

หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม

ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๑

โรงเรียนวัดเวตวันธรรมาวาส
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้มีคำสั่งให้ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียน โดยแนวคิดของหลักสูตรเป็นหลักสูตรอิงมาตรฐานการเรียนรู้ กล่าวคือ กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้/ ตัวชี้วัด เป็นเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียน สำหรับหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มุ่งหวังให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิทยาศาสตร์ที่เน้นกระบวนการไปสู่การสร้างองค์ความรู้โดยผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนทุกขั้นตอน ผู้เรียนจะได้ทำกิจกรรมที่หลากหลายทั้งเป็นกลุ่มและรายบุคคลโดยผู้สอนมีบทบาทในการวางแผนการเรียนรู้กระตุ้น แนะนำช่วยเหลือให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ซึ่งครูผู้สอนเป็นบุคคลสำคัญในการนำหลักสูตรไปใช้จึงต้องศึกษาเหตุผลในการปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรเพื่อสร้างเจตคติที่ดีซึ่งจะช่วยให้พัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพที่พึงประสงค์

ดังนั้น โรงเรียนวัดเวตวันธรรมาวาส จึงได้จัดทำหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีศักยภาพสูงขึ้น และสร้างความมั่นใจต่อผู้ปกครอง ชุมชน ให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้/ ตัวชี้วัด ผลการเรียนรู้และเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

คณะกรรมการจัดทำหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	๒
สารบัญ	๓
เป้าหมายของสังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม	๔
เรียนรู้อะไรในสังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม	๕
สาระและมาตรฐานการเรียนรู้	๕
คุณภาพผู้เรียน	๖
ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง	๘
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑	๘
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒	๙
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓	๑๑
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔	๑๓
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕	๑๖
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖	๑๘
คำอธิบายรายวิชา	๒๓
โครงสร้างรายวิชา	๓๓
อภิธานศัพท์	๕๒
คณะผู้จัดทำ	๗๓

เป้าหมายของสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

สังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตลอดเวลา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรม ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ว่ามนุษย์ดำรงชีวิตอย่างไร ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคล และการอยู่ ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด นอกจากนี้ยังช่วยให้ ผู้เรียนเข้าใจถึงการพัฒนา เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่างๆ ทำให้เกิดความเข้าใจในตนเอง และผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับในความแตกต่าง และมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการ ดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศไทย และสังคมโลก

เรียนรู้อะไรในสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมว่าด้วยการอยู่ร่วมกันในสังคม ที่มีความเชื่อ มั่นพันกัน และมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย เพื่อช่วยให้สามารถปรับตนเองกับบริบทสภาพแวดล้อม เป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ มีความรู้ ทักษะ คุณธรรม และค่านิยมที่เหมาะสม โดยได้กำหนดสาระต่างๆไว้ ดังนี้

- **ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม** แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หลักธรรมของ พระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ การนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติในการพัฒนาตนเอง และการอยู่ ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนาค่านิยมอยู่เสมอ รวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อ สังคมและส่วนรวม

- **หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต** ระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบันการ ปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ลักษณะและความสำคัญ การเป็นพลเมืองดี

ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ปณิธานค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพการดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลก

- เศรษฐศาสตร์ การผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ การบริหารจัดการทรัพยากร ที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ การดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน

- ภูมิศาสตร์ ลักษณะของโลกทางกายภาพ ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากร และภูมิอากาศของ ประเทศไทย และภูมิภาคต่างๆ ของโลก การใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ความสัมพันธ์กันของสิ่งต่างๆ ในระบบธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น การ นำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

สาระและมาตรฐานการเรียนรู้

สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส ๑.๑ รู้ และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับ ถือ

และ ศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ สุข

มาตรฐาน ส ๑.๒ เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือศาสนา ที่ตนนับถือ

สาระที่ ๒ หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

มาตรฐาน ส ๒.๑ เข้าใจและปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ดีงาม และธำรงรักษา ประเพณี

และวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทย และ สังคมโลกอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส ๒.๒ เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่น ศรัทธา และธำรงรักษาไว้ซึ่ง การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

สาระที่ ๓ เศรษฐศาสตร์

มาตรฐาน ส.๓.๑ เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภคการใช้ ทรัพยากรที่มีอยู่ จำกัด

ได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า รวมทั้งเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการ ดำรงชีวิต

อย่างมีคุณภาพ

มาตรฐาน ส.๓.๒ เข้าใจระบบ และสถาบันทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และความจำเป็นของ

การร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในสังคมโลก

สาระที่ ๕ ภูมิศาสตร์

มาตรฐาน ส ๕.๑ เข้าใจลักษณะของโลกทางกายภาพ และความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งซึ่งมีผล ต่อกันและกัน

ในระบบของธรรมชาติ ใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ในการค้นหาวิเคราะห์ สรุป และใช้ข้อมูลภูมิสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรฐาน ส ๕.๒ เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ก่อให้เกิด การสร้างสรรค์วัฒนธรรม

มีจิตสำนึก และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

คุณภาพผู้เรียน

จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓

- ได้เรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองและผู้ที่อยู่รอบข้าง ตลอดจนสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น ที่อยู่อาศัย และเชื่อมโยงประสบการณ์ไปสู่โลกกว้าง
- ผู้เรียนได้รับการพัฒนาให้มีทักษะกระบวนการ และมีข้อมูลที่จำเป็นต่อการพัฒนาให้เป็นผู้มีคุณธรรม

จริยธรรม ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ มีความเป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ การอยู่ร่วมกันและการทำงานกับผู้อื่น มีส่วนร่วมในกิจกรรมของห้องเรียน และได้ฝึกหัดในการตัดสินใจ

- ได้ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับตนเอง ครอบครัว โรงเรียน และชุมชนในลักษณะการบูรณาการ ผู้เรียนได้เข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับปัจจุบันและอดีต มีความรู้พื้นฐานทางเศรษฐกิจได้ข้อคิดเกี่ยวกับรายรับ-รายจ่ายของครอบครัว เข้าใจถึงการเป็นผู้ผลิต ผู้บริโภค รู้จักการออมขั้นต้นและวิธีการเศรษฐกิจพอเพียง
- ได้รับการพัฒนาแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญา เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจในขั้นที่สูงต่อไป
- ได้รับการพัฒนาพฤติกรรมการดำเนินชีวิตของตนเองและผู้อื่นที่อยู่ในกระแสวัฒนธรรมที่หลากหลาย

จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

- ได้เรียนรู้เรื่องของจังหวัด ภาค และประเทศของตนเอง ทั้งเชิงประวัติศาสตร์ ลักษณะทางกายภาพ สังคม ประเพณี และวัฒนธรรม รวมทั้งการเมืองการปกครอง สภาพเศรษฐกิจโดยเน้นความเป็นประเทศไทย

- ได้รับการพัฒนาความรู้และความเข้าใจ ในเรื่องศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ รวมทั้งมีส่วนร่วมศาสนพิธี และพิธีกรรมทางศาสนามากยิ่งขึ้น
- ได้ศึกษาและปฏิบัติตนตามสถานภาพ บทบาท สิทธิหน้าที่ในฐานะพลเมืองดีของท้องถิ่น จังหวัด ภาค และประเทศ รวมทั้งได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ของท้องถิ่นตนเองมากยิ่งขึ้น
- ได้ศึกษาเปรียบเทียบเรื่องราวของจังหวัดและภาคต่างๆของประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ได้รับการพัฒนาแนวคิดทางสังคมศาสตร์ เกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์เพื่อขยายประสบการณ์ไปสู่การทำความเข้าใจ ในภูมิภาค ชีวโลกตะวันออกและตะวันตกเกี่ยวกับศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม การดำเนินชีวิต การจัดระเบียบทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากอดีตสู่ปัจจุบัน
- ได้เรียนรู้และปฏิบัติตนตามบทบาทสำคัญในความเสมอภาคและความยุติธรรมในความเสมอภาค และความยุติธรรมในสิทธิ การได้รับการคุ้มครองของประชาชนในอาเซียน

สาระและมาตรฐานการเรียนรู้

สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส ๑.๑ รู้ และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ และ ศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส ๑.๒ เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

สาระที่ ๒ หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

มาตรฐาน ส ๒.๑ เข้าใจและปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ดีงาม และธำรงรักษา ประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทย และ สังคมโลกอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส ๒.๒ เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่น ศรัทธา และธำรงรักษาไว้ซึ่ง การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

สาระที่ ๓ เศรษฐศาสตร์

มาตรฐาน ส.๓.๑ เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภคการใช้ ทรัพยากรที่มีอยู่ จำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า รวมทั้งเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ

มาตรฐาน ส.๓.๒ เข้าใจระบบ และสถาบันทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และความจำเป็นของการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในสังคมโลก

สาระที่ ๕ ภูมิศาสตร์

มาตรฐาน ส ๕.๑ เข้าใจลักษณะของโลกทางกายภาพ และความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งซึ่งมีผลต่อกันและกัน ในระบบของธรรมชาติ ใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ในการค้นหาวิเคราะห์ สรุป และใช้ข้อมูลภูมิสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรฐาน ส ๕.๒ เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ก่อให้เกิด การสร้างสรรค์วัฒนธรรมมีจิตสำนึก และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง

สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส ๑.๑ รู้และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
ป.๑	๑. บอกพุทธประวัติ หรือประวัติของ ศาสดาที่ตนนับถือโดยสังเขป	➤ พุทธประวัติ ◆ ประสูติ ◆ ตรัสรู้ ◆ ปรีณิพพาน
	๒. ชื่นชมและบอกแบบอย่างการดำเนิน ชีวิตและข้อคิดจากประวัติสาวก ชาดก/เรื่องเล่าและศาสนิกชนตัวอย่างตามที่	◆ สามเณรบัณฑิต ◆ วัณณุปถชาดก ◆ สุวัณณสามชาดก

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
	กำหนด	◆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ◆ เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (หนูพร้อม)
	๓. บอกความหมาย ความสำคัญ และ เคารพพระรัตนตรัย ปฏิบัติตามหลักธรรม โอวาท ๓ ในพระพุทธศาสนา หรือ หลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือตามที่ กำหนด	➤ พระรัตนตรัย ◆ ศรัทธา พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ➤ โอวาท ๓ ◆ ไม่ทำชั่ว ○ เบญจศีล ◆ ทำความดี ○ เบญจธรรม ○ สังคหวัตถุ ๔ ○ กตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่ และ ครอบครัว ○ มงคล ๓๘ - ทำตัวดี - ว่าง่าย - รับใช้พ่อแม่ ◆ ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา) ➤ พุทธศาสนสุภาษิต ◆ อตุตา หิ อตุตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งของตน ◆ มาตา มิตฺตํ สเก ฆเร มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน
	๔. เห็นคุณค่าและสวดมนต์ แผ่เมตตา มีสติที่เป็นพื้นฐานของสมาธิใน พระพุทธศาสนา หรือการพัฒนาจิตตาม แนวทางของศาสนาที่ตนนับถือ ตามที่กำหนด	➤ ฝึกสวดมนต์และแผ่เมตตา ◆ รู้ความหมายและประโยชน์ของสติ ◆ ฟังเพลงและร้องเพลงอย่างมีสติ ◆ เล่นและทำงานอย่างมีสติ ◆ ฝึกให้มีสติในการฟัง การอ่าน การคิด การถามและการเขียน
ป.๒	๑. บอกความสำคัญของพระพุทธศาสนา	◆ พระพุทธศาสนาเป็นเอกลักษณ์ของ

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
	หรือศาสนาที่ตนนับถือ	ชาติไทย
	๒. สรุปพุทธประวัติตั้งแต่ประสูติจนถึงการออกผนวชหรือประวัติศาสดาที่ตนนับถือตามที่กำหนด	➤ สรุปพุทธประวัติ ◆ ประสูติ ○ เหตุการณ์หลังประสูติ ○ แรกนาขวัญ ○ การศึกษา ○ การอภิเษกสมรส ○ เทวทูต ๔ ○ การออกผนวช
	๓. ชื่นชมและบอกแบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากประวัติสาวก ชาดก/เรื่องเล่าและศาสนิกชนตัวอย่างตามที่กำหนด	◆ สามเณรราहुล ◆ วรณชาดก ◆ วานรินทชาดก ◆ สมเด็จพระญาณสังวร (สุข ใก่เถื่อน) ◆ สมเด็จพระญาณสังวร - สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน)
	๔. บอกความหมาย ความสำคัญ และเคารพพระรัตนตรัย ปฏิบัติตามหลักธรรมโอวาท ๓ ในพระพุทธศาสนาหรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด	➤ พระรัตนตรัย ◆ ศรัทธา ➤ โอวาท ๓ ◆ ไม่ทำชั่ว ○ เบญจศีล ◆ ทำความดี ○ เบญจธรรม ○ หิริ-โอตตปปะ ○ สังคหวัตถุ ๔ ○ ฌราวาสธรรม ๔ ○ กตัญญูกตเวทิต่อครู อาจารย์ และโรงเรียน ○ มงคล ๓๘ - กตัญญู - สงเคราะห์ญาติพี่น้อง ◆ ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจัดการและเจริญปัญญา)

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
		➢ พุทธศาสนสุภาษิต ◆ นิมิตต์ สาธุรูปานํ กตญญู กตเวทิตา ความกตัญญู กตเวทิตาเป็นเครื่องหมาย ของคนดี ◆ พุรุหมาคี มาตาปิโตร มารดาบิดาเป็นพรหมของบุตร
	๕. ชื่นชมการทำความดีของตนเอง บุคคล ในครอบครัวและในโรงเรียน ตามหลัก ศาสนา	◆ ตัวอย่างการทำความดีของตนเอง และบุคคลในครอบครัว และใน โรงเรียน (ตามสาระในข้อ ๔)
	๖. เห็นคุณค่าและสวดมนต์ แผ่เมตตา มีสติที่เป็นพื้นฐานของสมาธิในพระพุทธ- ศาสนา หรือการพัฒนาจิตตามแนวทาง ของศาสนาที่ตนนับถือ ตามที่กำหนด	◆ ฝึกสวดมนต์ไหว้พระและแผ่เมตตา ◆ รู้ความหมายและประโยชน์ของสติและ สมาธิ ◆ ฝึกสมาธิเบื้องต้น ◆ ฝึกสติเบื้องต้นด้วยกิจกรรมการ เคลื่อนไหวอย่างมีสติ ◆ ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน
	๗. บอกชื่อศาสนา ศาสดา และ ความสำคัญของคัมภีร์ของศาสนาที่ตน นับถือและศาสนาอื่นๆ	➢ ชื่อศาสนา ศาสดา และคัมภีร์ของศาสนา ต่างๆ ◆ พระพุทธศาสนา ◦ ศาสดา : พระพุทธเจ้า ◦ คัมภีร์ : พระไตรปิฎก ◆ ศาสนาอิสลาม ◦ ศาสดา : มุฮัมมัด ◦ คัมภีร์ : อัลกุรอาน ◆ คริสต์ศาสนา ◦ ศาสดา : พระเยซู ◦ คัมภีร์ : ไบเบิล ◆ ศาสนาฮินดู ◦ ศาสดา : ไม่มีศาสดา ◦ คัมภีร์ : พระเวท พราหมณะ อุปนิษัต อารัณยกะ

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
ป.๓	๑. อธิบายความสำคัญของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ในฐานะที่เป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย	◆ ความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนากับการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การสวดมนต์ การทำบุญ ใ้บาตร การแสดงความเคารพ การใช้ภาษา ◆ พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ผลงานทางวัฒนธรรมไทย อันเกิดจากความศรัทธา เช่น วัด ภาพวาด พระพุทธรูป วรรณคดี สถาปัตยกรรมไทย
	๒. สรุปรูปพุทธประวัติตั้งแต่การบำเพ็ญเพียรจนถึงปรินิพพาน หรือประวัติของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด	◆ สรุปรูปพุทธประวัติ (ทบทวน) ◆ การบำเพ็ญเพียร ◆ ผจญมาร ◆ ตรัสรู้ ◆ ปฐมเทศนา ◆ ปรินิพพาน
	๓. ชื่นชมและบอกแบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากประวัติสาวก ชาดก/เรื่องเล่าและศาสนิกชนตัวอย่าง ตามที่กำหนด	◆ สามเณรสังกัจจายะ ◆ อารามทุสสกชาดก ◆ มหาวาณิชชาดก ◆ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ◆ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
	๔. บอกความหมาย ความสำคัญของพระไตรปิฎก หรือคัมภีร์ของศาสนาที่ตนนับถือ	◆ ความสำคัญของพระไตรปิฎก เช่น เป็นแหล่งอ้างอิง ของหลักธรรมคำสอน

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
	๕. แสดงความเคารพพระรัตนตรัย และปฏิบัติตามหลักธรรมโอวาท ๑ ในพระพุทธศาสนา หรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด	➤ พระรัตนตรัย ◆ ศรัทธา ➤ โอวาท ๑ ◆ ไม่ทำชั่ว ◦ เบญจศีล ◆ ทำความดี ◦ เบญจธรรม ◦ สติ-สัมปชัญญะ ◦ สังคหวัตถุ ๔ ◦ ฌราวาสธรรม ๔ ◦ อตถะ ๓ (อิตตัตถะ, ปรัตถะ, อุภยัตถะ) ◦ กตัญญูกตเวทิต่อชุมชน, สิ่งแวดล้อม ◦ มงคล ๓๘ - รู้จักให้ - พุศฺไพเราะ - อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ◆ ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา) ➤ พุทธศาสนสุภาษิต ◆ ทพมานิ ปิโย โหติ ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก ◆ โมกฺโข กลฺยาณิยา สาธุ เปล่งวาจาไพเราะให้สำเร็จประโยชน์
	๖. เห็นคุณค่าและสวดมนต์แผ่เมตตา มีสติที่เป็นพื้นฐานของสมาธิในพระพุทธศาสนา หรือการพัฒนาจิตตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด	◆ ฝึกสวดมนต์ ไหว้พระ สรรเสริญคุณพระรัตนตรัยและแผ่เมตตา ◆ รู้ความหมายและประโยชน์ของสติและสมาธิ ◆ รู้ประโยชน์ของการฝึกสติ ◆ ฝึกสมาธิเบื้องต้นด้วยการนับลมหายใจ ◆ ฝึกการยืน การเดิน การนั่ง และการนอน อย่างมีสติ ◆ ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
		การคิด การถาม และการเขียน
	๗. บอกชื่อ ความสำคัญและปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมต่อศาสนวัตถุ ศาสนสถาน และศาสนบุคคลของศาสนาอื่นๆ	◆ ชื่อและความสำคัญของศาสนวัตถุ ศาสนสถานและ ศาสนบุคคล ในพระพุทธศาสนา ศาสนาอิสลาม คริสต์ศาสนา ศาสนาฮินดู ◆ การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อศาสนวัตถุ ศาสนสถานและศาสนบุคคลในศาสนาอื่นๆ
ป.๔	๑. อธิบายความสำคัญของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ในฐานะเป็นศูนย์รวมจิตใจของศาสนิกชน	◆ พระพุทธศาสนา ในฐานะที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ◆ เป็นศูนย์รวมการทำความดี และพัฒนาจิตใจ เช่น ฝึกสมาธิ สวดมนต์ ศึกษาหลักธรรม ◆ เป็นที่ประกอบศาสนพิธี (การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า การเวียนเทียน การทำบุญ) ◆ เป็นแหล่งทำกิจกรรมทางสังคม เช่น การจัดประเพณีท้องถิ่น การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารชุมชน และการส่งเสริมพัฒนาชุมชน
	๒. สรุปรูปพุทธประวัติตั้งแต่บรรลุนิพพานจนถึงประกาศธรรม หรือประวัติศาสดาที่ตนนับถือตามที่กำหนด	◆ สรุปรูปพุทธประวัติ (ทบทวน) ◆ ตรัสรู้ ◆ ประกาศธรรม ได้แก่ ◦ โปรดชฎิล ◦ โปรดพระเจ้าพิมพิสาร ◦ พระอัครสาวก ◦ แสดงโอวาทปาฏิโมกข์
	๓. เห็นคุณค่า และปฏิบัติตามแบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากประวัติสาวก ชาดก/เรื่องเล่าและศาสนิกชนตัวอย่าง ตามที่กำหนด	◆ พระอรุเวลกัสสปะ ◆ ฤทธิพุกษาดก ◆ มหาอุกกุสฬาดก ◆ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดช

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
	๔. แสดงความเคารพ พระรัตนตรัย ปฏิบัติตามไตรสิกขาและหลักธรรม โอวาท ๓ ในพระพุทธศาสนา หรือ หลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด	วิกรม พระบรมราชชนก ◆ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ➤ พระรัตนตรัย ○ ศรัทธา ๔ ◆ พระพุทธ ○ พุทธคุณ ๓ ◆ พระธรรม ○ หลักกรรม ◆ พระสงฆ์ ➤ ไตรสิกขา ◆ ศีล สมาธิ ปัญญา ➤ โอวาท ๓ ◆ ไม่ทำชั่ว ○ เบญจศีล ○ ทุจจิต ๓ ◆ ทำความดี ○ เบญจธรรม ○ สุจจิต ๓ ○ พรหมวิหาร ๔ ○ กตัญญูกตเวทีต่อประเทศชาติ ○ มงคล ๓๘ - เคารพ - ถ่อมตน - ทำความดีให้พร้อมไว้ก่อน ◆ ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา) ➤ พุทธศาสนสุภาษิต ◆ สุขา สุขุมสุข สามัคคี ความพร้อมเพรียงของหมู่ให้เกิดสุข ◆ โลโกปตุณภิกขา เมตตา เมตตาธรรม คำจุนโลก
	๕. ชื่นชมการทำความดีของตนเอง บุคคล ในครอบครัว โรงเรียนและชุมชนตาม หลักศาสนา พร้อมทั้งบอกแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต	◆ ตัวอย่างการทำความดีของตนเอง และบุคคลในครอบครัว ในโรงเรียน และในชุมชน

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
	๖. เห็นคุณค่าและสวดมนต์ แผ่เมตตา มีสติที่เป็นพื้นฐานของสมาธิใน พระพุทธศาสนา หรือการพัฒนาจิต ตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือ ตามที่กำหนด	◆ สวดมนต์ไหว้พระ สรรเสริญ คุณพระรัตนตรัยและแผ่เมตตา ◆ รู้ความหมายของสติสัมปชัญญะ สมาธิ และปัญญา ◆ รู้วิธีปฏิบัติของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ◆ ฝึกการยืน การเดิน การนั่ง และการนอน อย่างมีสติ ◆ ฝึกการกำหนดรู้ความรู้สึก เมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสสิ่งที่มากระทบ ใจรับรู้ธรรมารมณ์ ◆ ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน
	๗. ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ เพื่อการอยู่ร่วมกันเป็นชาติได้อย่างสมานฉันท์	◆ หลักธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ ○ เบญจศีล – เบญจธรรม ○ ทุจจิต ๓ – สุจจิต ๓ ○ พรหมวิหาร ๔ ○ มงคล ๓๘ - เคารพ - ถ่อมตน - ทำความดีให้พร้อมไว้ก่อน ○ พุทธศาสนสุภาษิต : ความพร้อมเพรียงของหมู่ให้เกิดสุข เมตตาธรรม คำจูนโลก ◆ กตัญญูกตเวทิต่อประเทศชาติ
	๘. อธิบายประวัติศาสตร์ของศาสนาอื่นๆ โดยสังเขป	◆ ประวัติศาสดา ○ พระพุทธเจ้า ○ มุฮัมมัด ○ พระเยซู

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
ป.๕	๑. วิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและหลักในการพัฒนาชาติไทย	➢ มรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับจากพระพุทธศาสนา ○ มรดกทางด้านรูปธรรม เช่น ศาสนสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรม ○ มรดกทางด้านจิตใจ เช่น หลักธรรม คำสั่งสอน ความเชื่อ และคุณธรรมต่าง ๆ ◆ การนำพระพุทธศาสนาไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชาติไทย ○ พัฒนาด้านกายภาพ และสิ่งแวดล้อม เช่น ภาวนา ๔ (กาย ศีล จิต ปัญญา) ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) และอริยสัจสี่ ○ พัฒนาจิตใจ เช่น หลักโอวาท ๓ (ละความชั่ว ทำดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์) และการบริหารจิตและเจริญปัญญา
	๒. สรุปรูปพุทธประวัติตั้งแต่เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์จนถึงพุทธกิจสำคัญหรือประวัติศาสดาที่ตนนับถือตามที่กำหนด	◆ สรุปรูปพุทธประวัติ (ทบทวน) ◆ โปรดพระพุทธบิดา (เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์) ◆ พุทธกิจสำคัญ ได้แก่ โลกัตถจริยา ญาคัตถจริยา และพุทธัตถจริยา
	๓. เห็นคุณค่า และประพฤติตนตามแบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากประวัติสาวก ชาดก/เรื่องเล่าและศาสนิกชนตัวอย่าง ตามที่กำหนด	◆ พระโศณโกปิวิสะ ◆ จูฬเสฏฐิชาดก ◆ วัณณาโรหชาดก ◆ สมเด็จพระสังฆราช (สา) ◆ อาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ
	๔. อธิบายองค์ประกอบ และความสำคัญของพระไตรปิฎก หรือคัมภีร์ของศาสนา	➢ องค์ประกอบของพระไตรปิฎก ◆ พระสุตตันตปิฎก

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
	ที่ตนนับถือ	◆ พระวินัยปิฎก ◆ พระอภิธรรมปิฎก ➢ ความสำคัญของพระไตรปิฎก
	๕. แสดงความเคารพพระรัตนตรัย และปฏิบัติตามไตรสิกขาและหลักธรรมโอวาท ๓ ในพระพุทธศาสนาหรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด	➢ พระรัตนตรัย ○ ศรัทธา ๔ ◆ พระพุทธ ○ พุทธจริยา ๓ ◆ พระธรรม ○ อริยสัจ ๔ ○ หลักกรรม ◆ พระสงฆ์ ➢ ไตรสิกขา ◆ ศีล สมาธิ ปัญญา ➢ โอวาท ๓ ◆ ไม่ทำชั่ว ○ เบญจศีล ○ อปายมุข ๔
		◆ ทำความดี ○ เบญจธรรม ○ บุญกิริยาวัตถุ ๓ ○ อคติ ๔ ○ อิทธิบาท ๔ ○ กัตถุญญกตเวทีต่อพระพุทธศาสนา ○ มงคล ๓๘ - ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน - การงานไม่อาญูล - อดทน ◆ ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา) ➢ พุทธศาสนสุภาษิต ◆ วิริเยน ทุกขมจเจติ คนจะล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
		◆ ปณฺญา โลกสุมิ ปชฺโชโต - ปณฺญา คือ แสงสว่างในโลก
	๖. เห็นคุณค่าและสวดมนต์แผ่เมตตา มีสติที่เป็นพื้นฐานของสมาธิใน พระพุทธศาสนา หรือการพัฒนาจิตตาม แนวทางของศาสนาที่ตนนับถือตามที่ กำหนด	➢ สวดมนต์ไหว้พระ สรรเสริญ คุณพระรัตนตรัยและแผ่เมตตา ◆ รู้ความหมายของสติสัมปชัญญะ สมาธิและปณฺญา ◆ รู้วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของ การบริหารจัดการและเจริญปณฺญา ◆ ฝึกการยืน การเดิน การนั่ง และ การนอน อย่างมีสติ ◆ ฝึกการกำหนดรู้ความรู้สึก เมื่อตา เห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้น ลิ้มรส กายสัมผัสสิ่งที่มากระทบใจ รับรู้ธรรมารมณ์ ◆ ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถามและการเขียน
	๗. ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนาที่ ตนนับถือ เพื่อการพัฒนาตนเองและ สิ่งแวดล้อม	◆ โอวาท ๑ (ตามสาระการเรียนรู้ข้อ ๕)
ป.๖	๑. วิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธ- ศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ หรือความสำคัญของศาสนาที่ตนนับถือ	◆ พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนา ประจำชาติ เช่น เป็นเอกลักษณ์ของ ชาติไทย เป็นรากฐานทางวัฒนธรรม ไทย เป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นมรดก ทางวัฒนธรรมไทย และเป็นหลัก ในการพัฒนาชาติไทย
ป.๖	๑. วิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธ- ศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ หรือความสำคัญของศาสนาที่ตนนับถือ	◆ พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนา ประจำชาติ เช่น เป็นเอกลักษณ์ของ ชาติไทย เป็นรากฐานทางวัฒนธรรม ไทย เป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นมรดก ทางวัฒนธรรมไทย และเป็นหลัก

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
		ในการพัฒนาชาติไทย
	๒. สรุปรูปพุทธประวัติตั้งแต่ปลงอายุสังขารจนถึงสังเขนิยสถาน หรือประวัติศาสดาที่ตนนับถือตามที่กำหนด	◆ สรุปรูปพุทธประวัติ (ทบทวน) ◆ ปลงอายุสังขาร ◆ ปิณิจิมสาวก ◆ ปริณิพพาน ◆ การถวายพระเพลิง ◆ แจกพระบรมสารีริกธาตุ ◆ สังเขนิยสถาน ๔
	๓. เห็นคุณค่าและประพฤติตนตามแบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากประวัติสาวก ชาดก/เรื่องเล่า และศาสนิกชนตัวอย่างตามที่กำหนด	◆ พระราชา ◆ ที่มิดิโกศลชาดก ◆ สัพพทาฐิชาดก ◆ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ◆ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรม-พระปรมานุชิตชิโนรส
	๔. วิเคราะห์ความสำคัญและเคารพพระรัตนตรัย ปฏิบัติตามไตรสิกขาและหลักธรรมโอวาท ๓ ในพระพุทธศาสนา หรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด	➢ พระรัตนตรัย ○ ศรัทธา ๔ ◆ พระพุทธ ○ พุทธกิจ ๕ ◆ พระธรรม ○ อริยสัจ ๔ ○ หลักกรรม ◆ พระสงฆ์ ➢ ไตรสิกขา ◆ ศีล สมาธิ ปัญญา ➢ โอวาท ๓ ◆ ไม่ทำชั่ว ○ เบญจศีล ○ อปายมุข ๖ ○ อกุศลมูล ๓ ◆ ทำความดี ○ เบญจธรรม ○ กุศลมูล ๓ ○ พลละ ๔ ○ การละ ๖ ○ กตัญญูกตเวทิต่อพระมหากษัตริย์ ○ มงคล ๓๘ - มีวินัย - การงานไม่มีโทษ - ไม่ประมาทในธรรม

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
		♦ ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจัดการและเจริญปัญญา) ➤ พุทธศาสนสุภาษิต ♦ สัจเจน กิตฺติ ปปโปติ คนจะได้เกียรติด้วยสัจจะ ♦ ขณาวาที ตถาการิ พูดเช่นไร ทำเช่นนั้น
	๕. ชื่นชมการทำความดีของบุคคลในประเทศตามหลักศาสนา พร้อมทั้งบอกแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต	♦ ตัวอย่างการทำความดีของบุคคลในประเทศ
	๖. เห็นคุณค่าและสวดมนต์แผ่เมตตา และบริหารจัดการเจริญปัญญา มีสติที่เป็นพื้นฐานของสมาธิในพระพุทธศาสนา หรือการพัฒนาจิตตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือ ตามที่กำหนด	♦ สวดมนต์ไหว้พระ สรรเสริญคุณพระรัตนตรัยและแผ่เมตตา ♦ รู้ความหมายของสติสัมปชัญญะ สมาธิและปัญญา ♦ รู้วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ♦ ฝึกการยืน การเดิน การนั่ง และการนอนอย่างมีสติ ♦ ฝึกการกำหนดรู้ความรู้สึกเมื่อตาเห็น รูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสสิ่งที่มากระทบ ใจรับรู้ธรรมารมณ์
		♦ ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน
	๗. ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ เพื่อแก้ปัญหาอบายมุขและสิ่งเสพติด	♦ หลักธรรม : อริยสัจ ๔ หลักกรรม ♦ โอวาท ๓ : เบญจศีล – เบญจธรรม อบายมุข ๖ อกุศลมูล ๓ กุศลมูล ๓
	๘. อธิบายหลักธรรมสำคัญของศาสนาอื่นๆ โดยสังเขป	➤ หลักธรรมสำคัญของศาสนาต่าง ๆ ♦ พระพุทธศาสนา : อริยสัจ ๔ โอวาท ๓ ฯลฯ ♦ ศาสนาอิสลาม : หลักศรัทธา หลักปฏิบัติ หลักจริยธรรม

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
		♦ คริสต์ศาสนา : บัญญัติ ๑๐ ประการ
	๕. อธิบายลักษณะสำคัญของศาสนพิธี พิธีกรรมของศาสนาอื่นๆ และปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมเมื่อต้องเข้าร่วมพิธี	➤ ศาสนพิธีของศาสนาต่าง ๆ ♦ พระพุทธศาสนา ○ ศาสนพิธีที่เป็นพุทธบัญญัติ เช่น บรรพชา อุปสมบท ○ ศาสนพิธีที่เกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนา เช่น ทำบุญพิธีเนื่อง ในวันสำคัญทางศาสนา ○ ศาสนาอิสลาม เช่น การละหมาด การถือศีลอด การบำเพ็ญฮัจญ์ ฯลฯ ○ คริสต์ศาสนา เช่น ศีลล้างบาป ศีลอภัยบาป ศีลกำลัง ศีลมหาสนิท ฯลฯ ○ ศาสนาฮินดู เช่น พิธีสราถ์ พิธีบูชา เทวดา

สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส ๑.๒ เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
ป.๑	๑. บำเพ็ญประโยชน์ต่อวัด หรือศาสนสถานของศาสนาที่ตนนับถือ	➤ การบำเพ็ญประโยชน์ต่อวัด หรือศาสนสถาน ♦ การพัฒนาทำความสะอาด ♦ การบริจาค ♦ การร่วมกิจกรรมทางศาสนา
	๒. แสดงตนเป็นพุทธมามกะ หรือแสดงตนเป็นศาสนิกชนของศาสนาที่ตนนับถือ	➤ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ♦ ขึ้นเตรียมการ ♦ ขึ้นพิธีการ
	๓. ปฏิบัติตนในศาสนพิธี พิธีกรรม และวันสำคัญทางศาสนา ตามที่กำหนดได้ถูกต้อง	➤ ประวัติดุโดยสังเขปของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ♦ วันมาฆบูชา ♦ วันวิสาขบูชา

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
		◆ วันอาสาฬหบูชา ◆ วันอัฐมีบูชา ➢ การบูชาพระรัตนตรัย
ป.๒	๑. ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อสาวกของศาสนาที่ตนนับถือ ตามที่กำหนดได้ถูกต้อง	➢ การฝึกปฏิบัติมรรยาทชาวพุทธ ◆ การพนมมือ ◆ การไหว้ ◆ การกราบ ◆ การนั่ง ◆ การยืน การเดิน
	๒. ปฏิบัติตนในศาสนพิธี พิธีกรรม และวันสำคัญทางศาสนา ตามที่กำหนดได้ถูกต้อง	◆ การเข้าร่วมกิจกรรมและพิธีกรรม ที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพุทธศาสนา ◆ ระเบียบพิธีการบูชาพระรัตนตรัย ◆ การทำบุญตักบาตร
ป.๓	๑. ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อสาวกศาสนสถาน ศาสนวัตถุของศาสนาที่ตนนับถือ ตามที่กำหนดได้ถูกต้อง	➢ ฝึกปฏิบัติมรรยาทชาวพุทธ ◆ การลุกขึ้นยืนรับ ◆ การต้อนรับ ◆ การรับ – ส่งสิ่งของแก่พระภิกษุ ◆ มรรยาทในการสนทนา ◆ การสำรวมกิริยามารยาท - การแต่งกายที่เหมาะสมเมื่อ ◆ อยู่ในวัดและพุทธสถาน ◆ การดูแลรักษาศาสนวัตถุและศาสนสถาน
	๒. เห็นคุณค่า และปฏิบัติตนในศาสนพิธี พิธีกรรม และวันสำคัญทางศาสนา ตามที่กำหนดได้ถูกต้อง	◆ การอาราธนาศีล ◆ การสมาทานศีล ◆ เครื่องประกอบโต๊ะหมู่บูชา การจัดโต๊ะหมู่บูชา
	๓. แสดงตนเป็นพุทธมามกะ หรือแสดงตนเป็นศาสนิกชนของศาสนาที่ตนนับถือ	➢ ความเป็นมาของการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ➢ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ◆ ขึ้นเตรียมการ

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
		♦ ชั้นพิธีการ
ป.๔	๑. อภิปรายความสำคัญ และมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาสถาณสถานของศาสนาที่ตนนับถือ	♦ ความรู้เบื้องต้นและความสำคัญของศาสนา ♦ การแสดงความเคารพต่อศาสนา ♦ การบำรุงรักษาสถาณสถาน
	๒. มีมรรยาทของความเป็นศาสนิกชนที่ดีตามที่กำหนด	♦ การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระภิกษุ ♦ การยืน การเดิน และการนั่งที่เหมาะสมในโอกาสต่าง ๆ
	๓. ปฏิบัติตนในศาสนพิธี พิธีกรรมและวันสำคัญทางศาสนา ตามที่กำหนดได้ถูกต้อง	♦ การอาราธนาศีล ♦ การอาราธนาธรรม ♦ การอาราธนาพระปริตร ♦ ระเบียบพิธีและการปฏิบัติตนในวันธรรมสวนะ
ป.๕	๑. จัดพิธีกรรมตามศาสนาที่ตนนับถืออย่างเรียบง่าย มีประโยชน์ และปฏิบัติตนถูกต้อง	♦ การจัดพิธีกรรมที่เรียบง่าย ประหยัด มีประโยชน์ และถูกต้องตามหลักทางศาสนาที่ตนนับถือ
	๒. ปฏิบัติตนในศาสนพิธี พิธีกรรม และวันสำคัญทางศาสนา ตามที่กำหนด และอภิปรายประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม	♦ การมีส่วนร่วมในการจัดเตรียมสถานที่ประกอบศาสนพิธี พิธีกรรมทางศาสนา ♦ พิธีถวายสังฆทาน เครื่องสังฆทาน ♦ ระเบียบพิธีในการทำบุญงานมงคล ♦ ประโยชน์ของ การเข้าร่วมศาสนพิธี พิธีกรรมทางศาสนา หรือกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา
	๓. มีมรรยาทของความเป็นศาสนิกชนที่ดีตามที่กำหนด	♦ การกราบพระรัตนตรัย ♦ การไหว้บิดา มารดา ครู/อาจารย์ ผู้ที่เคารพนับถือ ♦ การกราบศพ
ป.๖	๑. อธิบายความรู้เกี่ยวกับสถานที่ต่างๆ ในศาสนา และปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม	♦ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสถานที่ต่าง ๆ ภายในวัด เช่น เขตพุทธาวาส สังฆาวาส ♦ การปฏิบัติตนที่เหมาะสมภายในวัด
	๒. มีมรรยาทของความเป็นศาสนิกชนที่ดี	♦ การถวายของแก่พระภิกษุ

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
	ตามที่กำหนด	◆ การปฏิบัติตนในขณะฟังธรรม ◆ การปฏิบัติตนตามแนวทางของพุทธศาสนิกชน เพื่อประโยชน์ต่อศาสนา
	๓. อธิบายประโยชน์ของการเข้าร่วมในศาสนพิธี พิธีกรรม และกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ตามที่กำหนด และปฏิบัติตนได้ถูกต้อง	◆ ทบทวนการอาราธนาศีล อาราธนาธรรม และอาราธนาพระปริตร ◆ พิธีทอดผ้าป่า ◆ พิธีทอดกฐิน ◆ ระเบียบพิธีในการทำบุญงานอวมงคล ◆ การปฏิบัติตนที่ถูกต้องในศาสนพิธี พิธีกรรม และวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา วันธรรมสวนะ ◆ ประโยชน์ของการเข้าร่วมในศาสนพิธี/พิธีกรรม และวันสำคัญทางศาสนา

คำอธิบายรายวิชา

รายวิชา สด๑๑๐๑ สังคมศึกษา ๑ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ จำนวน ๘๐ ชั่วโมง/ปี

ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

ศึกษาเกี่ยวกับพุทธประวัติหรือประวัติของศาสนาที่ตนนับถือแบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากประวัติสาวกชาดก เรื่องเล่า และศาสนิกชนรู้ความหมายความสำคัญและเคารพพระรัตนตรัยการปฏิบัติตามหลักหลัก

โอวาท ๓ ในพระพุทธศาสนา หรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือเห็นคุณค่าของการสวดมนต์แผ่เมตตา การมีสติที่เป็นพื้นฐานของสมาธิในพระพุทธศาสนา หรือการพัฒนาจิตตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือ

ฝึกทักษะในการบำเพ็ญประโยชน์ต่อวัดหรือ ศาสนสถานของศาสนาที่ตนนับถือ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ หรือแสดงตนเป็นศาสนิกชนของศาสนาที่ตนนับถือ ตลอดจนปฏิบัติตนในศาสนพิธี พิธีกรรม และวันสำคัญทางศาสนา ตามที่กำหนดถูกต้อง **บูรณาการท้องถิ่น วัดที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาในเขตบางซื่อ**

หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

ศึกษาเกี่ยวกับประโยชน์และการปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัวและโรงเรียนรู้ผลจากการกระทำควมดีรู้โครงสร้างบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวและโรงเรียน รู้บทบาท สิทธิหน้าที่ของตนเองในครอบครัวและโรงเรียนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและทำกิจกรรมในครอบครัวและโรงเรียนตามกระบวนการประชาธิปไตย

เศรษฐศาสตร์

ศึกษาเกี่ยวกับสินค้าและบริการที่ใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันการใช้จ่ายเงินในชีวิตประจำวันที่ไม่เกินตัวและประโยชน์ของการออม การใช้ทรัพยากรในชีวิตประจำวันอย่างประหยัด รู้เหตุผลความจำเป็นที่คนต้องทำงานอย่างสุจริต **บูรณาการหลักสูตรท้องถิ่น ***ตลาดเตาปูน ***ตลาดบางซื่อ ***ตลาดบางซื่อ ***ห้างโลตัสเตาปูน ***ห้างบิ๊กซีวงษ์สว่าง**

ภูมิศาสตร์

ศึกษาเกี่ยวกับการแยกแยะและระบุสิ่งต่างๆรอบตัวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้นความสัมพันธ์ของตำแหน่งระยะทิศของสิ่งต่างๆรอบตัวทิศหลักและที่ตั้งของสิ่งต่างๆการใช้แผนผังง่ายๆในการแสดงตำแหน่งของสิ่งต่างๆ ในห้องเรียน การสังเกตและบอกการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศในรอบวัน **บูรณาการหลักสูตรท้องถิ่น *** อาณาเขตที่ตั้งของเขตบางซื่อ *** สภาพภูมิศาสตร์ของเขตบางซื่อ**

ฝึกทักษะในการบอกสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติที่ส่งผลต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ การสังเกตและ

เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่มีอยู่รอบตัว การมีส่วนร่วมในการจัดระเบียบสิ่งแวดล้อมที่บ้านและชั้นเรียน

รหัสตัวชี้วัด

ส ๑.๑ ป.๑/๑	ส ๑.๑ ป.๑/๒	ส ๑.๑ ป.๑/๓	ส ๑.๑ ป.๑/๔
ส ๑.๒ ป.๑/๑	ส ๑.๒ ป.๑/๒	ส ๑.๒ ป.๑/๓	
ส ๒.๑ ป.๑/๑	ส ๒.๑ ป.๑/๒		
ส ๒.๒ ป.๑/๑	ส ๒.๒ ป.๑/๒	ส ๒.๒ ป.๑/๓	
ส ๓.๑ ป.๑/๑	ส ๓.๑ ป.๑/๒	ส ๓.๑ ป.๑/๓	
ส ๓.๒ ป.๑/๑			
ส ๕.๑ ป.๑/๑	ส ๕.๑ ป.๑/๒	ส ๕.๑ ป.๑/๓	ส ๕.๑ ป.๑/๔ ส ๕.๑ ป.๑/๕
ส ๕.๒ ป.๑/๑	ส ๕.๒ ป.๑/๒	ส ๕.๒ ป.๑/๓	

รวม   ๒๓   ตัวชี้วัด

คำอธิบายรายวิชา

รายวิชา ส๑๒๑๐๑ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ๒ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ จำนวน ๘๐ ชั่วโมง/ปี

ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

ศึกษาเกี่ยวกับความสำคัญของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ พุทธประวัติตั้งแต่ประสูติ
จนถึงการออกผนวชหรือประวัติศาสดาที่ตนนับถือ มีความชื่นชมและรู้แบบอย่างในการดำเนินชีวิตและข้อคิดจาก
ประวัติ สาวก ชาดก เรื่องเล่า และศาสนิกชน **บูรณาการหลักสูตรท้องถิ่น *** บุคคลสำคัญในชุมชน**

รู้ความหมายความสำคัญ และเคารพพระรัตนตรัยการปฏิบัติตามหลักธรรมโอวาท ๓ ใน

พระพุทธศาสนา

หรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ มีความชื่นชมในการทำความดีของตนเอง บุคคลในครอบครัวและในโรงเรียน
ตามหลักศาสนา รู้คุณค่าและสวดมนต์แผ่เมตตา การมีสติที่เป็นพื้นฐานของสมาธิในพระพุทธศาสนา หรือหลักใน
การพัฒนาจิตตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือ สามารถบอกชื่อศาสนา ศาสดา และความสำคัญของคัมภีร์ของ
ศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่นๆ **บูรณาการหลักสูตรท้องถิ่น ***สถานที่สำคัญในเขตบางซื่อ (วัดต่างๆในเขต
บางซื่อ)**

ฝึกทักษะในการปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อสาวกของศาสนาที่ตนนับถือและการปฏิบัติตนในศา
สนพิธี พิธีกรรม และวันสำคัญทางศาสนาตามที่กำหนดได้ถูกต้อง

หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

ศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติตนตามข้อตกลง กติกา กฎ ระเบียบและหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติใน

ชีวิตประจำวัน

การปฏิบัติตนตามมารยาทไทย การแสดงพฤติกรรมในการยอมรับความคิด ความเชื่อและการปฏิบัติของบุคคลอื่นที่
แตกต่างโดยปราศจากอคติ และการเคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น

บูรณาการหลักสูตรท้องถิ่น*** เขตบางซื่อ โรงเรียนวัดเวตวันธรรมवास

รู้ความสัมพันธ์ของตนเอง และสมาชิกในครอบครัวในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

สามารถระบุผู้มีบทบาท อำนาจในการตัดสินใจในโรงเรียนและชุมชน

เศรษฐศาสตร์

ศึกษาเกี่ยวกับทรัพยากรที่นำมาผลิตสินค้าและบริการที่ใช้ในชีวิตประจำวัน รู้ที่มาของรายได้ และรายจ่ายของตนเองและครอบครัว การบันทึกรายรับรายจ่ายของตนเอง การสรุปผลดีของการใช้จ่ายที่เหมาะสมกับรายได้และการออม **บูรณาการหลักสูตรท้องถิ่น ***อาชีพต่างๆ ของชุมชนในเขตบางซื่อ**

รู้หลักการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการโดยวิธีต่างๆ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย

ภูมิศาสตร์

ศึกษาเกี่ยวกับสิ่งต่างๆที่เป็นธรรมชาติที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งปรากฏระหว่างโรงเรียนกับบ้านลักษณะทางกายภาพของสิ่งต่างๆที่ปรากฏในลูกโลก แผนที่ แผนที่ และภาพถ่าย ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ระหว่างโลก

ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ **บูรณาการหลักสูตรท้องถิ่น ***สภาพดินฟ้าอากาศของเขตบางซื่อ**

ความสำคัญและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า ความสัมพันธ์ของฤดูกาลกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูปรับปรุงสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน

ตัวชี้วัด รหัส ๑๒๑๐๑

ส ๑.๑ป.๒/๑	ส ๑.๑ป.๒/๒	ส ๑.๑ป.๒/๓	ส ๑.๑ป.๒/๔	ส ๑.๑ป.๒/๕	ส ๑.๑ป.๒/๖
ส ๑.๑ป.๒/๗					
ส ๑.๒ป.๒/๑	ส ๑.๒ป.๒/๒				
ส ๒.๑ป.๒/๑	ส ๒.๑ป.๒/๒	ส ๒.๑ป.๒/๓	ส ๒.๑ป.๒/๔		
ส ๒.๒ป.๒/๑	ส ๒.๒ป.๒/๒				
ส ๓.๑ป.๒/๑	ส ๓.๑ป.๒/๒	ส ๓.๑ป.๒/๓	ส ๓.๑ป.๒/๔		
ส ๓.๒ป.๒/๑	ส ๓.๒ป.๒/๒				
ส ๕.๑ป.๒/๑	ส ๕.๑ป.๒/๒	ส ๕.๑ป.๒/๓			
ส ๕.๒ป.๒/๑	ส ๕.๒ป.๒/๒	ส ๕.๒ป.๒/๓	ส ๕.๒ป.๒/๔		

ตัวชี้วัด

รวม ๒๘ ตัวชี้วัด

คำอธิบายรายวิชา

รายวิชา สด๓๑๐๑ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ๓ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ จำนวน ๘๐ ชั่วโมง/ปี

ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

ศึกษาเกี่ยวกับความสำคัญของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือในฐานะที่เป็นรากฐานสำคัญของ
วัฒนธรรมไทย เรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติตั้งแต่การบำเพ็ญเพียรจนถึงปรินิพพาน หรือประวัติของศาสดาที่ตน
นับถือ มีความชื่นชมและรู้แบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากประวัติสาวก ชาดก เรื่องเล่า และ ศาสนิกชน
รู้ความหมาย ความสำคัญของพระไตรปิฎก หรือคัมภีร์ของศาสนาที่ตนนับถือ การแสดงความเคารพ พระ
รัตนตรัย และปฏิบัติตามหลักธรรมโอวาท ๓ ในพระพุทธศาสนา หรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ รู้คุณค่า
และสวดมนต์ แผ่เมตตา การมีสติที่เป็นพื้นฐานของสมาธิในพระพุทธศาสนา หรือการพัฒนาจิตตามแนวทางของ
ศาสนาที่ตนนับถือ ความสำคัญและการปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมต่อศาสนวัตถุ ศาสนสถาน และศาสนบุคคล
ของศาสนาอื่น ๆ **บูรณาการหลักสูตรท้องถิ่น สถานที่สำคัญทางวัด**

ต่าง ๆ ในเขตบางซื่อ

ฝึกทักษะในการปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อสาวกศาสนสถาน ศาสนวัตถุของศาสนาที่ตนนับถือตามที่
กำหนดได้ถูกต้อง รู้คุณค่า และปฏิบัติตนในศาสนพิธีพิธีกรรม และวันสำคัญทางศาสนา ตามที่กำหนดได้ถูกต้อง
ตลอดจนการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ หรือแสดงตนเป็นศาสนิกชนของศาสนาที่ตนนับถือ

หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

ศึกษาเกี่ยวกับประโยชน์และการปฏิบัติตนตามประเพณีและวัฒนธรรมในครอบครัวและท้องถิ่น
พลติกรรมการดำเนินชีวิตของตนเอง และผู้อื่นที่อยู่ในกระแสวัฒนธรรมที่หลากหลาย รู้ความสำคัญขอ
วันหยุดราชการที่สำคัญและบุคคลซึ่งมีผลงานที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชนและท้องถิ่นของตน

บทบาทหน้าที่ของสมาชิกของชุมชนในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ตามกระบวนการประชาธิปไตย
การ

วิเคราะห์ความแตกต่างของกระบวนการการตัดสินใจในชั้นเรียน โรงเรียนและชุมชนโดยวิธีการออกเสียงโดยตรง
และการ

เลือกตั้งตัวแทนออกเสียง การเปลี่ยนแปลงในชั้นเรียน โรงเรียนและชุมชนที่เป็นผลจากการตัดสินใจของบุคคลและ
กลุ่ม

บูรณาการหลักสูตรท้องถิ่น ***สถานที่สำคัญของเขตบางซื่อ

การร่วมมือร่วมใจทำให้ประเทศสมาชิกอาเซียนพัฒนา

เศรษฐกิจศาสตร์

ศึกษาเกี่ยวกับความต้องการและความจำเป็นในการใช้สินค้าและบริการในการดำรงชีวิต การวิเคราะห์การ
ใช้จ่ายของตนเอง ผลของการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด

สินค้าและบริการที่รัฐจัดหาและให้บริการแก่ประชาชน ความสำคัญของภาษีและบทบาทของประชาชนใน
การเสียภาษี การแข่งขันทางการค้าที่มีผลทำให้ราคาสินค้าลดลง**บูรณาการหลักสูตรท้องถิ่น อาชีพในชุมชนใน
เขตบางซื่อ**

ภูมิศาสตร์

ศึกษาเกี่ยวกับการใช้แผนที่ แผนที่ และภาพถ่ายในการหาข้อมูลทางภูมิศาสตร์ในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเขียนแผนที่ง่ายๆ เพื่อแสดงตำแหน่งที่ตั้งของสถานที่สำคัญในบริเวณโรงเรียนและชุมชน ความสัมพันธ์ของลักษณะกายภาพกับลักษณะทางสังคมของชุมชน **บูรณาการหลักสูตรท้องถิ่น สภาพภูมิศาสตร์ของตำบล**

ศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน การพึ่งพาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในการสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ และการประกอบอาชีพ รู้เกี่ยวกับมลพิษและการก่อให้เกิดมลพิษโดยมนุษย์ ความแตกต่างของเมืองและชนบท มีความตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมในชุมชน **บูรณาการหลักสูตรท้องถิ่น ***สถานที่สำคัญของตำบล อำเภอเขตการคมนาคม*** ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิศาสตร์กับอาชีพในชุมชนในตำบล**

ตัวชี้วัด รหัส ส ๑๓๑๐๑

ส ๑.๑ ป.๓/๑	ส ๑.๑ ป.๓/๒	ส ๑.๑ ป.๓/๓	ส ๑.๑ ป.๓/๔	ส ๑.๑ ป.๓/๕	ส ๑.๑ ป.๓/๖
ส ๑.๑ ป.๓/๗					
ส ๑.๒ ป.๓/๑	ส ๑.๒ ป.๓/๒	ส ๑.๒ ป.๓/๓			
ส ๒.๑ ป.๓/๑	ส ๒.๑ ป.๓/๒	ส ๒.๑ ป.๓/๓	ส ๒.๑ ป.๓/๔		
ส ๒.๒ ป.๓/๑	ส ๒.๒ ป.๓/๒	ส ๒.๒ ป.๓/๓			
ส ๓.๑ ป.๓/๑	ส ๓.๑ ป.๓/๒	ส ๓.๑ ป.๓/๓			
ส ๓.๒ ป.๓/๑					
ส ๕.๑ ป.๓/๑	ส ๕.๑ ป.๓/๒	ส ๕.๑ ป.๓/๓	ส ๕.๑ ป.๓/๔	ส ๕.๑ ป.๓/๕	
ส ๕.๒ ป.๓/๑	ส ๕.๒ ป.๓/๒	ส ๕.๒ ป.๓/๓	ส ๕.๒ ป.๓/๔	ส ๕.๒ ป.๓/๕	

ตัวชี้วัด

รวม ๓๑ ตัวชี้วัด

คำอธิบายรายวิชา

รายวิชา ส๑๔๑๐๑ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ๔ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จำนวน ๘๐ ชั่วโมง/ปี

ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

ศึกษาอธิบายความสำคัญของพระพุทธศาสนา สรุปลักษณะประวัติ เห็นคุณค่า และปฏิบัติตนตามแบบอย่างการดำเนินชีวิตจากประวัติสาวก และศาสนิกชน ไตรสิกขา โอวาท 3 พุทธศาสน-สุภาษิต สวดมนต์ไหว้พระ สรรเสริญคุณพระรัตนตรัยและแม่เมตตา รู้ความหมายของสติ สัมปชัญญะสมาธิและปัญญา รู้วิธีปฏิบัติของการบริหาร จัดและเจริญปัญญา ฝึกการยืน การเดินการนั่ง และการนอน อย่างมีสติ หลักธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ กตัญญูกตเวทีต่อประเทศชาติ ประวัติศาสดา ตัวอย่างการทำความดีของตนเองและบุคคลในครอบครัว ในโรงเรียน และในชุมชน **บูรณาการหลักสูตรท้องถิ่น *** บุคคลสำคัญในชุมชน**

ความรู้เบื้องต้นและความสำคัญของศาสนสถาน การแสดงความเคารพต่อศาสนสถาน
การบำรุงรักษาศาสนสถาน **บูรณาการหลักสูตรท้องถิ่น *** สถานที่สำคัญในเขตบางซื่อ (วัดต่าง ๆ ในเขตบางซื่อ)** การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระภิกษุ การอาราธนาศีล การอาราธนาธรรม การอาราธนาพระปริตร ระเบียบพิธีและการปฏิบัติตนในวันธรรมสวนะ

หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

การเข้าร่วมกิจกรรมประชาธิปไตยของชุมชน แนวทางการปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน การเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี สิทธิพื้นฐานของเด็ก วัฒนธรรมในภาคต่างๆ ของไทยที่แตกต่างกัน ปัญหาและสาเหตุของการเกิดความขัดแย้งในชีวิตประจำวัน แนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี **บูรณาการหลักสูตรท้องถิ่น * วิถีชีวิตของชุมชนในเขตบางซื่อ * สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของเขตบางซื่อ**

อำนาจอธิปไตย ความสำคัญของการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย บทบาทหน้าที่ของพลเมือง สถาบันพระมหากษัตริย์

เศรษฐศาสตร์

ศึกษา ระบุ บอก อธิบายสินค้าและบริการ ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกซื้อสินค้าและบริการ สิทธิพื้นฐานของผู้บริโภค สินค้าและบริการที่มีเครื่องหมายรับรองคุณภาพ หลักการและวิธีการเลือกบริโภค หลักการของเศรษฐกิจพอเพียงการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการสินค้าและบริการ ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกซื้อสินค้าและบริการ สิทธิพื้นฐานของผู้บริโภคสินค้าและบริการที่มีเครื่องหมายรับรองคุณภาพ หลักการและวิธีการเลือกบริโภค หลักการของเศรษฐกิจพอเพียงการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต เช่น การแต่งกาย การกินอาหาร การใช้จ่าย

อาชีพ สินค้าและบริการต่าง ๆ ที่ผลิต ในชุมชน การพึ่งพาอาศัยกันภายในชุมชนทาง ด้านเศรษฐกิจ การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนด้วยการใช้สิ่งของที่ผลิตในชุมชน ความหมายและประเภทของเงินหน้าที่เบื้องต้นของเงินในระบบเศรษฐกิจ สกูลเงินสำคัญที่ใช้ในการซื้อขายแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศ **บูรณาการหลักสูตรท้องถิ่น * วิถีชีวิตของชุมชนและสถานที่สำคัญในเขตบางซื่อ *** อาชีพต่าง ๆ ของชุมชนในเขตบางซื่อ**

ภูมิศาสตร์

ใช้แผนที่/ภาพถ่าย ลักษณะทางกายภาพของจังหวัดตนเอง ระบุตำแหน่ง ระยะทางและทิศของทรัพยากรและสิ่งต่างๆ ในจังหวัดของตนเอง แผนที่แสดงความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในจังหวัด ลักษณะทางกายภาพที่มีผลต่อสภาพสังคมของจังหวัด **บูรณาการหลักสูตรท้องถิ่น *** อาณาเขตที่ตั้งของเขตบางซื่อ *** สภาพภูมิศาสตร์ของเขตบางซื่อ**

รักและเข้าใจในศาสนา ใฝ่เรียนรู้ เห็นคุณค่าของความเป็นคนดี มุ่งมั่นในการทำงาน ซื่อสัตย์สุจริต มุ่งมั่นในการปฏิบัติตนเป็นคนดี มีจิตสาธารณะ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ รักความเป็นไทย ความเป็นประชาธิปไตย มีความสามัคคี อยู่อย่างพอเพียง มีจิตสาธารณะ

ตัวชี้วัด รหัส ส๑๔๑๐๑

ส ๑.๑ ป.๔/๑ ส ๑.๑ ป.๔/๒ ส ๑.๑ ป.๔/๓ ส ๑.๑ ป.๔/๔ ส ๑.๑ ป.๔/๕

ส ๑.๑ ป.๔/๖	ส ๑.๑ ป.๔/๗	ส ๑.๑ ป.๔/๘		
ส ๑.๒ ป.๔/๑	ส ๑.๒ ป.๔/๒	ส ๑.๒ ป.๔/๓		
ส ๒.๑ ป.๔/๑	ส ๒.๑ ป.๔/๒	ส ๒.๑ ป.๔/๓	ส ๒.๑ ป.๔/๔	ส ๒.๑ ป.๔/๕
ส ๒.๒ ป.๔/๑	ส ๒.๒ ป.๔/๒	ส ๒.๒ ป.๔/๓		
ส ๓.๑ ป.๔/๑	ส ๓.๑ ป.๔/๒	ส ๓.๑ ป.๔/๓		
ส ๓.๒ ป.๔/๑	ส ๓.๒ ป.๔/๒			
ส ๕.๑ ป.๔/๑	ส ๕.๑ ป.๔/๒	ส ๕.๑ ป.๔/๓		
ส ๕.๒ ป.๔/๑	ส ๕.๒ ป.๔/๒	ส ๕.๒ ป.๔/๓		

ตัวชี้วัด

รวม ๓๐ ตัวชี้วัด

คำอธิบายรายวิชา

รายวิชา ส๑๕๑๐๑ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ๕ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ จำนวน ๘๐ ชั่วโมง/ปี

ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

ศึกษา คติวิเคราะห์ สรุปอธิบาย เห็นคุณค่า และประพจน์ตามมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับจาก
พระพุทธศาสนา การนำพระพุทธศาสนาไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชาติไทย สรุปพุทธประวัติ ประวัติสาวก
ศาสนิกชนตัวอย่าง พระไตรปิฎก พระรัตนตรัย ไตรสิกขา โอวาท ๓ ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญ
ปัญญา) พุทธศาสนสุภาษิต สวดมนต์ไหว้พระ สรรเสริญ คุณพระรัตนตรัยและแม่เมตตา

การจัดพิธีกรรมที่เรียบง่าย ประหยัดมีประโยชน์ และถูกต้องตามหลักทางศาสนาที่ตนนับถือ การมีส่วนร่วม
ในการจัดเตรียมสถานที่ประกอบศาสนพิธี พิธีกรรมทางศาสนา การกราบพระรัตนตรัย การไหว้บิดามารดา ครู/
อาจารย์ผู้ที่เคารพนับถือ การกราบศพ บูรณาการหลักสูตรท้องถิ่น *** สถานที่สำคัญในเขตบางซื่อ (วัดต่าง
ๆในเขตบางซื่อ) ประเพณีท้องถิ่นของเขตบางซื่อ

หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

ศึกษา ยกตัวอย่าง และปฏิบัติตาม เห็นคุณค่า เสนอวิธีการ การแก้ไขและป้องกัน สถานภาพ
บทบาท สิทธิเสรีภาพ หน้าที่ของพลเมืองดี คุณลักษณะของพลเมืองดี เหตุการณ์ที่ละเมิดสิทธิเด็กในสังคมไทย
แนวทางการปกป้องคุ้มครองตนเองหรือผู้อื่นจากการละเมิดสิทธิเด็ก การปกป้องคุ้มครองสิทธิเด็กในสังคมไทย
วัฒนธรรมไทย ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทย คุณค่าของวัฒนธรรมกับการดำเนินชีวิต ความสำคัญ
ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ตัวอย่างภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนของตน การอนุรักษ์และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นของ

ชุมชน บุรณาการหลักสูตรท้องถิ่น * ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรมและอาชีพของประชาชนในเขตบางซื่อ

โครงสร้างการปกครองในท้องถิ่น อำนาจหน้าที่และความ สำคัญของการปกครองส่วนท้องถิ่นบทบาทหน้าที่ และวิธี การเข้าดำรงตำแหน่งของผู้บริหารท้องถิ่น องค์การปกครองส่วน ท้องถิ่นกับบริการสาธารณะการเรียนรู้ สุขศึกษาและพลศึกษาธารณ ประโยชน์ในชุมชน

เศรษฐศาสตร์

ศึกษาอธิบายความหมายและประเภทของปัจจัยการผลิต เทคโนโลยีในการผลิตสินค้าและบริการ ปัจจัยอื่น ๆ พฤติกรรมของผู้บริโภค ตัวอย่างการผลิตสินค้า และบริการที่มีอยู่ในท้องถิ่น หลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การประยุกต์ใช้ปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียงในกิจกรรมต่าง ๆ ในครอบครัว โรงเรียนและชุมชน หลักการและประโยชน์ของสหกรณ์ ประเภทของสหกรณ์โดยสังเขป สหกรณ์ในโรงเรียน (เน้นฝึกปฏิบัติจริง) การประยุกต์หลักการของสหกรณ์มาใช้ในชีวิตประจำวัน บทบาทหน้าที่ของธนาคารโดยสังเขป ดอกเบี้ยเงินฝาก และดอกเบี้ยกู้ยืม การฝากเงิน / การถอนเงิน ผลดีและผลเสียของการกู้ยืมเงินทั้งนอกระบบและในระบบที่มีต่อระบบเศรษฐกิจ บุรณาการหลักสูตรท้องถิ่น ***อาชีพของประชาชนในเขตบางซื่อ

ภูมิศาสตร์

รู้ตำแหน่ง ระบุ อธิบาย ตำแหน่ง (พิกัดภูมิศาสตร์ละติจูด ลองจิจูด) ระยะทิศทาง ของ ภูมิภาคของตนเอง ภูมิลักษณะที่สำคัญในภูมิภาคของตนเอง ความสัมพันธ์ของลักษณะทางกายภาพ (ภูมิลักษณะและภูมิอากาศ) และลักษณะทางสังคม (ภูมิสังคม)ในภูมิภาคของตนเอง อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ก่อให้เกิดวิถี ชีวิตและการสร้างสรรค์วัฒนธรรมในภูมิภาค ผลจากการรักษา และการทำลายสภาพแวดล้อมแนวทางการอนุรักษ์และรักษาสภาพแวดล้อมในภูมิภาค สภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีอิทธิพลต่อลักษณะการตั้งถิ่นฐานและการย้ายถิ่นของประชากรในภูมิภาค บุรณาการหลักสูตรท้องถิ่น *** สภาพภูมิศาสตร์ของเขตบางซื่อในอดีตและปัจจุบัน

รักและเข้าใจในศาสนา ใฝ่เรียนรู้ เห็นคุณค่าของความเป็นคนดี มุ่งมั่นในการทำงาน ซื่อสัตย์ สุจริต มุ่งมั่นในการปฏิบัติตนเป็นคนดี มีจิตสาธารณะ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ รักความเป็นไทย ความเป็นประชาธิปไตย มีความสามัคคี อยู่อย่างพอเพียง มีจิตสาธารณะ

ตัวชี้วัด รหัส ส๑๕๑๐๑

ส ๑.๑ ป.๕/๑	ส ๑.๑ ป.๕/๒	ส ๑.๑ ป.๕/๓	ส ๑.๑ ป.๕/๔	ส ๑.๑ ป.๕/๕
ส ๑.๑ ป.๕/๖	ส ๑.๑ ป.๕/๗			
ส ๑.๒ ป.๕/๑	ส ๑.๒ ป.๕/๒	ส ๑.๒ ป.๕/๓		
ส ๒.๑ ป.๕/๑	ส ๒.๑ ป.๕/๒	ส ๒.๑ ป.๕/๓	ส ๒.๑ ป.๕/๔	

ส ๒.๒ ป.๕/๑   ส ๒.๒ ป.๕/๒   ส ๒.๒ ป.๕/๓
 ส ๓.๑ ป.๕/๑   ส ๓.๑ ป.๕/๒   ส ๓.๑ ป.๕/๓
 ส ๓.๒ ป.๕/๑   ส ๓.๒ ป.๕/๒
 ส ๕.๑ ป.๕/๑   ส ๕.๑ ป.๕/๒
 ส ๕.๒ ป.๕/๑   ส ๕.๒ ป.๕/๒   ส ๕.๒ ป.๕/๓

ตัวชี้วัด

รวม ๒๗ ตัวชี้วัด

คำอธิบายรายวิชา

รายวิชา ส๑๖๑๐๑ สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม ๖ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
 ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ จำนวน ๘๐ ชั่วโมง/ปี

ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ หรือความสำคัญ
 ของศาสนาที่ตนนับถือ พุทธประวัติตั้งแต่ปลงอายุสังขารจนถึงสังเวชนียสถาน หรือประวัติศาสดาที่ตนนับถือ รู้
 คุณค่าและประพฤติตนตามแบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากประวัติสาวก ชาดกเรื่องเล่า และ ศาสนิกชน
 ความสำคัญและการเคารพพระรัตนตรัย การปฏิบัติตามไตรสิกขาและหลักธรรมโอวาท ๓ ในพระพุทธศาสนา หรือ
 หลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ มีความชื่นชมการทำความดีของบุคคลในประเทศตามหลักศาสนา **บูรณาการ
 หลักสูตรท้องถิ่น *** บุคคลสำคัญในชุมชน** พร้อมทั้งบอกแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต รู้คุณค่าและสวดมนต์
 แผ่เมตตา การบริหารจัดการจิตเจริญปัญญา มีสติที่เป็นพื้นฐานของสมาธิในพระพุทธศาสนา หรือการพัฒนาจิตตาม
 แนวทางของศาสนาที่ตนนับถือ ตามที่กำหนด การปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ เพื่อแก้ปัญหา
 อบายมุขและสิ่งเสพติด รู้หลักธรรมสำคัญ ลักษณะสำคัญของศาสนพิธี พิธีกรรมของศาสนาอื่นๆ โดยสังเขป

และ การปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมเมื่อต้องเข้าร่วมพิธี **บูรณาการหลักสูตรท้องถิ่น * เข้าร่วมกิจกรรมตาม
ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน**

ความรู้เกี่ยวกับสถานที่ต่างๆในศาสนสถาน และการปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม ฝึกทักษะการมีมรรยาท
ของความเป็นศาสนิกชนที่ดี ตามที่กำหนด รู้ประโยชน์ของการเข้าร่วมใน ศาสนพิธี พิธีกรรม และกิจกรรมในวัน
สำคัญทางศาสนา ตามที่กำหนด และปฏิบัติตนได้ถูกต้อง ตลอดจนการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ หรือแสดงตน
เป็นศาสนิกชนของศาสนาที่ตนนับถือ

หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของครอบครัวและชุมชนกา
เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมตามกาลเวลาและธำรงรักษาวัฒนธรรมอันดีงาม การแสดงออกถึงมารยาทไทยให้เหมาะสม
ถูกกาลเทศะ รู้คุณค่าทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันระหว่างกลุ่มคนในสังคมไทย **บูรณาการหลักสูตรท้องถิ่น
ขนบธรรมเนียมประเพณีของเขตบางซื่อในอดีตและปัจจุบัน** การติดตามข้อมูล ข่าวสารเหตุการณ์ต่าง ๆ ใน
ชีวิตประจำวัน การเลือกรับและใช้ข้อมูล ข่าวสารในการเรียนรู้ให้เหมาะสม

รับบทบาทหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและรัฐบาลการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆที่ส่งเสริม
ประชาธิปไตยในท้องถิ่นและประเทศตลอดจนบทบาทความสำคัญในการใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งตามระบอบ
ประชาธิปไตย

เศรษฐศาสตร์

ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับบทบาทของผู้ผลิตที่มีความรับผิดชอบบทบาทของผู้บริโภคที่รู้เท่าทันวิธีและประโยชน์
ของการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิต ผู้บริโภค ธนาคาร และรัฐบาล การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภายในท้องถิ่น
บูรณาการหลักสูตรท้องถิ่น สถานที่สำคัญในเขตบางซื่อ
ภูมิศาสตร์

ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ (แผนที่ ภาพถ่ายชนิดต่าง ๆ) ลักษณะสำคัญทาง
กายภาพและสังคมของประเทศ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางกายภาพกับปรากฏการณ์ทาง
ธรรมชาติของประเทศ

ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมทางสังคมในประเทศ การแปลงสภาพ
ธรรมชาติในประเทศไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน และผลที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้น การจัดทำแผนการใช้
ทรัพยากรในชุมชน

ตัวชี้วัด รหัส ส๑๖๑๐๑

ส ๑.๑ ป.๖/๖	ส ๑.๑ ป.๖/๗	ส ๑.๑ ป.๖/๘	ส ๑.๑ ป.๖/๙	
ส ๑.๒ ป.๖/๑	ส ๑.๒ ป.๖/๒	ส ๑.๒ ป.๖/๓	ส ๑.๒ ป.๖/๔	
ส ๒.๑ ป.๖/๑	ส ๒.๑ ป.๖/๒	ส ๒.๑ ป.๖/๓	ส ๒.๑ ป.๖/๔	ส ๒.๑ ป.๖/๕
ส ๒.๒ ป.๖/๑	ส ๒.๒ ป.๖/๒	ส ๒.๒ ป.๖/๓		
ส ๓.๑ ป.๖/๑	ส ๓.๑ ป.๖/๒	ส ๓.๑ ป.๖/๓		
ส ๓.๒ ป.๖/๑	ส ๓.๒ ป.๖/๒			
ส ๕.๑ ป.๖/๑	ส ๕.๑ ป.๖/๒			
ส ๕.๒ ป.๖/๑	ส ๕.๒ ป.๖/๒	ส ๕.๒ ป.๖/๓		

ตัวชี้วัด

รวม ๓๑ ตัวชี้วัด

โครงสร้างรายวิชา

รายวิชา ส๑๑๑๐๑ สังคมศึกษา ๑ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
 ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ จำนวน ๘๐ ชั่วโมง/ปี ภาคเรียนที่ ๑

ลำดับที่	ชื่อหน่วยการเรียนรู้	ตัวชี้วัด	สาระสำคัญ	เวลา (ชั่วโมง)	น้ำหนัก คะแนน
๑	พระพุทธประวัติ - พุทธประวัติ/ประวัติ ของศาสนาที่ตนนับถือ - ข้อคิดจากประวัติสาวก ชาดก เรื่องเล่าบอก แบบอย่างการดำเนิน ชีวิตในการทำมา ชีวิตในการทำความดี - การยึดมั่นหลักธรรม ของศาสนา - สติเป็นพื้นฐานของ สมาธิส่งผลต่อการ พัฒนาจิต ทดสอบก่อนเรียนและ หลังเรียน	ส ๑.๑ ป.๑/๑ ส ๑.๑ ป.๑/๒ ส ๑.๑ ป.๑/๓ ส ๑.๑ ป.๑/๔	พระพุทธประวัติ - พุทธประวัติ/ประวัติ ของศาสนาที่ตนนับถือ - ข้อคิดจากประวัติ สาวก ชาดก เรื่องเล่า บอกแบบอย่างการ ดำเนินชีวิตในการทำ ความดี - การยึดมั่นหลักธรรม ของศาสนา - สติเป็นพื้นฐานของ สมาธิส่งผลต่อการ พัฒนาจิต ทดสอบก่อนเรียนและ หลังเรียน	๑๒	๑๖
๒	เด็กดีศรีเวทวัน - การบำเพ็ญประโยชน์ ต่อวัดเป็นการส่งเสริมจิต สาธารณะ - การปฏิบัติตาม แนวทางของศาสนา - การยอมรับหลักการ ของศาสนา ทดสอบก่อนเรียนและ หลังเรียน	ส ๑.๒ ป.๑/๑ ส ๑.๒ ป.๑/๒ ส ๑.๒ ป.๑/๓	เด็กดีศรีเวทวัน - การบำเพ็ญประโยชน์ ต่อวัดเป็นการส่งเสริม จิตสาธารณะ - การปฏิบัติตาม แนวทางของศาสนา - การยอมรับหลักการ ของศาสนา ทดสอบก่อนเรียนและ หลังเรียน	๗	๑๐
๓	ครอบครัวมีความสุข - การเป็นสมาชิกที่ดีของ ครอบครัวและโรงเรียน - การทำความดีทำให้ ได้รับการชื่นชม ยกย่อง ทดสอบก่อนเรียนและ หลังเรียน	ส ๒.๑ ป.๑/๑ ส ๒.๑ ป.๑/๒	ครอบครัวมีความสุข - การเป็นสมาชิกที่ดี ของครอบครัวและ โรงเรียน - การทำความดีทำให้ ได้รับการชื่นชม ยกย่อง ทดสอบก่อนเรียนและ หลังเรียน	๖	๑๐
๔	รู้หน้าที่มีความสุข - โครงสร้างบทบาทและ หน้าที่ของสมาชิกใน	ส ๒.๒ ป.๑/๑ ส ๒.๒ ป.๑/๒ ส ๒.๒ ป.๑/๓	รู้หน้าที่มีความสุข - โครงสร้างบทบาทและ หน้าที่ของสมาชิกใน		

	ครอบครัวและโรงเรียน - บทบาทสิทธิและหน้าที่ของตนเองในครอบครัวและโรงเรียน - การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครอบครัวและโรงเรียน ทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน		ครอบครัวและโรงเรียน - บทบาทสิทธิและหน้าที่ของตนเองในครอบครัวและโรงเรียน - การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครอบครัวและโรงเรียน ทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน		
๕	รู้จักใช้ รู้จักจ่าย - การใช้สินค้าและบริการในชีวิตประจำวันเลือกใช้อย่างคุ้มค่า - การดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพมีการวางแผนใช้จ่าย - การใช้ทรัพยากรในชีวิตประจำวันอย่างประหยัด ทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน	ส ๓.๑ ป.๑/๑ ส ๓.๑ ป.๑/๒ ส ๓.๑ ป.๑/๓	รู้จักใช้ รู้จักจ่าย - การใช้สินค้าและบริการในชีวิตประจำวันเลือกใช้อย่างคุ้มค่า - การดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพมีการวางแผนใช้จ่าย - การใช้ทรัพยากรในชีวิตประจำวันอย่างประหยัด ทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน		
๖	ทำงานสุจริตชีวิตเป็นสุข - เหตุผลความจำเป็นที่ต้องทำงานอย่างสุจริต ทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน	ส ๓.๒ ป.๑/๑	ทำงานสุจริตชีวิตเป็นสุข - เหตุผลความจำเป็นที่ต้องทำงานอย่างสุจริต ทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน	๕	๙
๗	เขาวงกต - สิ่งรอบตัวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น - สิ่งที่อยู่รอบตัวมีความสัมพันธ์กันโดยมีทิศเป็นหลัก - ทิศทั้ง ๔ ช่วยให้อ่านที่ตั้งของสิ่งต่างๆ - แผนผังเป็นเครื่องมือย่อสิ่งต่างๆ - ใช้แผนผังระบุตำแหน่ง ทดสอบก่อนเรียนและ	ส ๕.๑ ป.๑/๑ ส ๕.๑ ป.๑/๒ ส ๕.๑ ป.๑/๓ ส ๕.๑ ป.๑/๔ ส ๕.๑ ป.๑/๕	เขาวงกต - สิ่งรอบตัวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น - สิ่งที่อยู่รอบตัวมีความสัมพันธ์กันโดยมีทิศเป็นหลัก - ทิศทั้ง ๔ ช่วยให้อ่านที่ตั้งของสิ่งต่างๆ - แผนผังเป็นเครื่องมือย่อสิ่งต่างๆ - ใช้แผนผังระบุตำแหน่ง	๑๓	๑๗

	หลังเรียน		ทดสอบก่อนเรียนและ หลังเรียน		
๘	ธรรมชาติพาสชันต์ -ภูมิประเทศและ ภูมิอากาศที่เกิดขึ้นตาม ธรรมชาติที่มีผลต่อ ครอบครั้ว - สภาพแวดล้อมที่อยู่ รอบตัวมีการ เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา - การจัดสิ่งแวดลอมที่ บ้าน และชั้นเรียนให้เป็น ระเบียบ ทดสอบก่อนเรียนและ หลังเรียน	ส ๕.๒ ป.๑/๑ ส ๕.๒ ป.๑/๒ ส ๕.๒ ป.๑/๓	ธรรมชาติพาสชันต์ -ภูมิประเทศและ ภูมิอากาศที่เกิดขึ้นตาม ธรรมชาติที่มีผลต่อ ครอบครั้ว - สภาพแวดล้อมที่อยู่ รอบตัวมีการ เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา - การจัดสิ่งแวดลอมที่ บ้าน และชั้นเรียนให้ เป็นระเบียบ ทดสอบก่อนเรียนและ หลังเรียน	๙	๑๒
	รวมภาคเรียนที่ ๑			๔๐	๕๐

โครงสร้างรายวิชา

รายวิชา ส๑๑๑๐๑ สังคมศึกษา ๑ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
 ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ จำนวน ๘๐ ชั่วโมง/ปี ภาคเรียนที่ ๒

ลำดับที่	ชื่อหน่วยการเรียนรู้	ตัวชี้วัด	สาระสำคัญ	เวลา (ชั่วโมง)	น้ำหนัก คะแนน
๑	พระพุทธประวัติ - พุทธประวัติ/ประวัติ ของศาสนาที่ตนนับถือ - ข้อคิดจากประวัติสาวก ชาดก เรื่องเล่าบอก แบบอย่างการดำเนิน ชีวิตในการทำมา ชีวิตในการทำความดี - การยึดมั่นหลักธรรม ของศาสนา - สติเป็นพื้นฐานของ สมาธิส่งผลต่อการ พัฒนาจิต ทดสอบก่อนเรียนและ หลังเรียน	ส ๑.๑ ป.๑/๑ ส ๑.๑ ป.๑/๒ ส ๑.๑ ป.๑/๓ ส ๑.๑ ป.๑/๔	พระพุทธประวัติ - พุทธประวัติ/ประวัติ ของศาสนาที่ตนนับถือ - ข้อคิดจากประวัติ สาวก ชาดก เรื่องเล่า บอกแบบอย่างการ ดำเนินชีวิตในการทำ ความดี - การยึดมั่นหลักธรรม ของศาสนา - สติเป็นพื้นฐานของ สมาธิส่งผลต่อการ พัฒนาจิต ทดสอบก่อนเรียนและ หลังเรียน	(๑๒) ๓ ๓ ๒ ๒ ๒	(๑๖)
๒	เด็กดีศรีเวทวัน - การบำเพ็ญประโยชน์ ต่อวัดเป็นการส่งเสริมจิต สาธารณะ - การปฏิบัติตาม แนวทางของศาสนา - การยอมรับหลักการ ของศาสนา ทดสอบก่อนเรียนและ หลังเรียน	ส ๑.๒ ป.๑/๑ ส ๑.๒ ป.๑/๒ ส ๑.๒ ป.๑/๓	เด็กดีศรีเวทวัน - การบำเพ็ญประโยชน์ ต่อวัดเป็นการส่งเสริม จิตสาธารณะ - การปฏิบัติตาม แนวทางของศาสนา - การยอมรับหลักการ ของศาสนา ทดสอบก่อนเรียนและ หลังเรียน	(๗) ๓ ๒ ๒ ๒	(๑๐)
๓	ครอบครัวมีความสุข - การเป็นสมาชิกที่ดีของ ครอบครัวและโรงเรียน - การทำความดีทำให้ ได้รับการชื่นชม ยกย่อง ทดสอบก่อนเรียนและ หลังเรียน	ส ๒.๑ ป.๑/๑ ส ๒.๑ ป.๑/๒	ครอบครัวมีความสุข - การเป็นสมาชิกที่ดี ของครอบครัวและ โรงเรียน - การทำความดีทำให้ ได้รับการชื่นชม ยกย่อง ทดสอบก่อนเรียนและ หลังเรียน	(๖) ๓ ๓ ๒	(๑๐)
๔	รู้หน้าที่มีความสุข - โครงสร้างบทบาทและ หน้าที่ของสมาชิกใน	ส ๒.๒ ป.๑/๑ ส ๒.๒ ป.๑/๒ ส ๒.๒ ป.๑/๓	รู้หน้าที่มีความสุข - โครงสร้างบทบาทและ หน้าที่ของสมาชิกใน		

	ครอบครัวและโรงเรียน - บทบาทสิทธิและหน้าที่ของตนเองในครอบครัวและโรงเรียน - การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครอบครัวและโรงเรียน ทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน		ครอบครัวและโรงเรียน - บทบาทสิทธิและหน้าที่ของตนเองในครอบครัวและโรงเรียน - การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครอบครัวและโรงเรียน ทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน		
๕	รู้จักใช้ รู้จักจ่าย - การใช้สินค้าและบริการในชีวิตประจำวันเลือกใช้อย่างคุ้มค่า - การดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพมีการวางแผนใช้จ่าย - การใช้ทรัพยากรในชีวิตประจำวันอย่างประหยัด ทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน	ส ๓.๑ ป.๑/๑ ส ๓.๑ ป.๑/๒ ส ๓.๑ ป.๑/๓	รู้จักใช้ รู้จักจ่าย - การใช้สินค้าและบริการในชีวิตประจำวันเลือกใช้อย่างคุ้มค่า - การดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพมีการวางแผนใช้จ่าย - การใช้ทรัพยากรในชีวิตประจำวันอย่างประหยัด ทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน		
๖	ทำงานสุจริตชีวิตเป็นสุข - เหตุผลความจำเป็นที่ต้องทำงานอย่างสุจริต ทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน	ส ๓.๒ ป.๑/๑	ทำงานสุจริตชีวิตเป็นสุข - เหตุผลความจำเป็นที่ต้องทำงานอย่างสุจริต ทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน	(๕) ๕ ๒	(๙)
๗	เขาวงกต - สิ่งรอบตัวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น - สิ่งที่อยู่รอบตัวมีความสัมพันธ์กันโดยมีทิศเป็นหลัก - ทิศทั้ง ๔ ช่วยให้อ่านที่ตั้งของสิ่งต่างๆ - แผนผังเป็นเครื่องมือย่อสิ่งต่างๆ - ใช้แผนผังระบุตำแหน่ง	ส ๕.๑ ป.๑/๑ ส ๕.๑ ป.๑/๒ ส ๕.๑ ป.๑/๓ ส ๕.๑ ป.๑/๔ ส ๕.๑ ป.๑/๕	เขาวงกต - สิ่งรอบตัวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น - สิ่งที่อยู่รอบตัวมีความสัมพันธ์กันโดยมีทิศเป็นหลัก - ทิศทั้ง ๔ ช่วยให้อ่านที่ตั้งของสิ่งต่างๆ - แผนผังเป็นเครื่องมือย่อสิ่งต่างๆ - ใช้แผนผังระบุ	(๑๓) ๓ ๓ ๓ ๓ ๑ ๒	(๑๗)

	ทดสอบก่อนเรียนและ หลังเรียน		ตำแหน่ง ทดสอบก่อนเรียนและ หลังเรียน		
๘	ธรรมชาติพาสซันต์ - ภูมิประเทศและ ภูมิอากาศที่เกิดขึ้นตาม ธรรมชาติที่มีผลต่อ ครอบครั - สภาพแวดล้อมที่อยู่ รอบตัวมีการ เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา - การจัดสิ่งแวดลอมที่ บ้าน และชั้นเรียนให้เป็น ระเบียบ ทดสอบก่อนเรียนและ หลังเรียน	ส ๕.๒ ป.๑/๑ ส ๕.๒ ป.๑/๒ ส ๕.๒ ป.๑/๓	ธรรมชาติพาสซันต์ - ภูมิประเทศและ ภูมิอากาศที่เกิดขึ้นตาม ธรรมชาติที่มีผลต่อ ครอบครั - สภาพแวดล้อมที่อยู่ รอบตัวมีการ เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา - การจัดสิ่งแวดลอมที่ บ้าน และชั้นเรียนให้ เป็นระเบียบ ทดสอบก่อนเรียนและ หลังเรียน	(๙) ๓ ๓ ๓ ๒	(๑๒)
รวมภาคเรียนที่ ๒				๔๐	๕๐
รวมตลอดปี				๘๐	๑๐๐

รายวิชา สด๒๑๐๑ สังคมศึกษา ๒ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
 ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ จำนวน ๔๐ ชั่วโมง/ปี ภาคเรียนที่ ๑

ลำดับที่	ชื่อหน่วยการเรียนรู้	ตัวชี้วัด	สาระสำคัญ	เวลา (ชั่วโมง)	น้ำหนัก คะแนน
๑	เราเป็นคนดี	ส ๑.๑ ป.๒/๑ ป.๒/๓ ป.๒/๖	วิถีชีวิตที่สงบสุข ของศาสนิกชนเป็น ผลจากการยึดมั่น ศรัทธาและ ประพฤติปฏิบัติตน ตามหลักธรรมของ ศาสนา	๖	๑๐
๒	เราต้องทำดี	ส ๑.๑ ป.๒/๓ ป.๒/๕	แบบอย่างและ ข้อคิดในการปฏิบัติ ตนที่ดีก่อให้เกิดการ ศรัทธาปฏิบัติตาม และดำเนินชีวิตที่ ถูกต้องถือเป็นการ ทำความดีตาม หลักธรรมของ ศาสนาที่ส่งผลให้ คนในสังคม อยู่ ร่วมกันได้อย่างสงบ สุข	๖	๘
๓	เราปฏิบัติตาม แบบอย่าง	ส ๑.๑ ป.๒/๒ ป.๒/๗	ประวัติศาสดา ก่อให้เกิดศรัทธา และการประพฤติ ปฏิบัติที่ถูกต้องตาม หลักธรรมคำสอน ของศาสนา	๖	๘
๔	เราชอบทำดี	ส ๑.๒ ป.๒/๑ ป.๒/๒	ประวัติศาสดา ก่อให้เกิดศรัทธา และการประพฤติ ปฏิบัติที่ถูกต้อง ตามหลักธรรมคำ สอนของศาสดา	๔	๘
๕	สิทธิของเรา	ส ๒.๑ ป.๒/๑ ป.๒/๔	การปฏิบัติตาม ข้อตกลง กติกา สิทธิของเรา	๖	๘

			กฎระเบียบ และ เคารพสิทธิเสรีภาพ ทำให้ทุกคนอยู่ ร่วมกันในสังคม อย่างมีความสุข		
๖	คนดีศรีไทย	ส ๒.๑ ป.๒/๒ ป.๒/๓	การปฏิบัติตาม มารยาทไทยเป็น การดำรงรักษา ประเพณีและ วัฒนธรรมไทย และ การยอมรับความ แตกต่างของคนใน สังคม เรื่องความคิด ความเชื่อ ความสามารถและ การปฏิบัติตน	๖	๘
รวมภาคเรียนที่ ๑				๔๐	๕๐

รายวิชา สด๒๑๐๑ สังคมศึกษา ๒ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
 ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ จำนวน ๔๐ ชั่วโมง/ปี ภาคเรียนที่ ๒

ลำดับที่	ชื่อหน่วยการเรียนรู้	ตัวชี้วัด	สาระสำคัญ	เวลา (ชั่วโมง)	น้ำหนัก คะแนน
๗	เราช่วยกันทำงาน	ส ๒.๒ ป.๒/๑ ป.๒/๒	สมาชิกในครอบครัว มีบทบาทอำนาจ ใน การตัดสินใจใน ฐานะเป็นส่วนหนึ่ง ของสังคม	๖	๑๐
๘	เรารักการออม	ส ๓.๑ ป.๒/๑ ป.๒/๒ ป.๒/๓ ป.๒/๔	การนำทรัพยากรมา ใช้ในการผลิตสินค้า และบริการทำให้มี รายได้ถ้ารู้จักใช้ และอดออม ถือเป็น การดำรงชีวิตอย่าง มีคุณภาพการทำ บันทึกรายรับ รายจ่ายของตนเอง เป็นผลดีของการใช้ จ่ายที่เหมาะสม ทำ ให้รู้จักใช้และอด ออม	๘	๑๐
๙	เราแลกเปลี่ยนสินค้า	ส ๓.๒ ป.๒/๑ ป.๒/๒	ผู้ซื้อและผู้ขายมี บทบาทสำคัญใน การกำหนดราคา สินค้าและบริการซึ่ง มีความสำคัญต่อ ความสงบสุขและ มั่นคงของประเทศ	๖	๑๐
๑๐	เราอยู่ตรงไหน	ส ๕.๑ ป.๒/๑ ป.๒/๒ ป.๒/๓	ลักษณะทาง กายภาพของโลกมี ความสัมพันธ์ซึ่งกัน และกันในระบบ ของธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของ ตำแหน่งและ ลักษณะทาง กายภาพของสิ่ง	๗	๑๐

			ต่างๆที่ปรากฏใน ลูกโลกแผนที่ แผนผัง ภาพถ่าย ปรากฏการทาง ธรรมชาติเป็นผลซึ่ง กันและกัน ต่อการ ดำเนินชีวิตของ มนุษย์		
	รู้เรื่องโลกของเรา	ส ๕.๒ ป.๒/๑ ป.๒/๒ ป.๒/๓ ป.๒/๔	ปฏิสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์กับ สภาพแวดล้อมทาง กายภาพ ก่อให้เกิด การมีส่วนร่วม ใน การอนุรักษ์ ทรัพยากร และ สิ่งแวดล้อมเพื่อการ พัฒนาที่ยั่งยืน	๘	๑๐
รวมภาคเรียนที่ ๒				๔๐	๕๐
รวมตลอดปี				๘๐	๑๐๐

โครงสร้างรายวิชา

รายวิชา สด๓๑๐๑ สังคมศึกษา ๓ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
 ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ จำนวน ๘๐ ชั่วโมง/ปี ภาคเรียนที่ ๑

สรุปโครงสร้างรายวิชา สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
 ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓

ชั้น/ภาคเรียนที่	มาตรฐานการเรียนรู้	เวลา	น้ำหนัก	หมายเหตุ
ป. ๓ ภาคเรียนที่ ๑	ส๑.๑ ป.๓/๑ - ป.๓/๗	๑๙	๒๕	
	ส๑.๒ ป.๓/๑ - ป.๓-๓	๑๑	๑๒	
	ส๒.๑ ป.๓/๑ - ป.๓/๔	๑๐	๑๓	
	ทบทวน/ทดสอบ	-	-	
	รวม	๔๐	๕๐	
ป. ๓ ภาคเรียนที่ ๒	ส๒.๒ ป.๓/๑ - ป.๓/๓	๘	๑๐	
	ส๓.๑ ป.๓/๑ - ป.๓/๓	๘	๑๐	
	ส๓.๒ ป.๓/๑ - ป.๓/๓	๘	๑๐	
	ส๔.๑ ป.๓/๑ - ป.๓/๓	๘	๑๐	
	ส๔.๒ ป.๓/๔ - ป.๓/๘	๘	๑๐	
	ทบทวน/ทดสอบ	-	-	
	รวม	๔๐	๕๐	
ตลอดปีการศึกษา	รวม	๘๐	๑๐๐	

โครงสร้างรายวิชา

รายวิชา ส๑๔๑๐๑ สังคมศึกษา ๔ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
 ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จำนวน ๘๐ ชั่วโมง/ปี ภาคเรียนที่ ๑

ลำดับ ที่	ชื่อหน่วยการเรียนรู้	ตัวชี้วัด	สาระสำคัญ	เวลา (ชั่วโมง)	น้ำหนัก คะแนน
๑	ดำเนินชีวิต ตามหลัก พระพุทธศาสนา	ส.๑.๑ ป.๔/๑ ป.๔/๒ ป. ๔/๓ ป. ๔/๔ ป. ๔/๕ ป. ๔/๖ ป.๔/๗ ป.๔/๘	- ความสำคัญของ พระพุทธศาสนา - พุทธประวัติ - แบบอย่างการดำเนิน ชีวิต - การแสดงความเคารพ พระรัตนตรัยปฏิบัติตาม ไตรสิกขาและหลักธรรม โอวาท ๓ - หลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา - การพัฒนาจิตตาม แนวทางศาสนา - การปฏิบัติตนตามหลัก ศาสนา - อธิบายประวัติศาสดา ของศาสนา	๑๔	๔๐
๒	การฝึกตนเองให้อยู่ใน ศีล	ส.๑.๒ ป.๔/๑ ป.๔/๒ ป.๔/๓	- ความสำคัญและมีส่วน ร่วมในการบำรุงรักษา ศาสนสถาน - มารยาทที่ดีของความ เป็นศาสนิกชน - การปฏิบัติตนในศาสน พิธีกรรม	๘	๑๕
๓	อยู่ดีมีสุขตามวิถี ประชาธิปไตย	ส.๒.๑ ป.๔/๑ ป.๔/๒	- การปฏิบัติเป็นพลเมือง ดีตามวิถีประชาธิปไตย - การปฏิบัติตนในการ	๘	๑๐

		ป.๔/๓ ป.๔/๔	เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี - สิทธิพื้นฐานที่เด็กพึงได้รับตามกฎหมาย - ความแตกต่างทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น		
ลำดับที่	ชื่อหน่วยการเรียนรู้	ตัวชี้วัด	สาระสำคัญ	เวลา (ชั่วโมง)	น้ำหนักคะแนน
		ป.๔/๕	- วิธีการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข		
๔	สิทธิหน้าที่ของพลเมือง	ส.๒.๒ ป.๔/๑	- อำนาจอธิปไตยและความสำคัญของระบอบประชาธิปไตย - บทบาทและหน้าที่ของพลเมืองดี - ความสำคัญของพระมหากษัตริย์	๘	๑๐
	ทบทวน/ทดสอบ			๒	—
รวมภาคเรียนที่ ๑				๔๐	๕๐

โครงสร้างรายวิชา

รายวิชา สด๔๑๐๑ สังคมศึกษา ๔ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
 ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จำนวน ๘๐ ชั่วโมง/ปี ภาคเรียนที่ ๒

ลำดับที่	ชื่อหน่วยการเรียนรู้	ตัวชี้วัด	สาระสำคัญ	เวลา (ชั่วโมง)	น้ำหนัก คะแนน
๕	สิทธิหน้าที่ของพลเมืองดี	ส.๓.๑ ป.๔/๑ ป.๔/๒ ป.๔/๓	-ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกซื้อสินค้าและบริการ - สิทธิพื้นฐานและรักษามลประโยชน์ของตนเอง - หลักเศรษฐกิจพอเพียงและนำไปใช้ชีวิตประจำวัน	๙	๑๐
๖	หน้าที่ของเงินในทางเศรษฐกิจ	ส.๓.๒ ป.๔/๑	- ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ - หน้าที่เบื้องต้นของเงิน	๙	๑๐
๗	ความสัมพันธ์ทางกายภาพ	ส.๕.๑ ป.๔/๑ ป.๔/๒	- การใช้แผนที่ภาพถ่ายทางกายภาพ - แหล่งทรัพยากร	๘	๑๕

			และสิ่งต่างๆใน จังหวัดตนเอง - ความสัมพันธ์ของ สิ่งต่างๆ		
๘	การอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมให้น่าอยู่	ส 5.2	ป.๔/๑ ป.๔/๒ ป.๔/๓	-สภาพแวดล้อมทาง กายภาพชุมชน - การเปลี่ยนแปลง สิ่งแวดล้อม - การอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม	๘ ๑๕
	ทบทวน/ทดสอบ			๒	—
รวมภาคเรียนที่ ๒				๔๐	๕๐
รวมตลอดปี				๘๐	๑๐๐

โครงสร้างรายวิชา

รายวิชา ส๑๕๑๐๑ สังคมศึกษา ๕ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ จำนวน ๘๐ ชั่วโมง/ปี ภาคเรียนที่ ๑

ลำดับที่	ชื่อหน่วยการเรียนรู้	ตัวชี้วัด	สาระสำคัญ	เวลา (ชั่วโมง)	น้ำหนัก คะแนน
๑	กึ่งพุทธระ	ส ๑.๑ ป. ๕/๑ ป. ๕/๒ ป. ๕/๓	ความสำคัญของ พระพุทธศาสนา สรุปพุทธประวัติ พุทธสากล ชาดก	๗	๑๒
๒	หลักธรรมนำชีวิต	ส ๑.๑ ป. ๕/๔ ป. ๕/๕ ป. ๕/๖ ป. ๕/๗	องค์ประกอบของ พระไตรปิฎก ความสำคัญของ พระไตรปิฎก พระรัตนตรัย ไตรสิกขา โอวาท ๓ สวดมนต์ไหว้พระ	๑๑	๑๓

			สรรเสริญคุณ พระรัตนตรัย หลักธรรมตาม ศาสนาที่นับถือ		
๓	พิธีกรรมสร้างศรัทธา	ส ๑.๒ ป. ๕/๑ ป. ๕/๒ ป. ๕/๓	การปฏิบัติตนใน ศาสนพิธี พิธีกรรมและวัน สำคัญทางศาสนา มารยาทของศาสนิก ชนที่ดี	๑๒	๑๕
๔	สิทธิเสรีภาพของไทย	ส ๒.๑ ป. ๕/๑ ป. ๕/๒	สถานภาพ บทบาท สิทธิ เสรีภาพ การปกป้อง คุ้มครองตนเอง	๕	๕
๕	วัฒนธรรมไทยยั่งยืน	ส ๒.๑ ป. ๕/๓ ป.๕/๔	- วัฒนธรรมไทย กับการดำเนินชีวิต ในประเทศอาเซียน - การอนุรักษ์ และการเผยแพร่	๕	๕
ลำดับที่	ชื่อหน่วยการเรียนรู้	ตัวชี้วัด	สาระสำคัญ	เวลา (ชั่วโมง)	น้ำหนัก คะแนน
			ภูมิปัญญาท้องถิ่น		
รวมภาคเรียนที่ ๑				๔๐	๕๐

โครงสร้างรายวิชา

รายวิชา ส๑๕๑๐๑ สังคมศึกษา ๕ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ จำนวน ๘๐ ชั่วโมง/ปี ภาคเรียนที่ ๒

ลำดับที่	ชื่อหน่วยการเรียนรู้	ตัวชี้วัด	สาระสำคัญ	เวลา (ชั่วโมง)	น้ำหนัก คะแนน

๖	ท้องถิ่นไทยพัฒนา	ส ๒.๒	ป. ๕/๑ ป. ๕/๒ ป. ๕/๓	- โครงสร้างการปกครองในท้องถิ่น - อำนาจหน้าที่และความสำคัญของการปกครองส่วนท้องถิ่น - บทบาทหน้าที่และวิธีการเข้าดำรงตำแหน่งของผู้บริหารท้องถิ่น - องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นกับการบริหาร	๔	๘
๗	เศรษฐศาสตร์นำพาเศรษฐกิจ	ส ๓.๑	ป. ๕/๑ ป. ๕/๒ ป. ๕/๓	- ปัจจัยการผลิตสินค้าและบริการ - หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง - การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในกิจกรรมต่างๆ - หลักการและประโยชน์ของสหกรณ์ - บทบาทหน้าที่ของธนาคาร - ผลดีและผลเสียของการกู้ยืมเงินทั้งในและนอก	๑๓	๒๒
ลำดับที่	ชื่อหน่วยการเรียนรู้	ตัวชี้วัด	สาระสำคัญ	เวลา (ชั่วโมง)	น้ำหนัก คะแนน	

			ระบบที่มีผลต่อ ระบบเศรษฐกิจ		
๘	ภูมิศาสตร์น้ำ	ส ๕.๑ ป. ๕/๑ ป. ๕/๒ ป. ๕/๓	- ลักษณะทาง กายภาพในภูมิ ลักษณะที่ สำคัญในภูมิภาค ของตน ความสัมพันธ์ของ ลักษณะทาง กายภาพ (ภูมิอากาศ) และ ลักษณะทางสังคม (ภูมิสังคม) ใน ภูมิภาคของตน	๑๑	๑๐
๙	สรรพสิ่งรอบตัว	ส ๕.๒ ป.๕/๑ ป.๕/๒ ป.๕/๓	- สภาพแวดล้อม ทางกายภาพ - อิทธิพลของ สิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติ - การรักษาและ ทำลาย สภาพแวดล้อม - การอนุรักษ์และ รักษา สภาพแวดล้อม ในภูมิภาค	๑๒	๑๐
รวมภาคเรียนที่ ๒				๔๐	๕๐
รวมตลอดปี				๘๐	๑๐๐

โครงสร้างรายวิชา

รายวิชา สด๖๑๐๑ สังคมศึกษา ๖ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ จำนวน ๘๐ ชั่วโมง/ปี ภาคเรียนที่ ๒

ลำดับที่	ชื่อหน่วยการเรียนรู้	ตัวชี้วัด	สาระสำคัญ	เวลา (ชั่วโมง)	น้ำหนัก คะแนน
๕	เด็กดีศรีเวตวัน	ส ๑.๑ ป.๖/๑ ป.๖/๒ ป.๖/๓ ป.๖/๔ ป.๖/๖	ศาสนิกชนที่ดีมี หน้าที่ในการปฏิบัติ ตนในศาสนสถาน อย่างถูกต้องและ เหมาะสม เพื่อการ ธำรงรักษาศาสนา	๑๒	๑๕
๖	เศรษฐศาสตร์กับชีวิต	ส ๓.๑ ป.๖/๑ ป.๖/๒ ป.๖/๓ ส ๓.๒ ป.๖/๑ ส ๓.๒ ป.๖/๒	ผู้ผลิตที่มีความ รับผิดชอบต่อสังคม ต้องคำนึงถึง จรรยาบรรณและ สิ่งแวดล้อม และ ผู้บริโภคต้องรู้เท่า ทันในการบริโภค ซึ่งส่งผลให้การ บริหารจัดการ ทรัพยากรเป็นไป อย่างมี ประสิทธิภาพและ คุ้มค่า	๑๐	๑๕
๗	ภูมิศาสตร์น่ารู้	ส ๕.๑ ป.๖/๑ ป.๖/๒	เครื่องมือทาง ภูมิศาสตร์ (แผนที่ รูปถ่าย ภาพจาก ดาวเทียม) ที่แสดง ลักษณะทาง กายภาพของ ประเทศไทย และ ความสัมพันธ์ ระหว่างลักษณะ ทางกายภาพกับภัย พิบัติของประเทศ	๙	๑๐

			ไทย		
ลำดับที่	ชื่อหน่วยการเรียนรู้	ตัวชี้วัด	สาระสำคัญ	เวลา (ชั่วโมง)	น้ำหนัก คะแนน
๘	สิ่งแวดล้อมและ ทรัพยากรทาง ธรรมชาติ	ส ๕.๒ ป.๖/๑ ป.๖/๒ ป.๖/๓	- สิ่งแวดล้อมทาง กายภาพกับ ลักษณะกิจกรรม ทางเศรษฐกิจ และ สังคม - ปฏิสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์และ สิ่งแวดล้อม - การเปลี่ยนแปลง ทางกายภาพของ ประเทศไทยที่มีผล ต่อเศรษฐกิจและ สังคม	๙	๑๐
รวมภาคเรียนที่ ๒				๔๐	๕๐
รวมตลอดปี				๘๐	๑๐๐

อภิธานศัพท์

บุญนิมิตของมัชฌิมาปฏิปทา บุญนิมิต แปลว่า สิ่งที่เป็นเครื่องหมายหรือสิ่งบ่งบอกล่วงหน้า พระพุทธองค์ตรัสเปรียบเทียบว่า ก่อนที่ดวงอาทิตย์จะขึ้น ย่อมมีแสงเงินแสงทองปรากฏให้เห็นก่อนฉันใด ก่อนที่อริยมรรคซึ่งเป็นข้อปฏิบัติสำคัญในพระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้น ก็มีธรรมบางประการปรากฏขึ้นก่อนเหมือนแสงเงินแสงทองฉันนั้น องค์ประกอบของธรรมดังกล่าว หรือบุญนิมิตแห่งมัชฌิมาปฏิปทา ได้แก่ ๑. กัลป์ยามมิตตตา ความมีกัลยาณมิตร ๒. สีสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล มีวินัย มีความเป็นระเบียบในชีวิตของตนและในการอยู่ร่วมในสังคม ๓. ฉันทสัมปทา ถึงพร้อมด้วยฉันทะ พอใจใฝ่รักในปัญญา สังฆธรรม ในจริยธรรม ใฝ่รู้ในความจริงและใฝ่ทำความดี ๔. อัตตสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยการที่จะฝึกฝนพัฒนาตนเอง เห็นความสำคัญของการที่จะต้องฝึกตน ๕. ทิฐุสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยทิฐิ ยึดถือเชื่อถือในหลักการ และมีความเห็นความเข้าใจพื้นฐานที่มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย ๖. อัปปมาทสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท มีความกระตือรือร้นอยู่เสมอ เห็นคุณค่าของกาลเวลา เห็นความเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่กระตุ้นเตือนให้เร่งรัดการค้นหาให้เขาถึงความจริงหรือในการทำชีวิตที่ดีงามให้สำเร็จ ๗. โยนิโสมนสิการ รู้จักคิดพิจารณา มองสิ่งทั้งหลายให้ได้ความรู้และได้ประโยชน์ที่จะเอามาใช้พัฒนาตนเองยิ่ง ๆ ขึ้นไป (แสงเงินแสงทองของชีวิตที่ ดิงาม: พระธรรมปิฎก) (ป.อ. ปยุตโต)

เบญจธรรม ธรรม ๕ ประการ ความดี ๕ อย่าง ที่ควรประพฤติคู่กันไปกับการรักษาเบญจศีลตามลำดับข้อ ดังนี้ ๑.

เมตตากรุณา ๒. สัมมาอาชีวะ ๓. กามสังวร (สำรวมในกาม) ๔. สัจจะ ๕. สติสัมปชัญญะ

(พ.ศ. หน้า ๑๔๐ – ๑๔๑)

เบญจศีล ศีล ๕ เว้นฆ่าสัตว์ เว้นลักทรัพย์ เว้นประพฤติดนินทา เว้นพูดปด เว้นของเมา (พ.ศ. หน้า ๑๔๑)

ปฐมเทศนา เทศนาครั้งแรก หมายถึง ธรรมจักรกัปปวัตตนสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระปัญจวัคคีย์ในวันขึ้น

๑๕ ค่ำ เดือน ๘ หลังจากวันตรัสรู้สองเดือน ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี (พ.ศ. หน้า ๑๔๓)

ปฏิจจนุปบาท สภาพอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันจึงมีขึ้น การที่ทุกข์เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัย

ต่อเนื่องกันมา (พ.ศ. หน้า ๑๔๓)

ปริยัติ พุทธพจน์อันจะพึงเล่าเรียน สิ่งที่ควรเล่าเรียน การเล่าเรียนพระธรรมวินัย (พ.ศ. หน้า ๑๔๕)

ปธาน ๔ ความเพียร ๔ อย่าง ได้แก่ ๑. สังวรปธาน คือ การเพียรระวังหรือเพียรปิดกั้น (ยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่

เกิด ไม่ให้เกิดขึ้น) ๒. ปหานปธาน คือ เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ๓. ภวานาปธาน คือ เพียรเจริญ

หรือทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ๔. อนुरักขนาปธาน คือ เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้

เสื่อมไปและทำให้เพิ่มไพบูลย์ (พ.ศ. หน้า ๑๔๕)

ปปัญจธรรม ๓ กิเลสเครื่องเนิ่นช้า กิเลสที่เป็นตัวการทำให้คิดปรุงแต่งยึดถือพิศดาร ทำให้เขาห่างออกไปจากความ

เป็นจริง ง่าย ๆ เปิดเผย ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ และขัดขวางไม่ให้เข้าถึงความจริง หรือทำให้ไม่อาจ

แก้ปัญหอย่างถูกต้องตรงไปตรงมา มี ๓ อย่าง คือ ๑. ค้นหา (ความทะยานอยาก ความปรารถนาที่จะบำรุง บำเรอ ประนเปรอดน ความยากได้อยากเอา) ๒. ทิฏฐิ (ความคิดเห็น ความเชื่อถือ ถักถัก ทฤษฎี อุดมการณ์ต่าง ๆ ที่ยึดถือไว้โดยมมายหรือโดยอาการเชิดชูว่าอย่างนี้เท่านั้นจริงอย่างอื่นเท็จทั้งนั้น เป็นต้น ทำให้ปิดตัว แคบ ไม่ยอมรับฟังใคร ตัดโอกาสที่จะเจริญปัญญา หรือคิดเคล็ดไปข้างเดียว ตลอดจนเป็นเหตุแห่งการ เบียดเบียนบีบคั้นผู้อื่นที่ไม่ถ้อยอย่างตน ความยึดติดในทฤษฎี ฯลฯ คือความคิดเห็นเป็นความจริง) ๓. มานะ (ความถือตัว ความสำคัญตนว่าเป็นนั่นเป็นนี่ ถ้อยสูง ถ้อยต่ำ ยิ่งใหญ่เท่าเทียมหรือด้อยกว่าผู้อื่น ความอยากเด่น อยากยกชูตนให้ยิ่งใหญ่) (พ.ธ. หน้า ๑๑๑)

ปฏิเวธ เข้าใจตลอด แทะตลอด ตรัสรู้รู้ทะลุปรุโปร่ง ลุ่ล่งด้วยการปฏิบัติ (พ.ศ. หน้า ๑๔๕)

ปฏิเวธสัทธรรม สัทธรรม คือ ผลอันจะพึงเข้าถึงหรือบรรลุด้วยการปฏิบัติได้แก่ มรรค ผล และนิพพาน (พ.ธ. หน้า ๑๒๕)

ปัญญา ๓ ความรอบรู้ เข้าใจ รู้ซึ่ง มี ๓ อย่าง คือ ๑. สุตมยปัญญา (ปัญญาเกิดแต่การสดับการเล่าเรื่อง) ๒. จินตามยปัญญา (ปัญญาเกิดแต่การคิด การพิจารณาหาเหตุผล) ๓. ภวนามยปัญญา (ปัญญาเกิดแต่การฝึกอบรมลงมือปฏิบัติ) (พ.ธ. หน้า ๑๑๓)

ปัญญาวุฒิธรรม ธรรมเป็นเครื่องเจริญปัญญา คุณธรรมที่ก่อให้เกิดความเจริญงอกงามแห่งปัญญา

๑. สัมปรีตสังเสวะ คบหาสัตบุรุษ เสวนาท่านผู้ทรง ๒. สัทธัมมัสสวนะ ฟังสัทธรรม เอาใจใส่ เล่าเรียนหาความรู้จริง ๓. โยนิโสมนสิการ ทำในใจโดยแยบคาย คิดหาเหตุผลโดยถูกวิธี ๔. ธัมมานุวัตรปฏิบัติ ปฏิบัติธรรม ถูกต้องตามหลัก คือ ให้สอดคล้องพอดี ขอบเขตความหมาย และวัตถุประสงค์ที่สัมพันธ์กับธรรมข้ออื่น ๆ นำสิ่งที่ได้เล่าเรียนและตริตrongเห็นแล้วไปใช้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามความมุ่งหมายของสิ่งนั้น ๆ (พ.ธ. หน้า ๑๖๒ - ๑๖๓)

ปาปณิกธรรม ๓ หลักพ่อค้า องค์คุณของพ่อค้ามี ๓ อย่าง คือ ๑. จักขุมา ตาคี (รู้จักสินค้า) ดูของเป็น สามารถคำนวณ ราคา กะทุน เก่งกำไร แม่นยำ ๒. วิฐุโร จัดเจนธุรกิจ (รู้แหล่งซื้อขาย รู้ความเคลื่อนไหวความต้องการของ ตลาด สามารถในการจัดซื้อจัดจำหน่าย รู้ใจและรู้จักเอาใจลูกค้า) ๓. นิสสยสัมป็นโน พร้อมด้วยแหล่งทุน อาศัย (เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจในหมู่แหล่งทุนใหญ่ ๆ หาเงินมาลงทุนหรือดำเนินกิจการโดยง่าย ๆ) (พ.ธ. หน้า ๑๑๔)

ผัสสะ หรือ สัมผัส การถูกต้อง การกระทบ ความประจวบกันแห่งอายตนะภายใน อายตนะภายนอก และวิญญาณ มี ๖ คือ ๑. จักขุสัมผัส (ความกระทบทางตา คือ ตา + รูป + จักขุ - วิญญาณ) ๒. โสตสัมผัส (ความกระทบทาง หู คือ หู + เสียง + โสตวิญญาณ) ๓. ฆานสัมผัส (ความกระทบทางจมูก คือ จมูก + กลิ่น + ฆานวิญญาณ) ๔. ชิวหาสัมผัส (ความกระทบทางลิ้น คือ ลิ้น + รส + ชิวหาวิญญาณ) ๕. กายสัมผัส (ความกระทบทาง กาย คือ กาย + โผฏฐัพพะ + กายวิญญาณ) ๖. มโนสัมผัส (ความกระทบทางใจ คือ ใจ + ธรรมารมณ์ + มโนวิญญาณ) (พ.ธ. หน้า ๒๓๓)

ผู้วิเศษ หมายถึง ผู้สำเร็จ ผู้มีวิทยาการ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕)

พระธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลักความจริงและหลักความประพฤติ (พ.ศ. หน้า ๑๔๓)

พระอนุพุทธะ ผู้ตรัสรู้ตาม คือ ตรัสรู้ด้วยได้สดับเล่าเรียนและปฏิบัติตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอน (พ.ศ. หน้า ๓๓๔)

พระปัจเจกพุทธะ พระพุทธเจ้าประเภทหนึ่ง ซึ่งตรัสรู้เฉพาะตัว มิได้สั่งสอนผู้อื่น (พ.ศ. หน้า ๑๖๒)

พระพุทธคุณ ๘ คุณของพระพุทธเจ้า ๘ ประการ ได้แก่ ๑. เป็นผู้ไกลจากกิเลส ๒. สมุมาสัมพุทโธ เป็นผู้ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง ๓. วิชชาจรมสมุปนโน เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและ จรรยา ๔. สุกโต เป็นผู้เสด็จไปแล้วด้วยดี ๕. โลกวิทู เป็นผู้รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง ๖. อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ เป็นผู้สามารถฝึกบวชที่สมควรฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า ๗. สตถา เทวมนุสสานํ เป็นครูผู้สอนเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ๘. พุทโธ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ๙. ภควา เป็นผู้มิใช่โชค มีความเจริญ จำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์ (พ.ศ. หน้า ๑๕๑)

พระพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้โดยชอบแล้วสอนผู้อื่นให้รู้ตาม ท่านผู้รู้ดี รู้ชอบด้วยตนเองก่อนแล้ว สอนประมุขชนให้ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ (พ.ศ. หน้า ๑๕๓)

พระภิกษุ ชายผู้ได้อุปสมบทแล้ว ชายที่บวชเป็นพระ พระผู้ชาย แปลตามรูปศัพท์ว่า ผู้ขอหรือผู้มองเห็นภัยในสังขารหรือผู้ทำลายกิเลส คูบริยัท ๔ สหธรรมิก บรรพชิต อุปสัมบัน ภิกษุสาวกรูปแรก ได้แก่ พระอัญญาโกณฑัญญะ (พ.ศ. หน้า ๒๐๔)

พระรัตนตรัย รัตนะ ๓ แก้วอันประเสริฐ หรือสิ่งล้ำค่า ๓ ประการ หลักที่เคารพบูชาสูงสุดของพุทธศาสนิกชน ๓ อย่าง คือ ๑. พระพุทธเจ้า (พระผู้ตรัสรู้เอง และสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม) ๒. พระธรรม (คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งหลักความจริงและหลักความประพฤติ) ๓. พระสงฆ์ (หมู่สาวกผู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า) (พ.ศ. หน้า ๑๖๖)

พระสงฆ์ หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย หมู่สาวกของพระพุทธเจ้า (พ.ศ. หน้า ๑๕๕)

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า หมายถึง ท่านผู้ตรัสรู้เอง และสอนผู้อื่นให้รู้ตาม (พ.ศ. หน้า ๑๕๕)

พระอนุพุทธะ หมายถึง ผู้ตรัสรู้ตาม คือ ตรัสรู้ด้วยได้สดับเล่าเรียนและปฏิบัติตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงสอน ได้แก่ พระอรหันต์สาวกทั้งหลาย (พ.ศ. หน้า ๓๗๔)

พระอริยบุคคล หมายถึง บุคคลผู้เป็นอริยะ ท่านผู้บรรลุลหรรณวิเศษ มีโศดาปัตติผล เป็นต้น มี ๔ คือ

๑. พระโสดาบัน

๒. พระสกทาคามี (หรือสกิทาคามี)

๓. พระอนาคามี

๔. พระอรหันต์

แบ่งพิสดารเป็น ๘ คือ

พระผู้ตั้งอยู่ในโศดาปัตติมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในโศดาปัตติผลคู่ ๑

พระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีผลคู่ ๑

พระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีผลคู่ ๑

พระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตผลคู่ ๑ (พ.ศ. หน้า ๓๘๖)

พราหมณ์ หมายถึง คนวรรณะหนึ่งใน ๔ วรรณะ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ สูทร ; พราหมณ์เป็นวรรณะนักบวชและเป็นเจ้าพิธี ถือตนว่าเป็นวรรณะสูงสุด เกิดจากปากพระพรหม (พ.ศ. หน้า ๑๕๕)

- พละ ๔** กำลัง พละ ๔ คือ ธรรมอันเป็นพลังทำให้ดำเนินชีวิตด้วยความมั่นใจ ไม่ต้องหวาดหวั่นภัยต่าง ๆ ได้แก่ ๑. ปัญญาพละ กำลังคือปัญญา ๒. วิริยพละ กำลังคือความเพียร ๓. อนวัชชพละ กำลังคือการกระทำที่ไม่มีโทษ ๔. สังคหพละ กำลังการสังเคราะห์ คือ เกื้อกูลอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี (พ.ศ. หน้า ๑๘๕ – ๑๘๖)
- พละ ๕** พละ กำลัง พละ ๕ คือ ธรรมอันเป็นกำลัง ซึ่งเป็นเครื่องเกื้อหนุนแก่อริยมรรค จัดอยู่ในจำพวก โภทิกขัยธรรม มี ๕ คือ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา (พ.ศ. หน้า ๑๘๕ – ๑๘๖)
- พุทฺธกิจ ๕** พระพุทฺธองค์ทรงบำเพ็ญพุทฺธกิจ ๕ ประการ คือ ๑. ปุพฺพณฺเฑ ปิณฺฑปาตณฺจ ตอนเช้าเสด็จออกบิณฑบาต เพื่อโปรดสัตว์ โดยการสนทนาธรรมหรือการแสดงหลักธรรมให้เข้าใจ ๒. สายณฺเฑ ฌมฺมเทสนํ ตอนเย็น แสดงธรรมแก่ประชาชนที่มาเฝ้าบริเวณที่ประทับ ๓. ปโทเส ภิกฺขุโอรุวาทิ ตอนค่ำแสดงโอวาทแก่พระสงฆ์ ๔. อทฺธมฺมตฺเต เทวปณฺหนิ ตอนเที่ยงคืนทรงตอบปัญหาแก่พวกเทวดา ๕. ปจฺจุเสว กเต กาลे ภพฺพาภพฺเพ วิโลกนํ ตอนเช้ามืด จวนสว่าง ทรงตรวจพิจารณาสัตว์โลกว่าผู้ใดมีอุปนิสัยที่จะบรรลุธรรมได้ (พ.ศ. หน้า ๑๘๕ - ๑๘๖)
- พุทฺธคุณ** คุณของพระพุทฺธเจ้า คือ ๑. ปัญญาคุณ (พระคุณ คือ ปัญญา) ๒. วิสุทฺธิคุณ (พระคุณ คือ ความบริสุทธิ์) ๓. กรุณาคุณ (พระคุณ คือ พระมหากรุณา) (พ.ศ. หน้า ๑๘๖)
- ภพ** โลกเป็นที่อยู่ของสัตว์ ภาวะชีวิตของสัตว์ มี ๓ คือ ๑. กามภพ ภพของผู้ยังเสวยกามคุณ ๒. รูป ภพของผู้เข้าถึงรูปฌาน ๓. อรูปภพ ภพของผู้เข้าถึงอรูปฌาน (พ.ศ. หน้า ๑๘๘)
- ภาวนา ๔** การเจริญ การทำให้มีขึ้น การฝึกอบรม การพัฒนา แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท ได้แก่ ๑. กายภาวนา ๒. สีลภาวนา ๓. จิตตภาวนา ๔. ปัญญาภาวนา (พ.ศ. หน้า ๘๑ – ๘๒)
- ภูมิ ๓๑** ๑. พื้นเพ พื้น ที่ดิน แผ่นดิน ๒. ชั้นแห่งจิต ระดับจิตใจ ระดับชีวิต มี ๓๑ ภูมิ ได้แก่
 อบายภูมิ ๔ (ภูมิที่ปราศจากความเจริญ) - นิรยะ (นรก) - ตีรจฺฉานโยนิ (กำเนิดตีสจฺฉาน) - ปิตติวิสัย (แดนเปรต) - อสุรกาย (พวกอสูร) กามสุคติภูมิ ๑ (กามาวจรภูมิที่เป็นสุคติ ภูมิที่เป็นสุคติซึ่งยังเกี่ยวข้องกับกาม) - มนุสฺย (ชาวมนุสฺย) - จาคุมหาราชิกา (สวรรค์ชั้นที่ท้าวมหาราช ๔ ปกครอง) - ดาวดึงส์ (แดนแห่งเทพ ๓๓ มีท้าวสักกะเป็นใหญ่) - ยามา (แดนแห่งเทพผู้ปราศจากความทุกข์) - ดุสิต (แดนแห่งผู้เฝ้าอิมด้วยสิริสมบัติของตน) - นิมมานรดี (แดนแห่งเทพผู้ยินดีในการเนรมิต) - ปรินิมิตตวตฺตติ (แดนแห่งเทพผู้ยังอำนาจให้เป็นไปในสมบัติที่ผู้อื่นนิรมิตให้) (พ.ศ. หน้า ๓๑๖-๓๑๗)
- โกคอาทิยะ ๕** ประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโกคทรัพย์ ในการที่จะมีหรือเหตุผลในการที่จะมีหรือครอบครองโกคทรัพย์ ๑. เลี้ยงตัว มารดา บิดา บุตร ภรรยา และคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข ๒. บำรุงมิตรสหายและร่วมกิจกรรมการทำงานให้เป็นสุข ๓. ใช้ป้องกันภัยอันตราย ๔. ทำพลี คือ ญาคิพลี สงเคราะห์ญาติ อติถิพลี ต้อนรับแขก ปุพฺพเปตฺพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับ ราชพลี บำรุงราชการ เลี้ยงญาติ เทวดาพลี สักการะบำรุงสิ่งที่เชื่อถือ ๕. อุปถัมภ์บำรุงสมณพราหมณ์ ผู้ประพฤติดชอบ (พ.ศ. หน้า ๒๐๒ - ๒๐๓)
- มงคล** สิ่งที่ทำให้มีโชคดีตามหลักพระพุทธศาสนา หมายถึง ธรรมที่นำมาซึ่งความสุข ความเจริญ มงคล ๓๘ ประการ หรือ เรียกเต็มว่า อุดมมงคล (มงคลอันสูงสุด) ๓๘ ประการ (ดูรายละเอียดมงคลสูตร) (พ.ศ. หน้า ๒๑๑)

มิจฉวนนิชชา ๕ การค้าขายที่ผิดศีลธรรมไม่ชอบธรรม มี ๕ ประการ คือ ๑. สัตตวนนิชชา ค้าอาวุธ ๒. สัตตวนนิชชา ค้ามนุษย์ ๓. มังสวานนิชชา เลี้ยงสัตว์ไว้ขายเนื้อ ๔. มัชชวานนิชชา ค้าขายน้ำเมา ๕. วิสวานนิชชา ค้าขายยาพิษ (พ.ศ. หน้า ๒๓๓)

มรรคมีองค์ ๘ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เรียกเต็มว่า “อริยอัฏฐังคิกมรรค” ได้แก่ ๑. สัมมาทิฏฐิ เห็นชอบ ๒. สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ ๓. สัมมาวาจา เจรจาชอบ ๔. สัมมากัมมันตะ ทำการชอบ ๕. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ๖. สัมมาวายามะ เพียรชอบ ๗. สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ ๘. สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ (พ.ศ. หน้า ๒๑๕)

มิจฉัตตะ ๑๐ ภาวะที่ผิด ความเป็นสิ่งที่ผิด ได้แก่ ๑. มิจฉาทิฏฐิ (เห็นผิด ได้แก่ ความเห็นผิดจากคลองธรรมตามหลักกุศลกรรมบถ และความเห็นที่ไม่นำไปสู่ความพ้นทุกข์) ๒. มิจฉาสังกัปปะ (ดำริผิด ได้แก่ ความดำริที่เป็นอกุศลทั้งหลาย ตรงข้ามจากสัมมาสังกัปปะ) ๓. มิจฉาวาจา (วาจาผิด ได้แก่ วาจาทุจจริต ๔) ๔. มิจฉากัมมันตะ (กระทำผิด ได้แก่ กายทุจจริต ๓) ๕. มิจฉาอาชีวะ (เลี้ยงชีพผิด ได้แก่ เลี้ยงชีพในทางทุจจริต) ๖. มิจฉาวายามะ (พยายามผิด ได้แก่ ความเพียรตรงข้ามกับสัมมาวายามะ) ๗. มิจฉาสติ (ระลึกผิด ได้แก่ ความระลึกถึงเรื่องราวที่ล่วงแล้ว เช่น ระลึกถึงการได้ทรัพย์ การได้ยศ เป็นต้น ในทางอกุศล อันจัดเป็นสติเทียม) เป็นเหตุชักนำใจให้เกิดกิเลส มีโลภะ มานะ อสสา มัจฉริยะ เป็นต้น ๘. มิจฉาสมาธิ (ตั้งจิตผิด ได้แก่ ตั้งจิตเพ่งเล็ง จดจ่อปักใจแน่วแน่มิยอมคลายเป็นต้น หรือเจริญสมาธิแล้ว หลงเพลิน ติดหมกมุ่น ตลอดจนนำไปใช้ผิดทาง ไม่เป็นไปเพื่อญาณทัสสนะ และความหลุดพ้น) ๙. มิจฉาญาณ (รู้ผิด ได้แก่ ความหลงผิดที่แสดงออกในการคิดอุบายทำความชั่วและการพิจารณาทบทวน ว่าความชั่วนั้น ๆ คนกระทำได้อย่างดีแล้ว เป็นต้น) ๑๐. มิจฉาวิมุตติ (พ้นผิด ได้แก่ ยังไม่ถึงวิมุตติ สำคัญว่าถึงวิมุตติ หรือสำคัญผิดในสิ่งที่มีวิมุตติ)

(พ.ศ. หน้า ๑๒๒)

มิตรปฏิรูป คนเทียมมิตร มิตรเทียม มิใช่มิตรแท้ มี ๔ พวก ได้แก่

๑. คนปอกลอก มีลักษณะ ๔ คือ ๑.๑ คิดเอาได้ฝ่ายเดียว ๑.๒ ขอมเสียแต่น้อย โดยหวังจะเอาให้มาก ๑.๓ ตัวเองมีภัย จึงมาทำกิจของเพื่อน ๑.๔ คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ของตัวเอง
๒. คนดีแต่พูด มีลักษณะ ๔ คือ ๒.๑ ดีแต่ยกเรื่องที่ผ่านมาแล้วมาปราศรัย ๒.๒ ดีแต่อ้างสิ่งที่ยังมีดี แต่อ้างสิ่งที่ยังไม่มีมาปราศรัย ๒.๓ สงเคราะห์ด้วยสิ่งที่ไร้ประโยชน์ ๒.๔ เมื่อเพื่อนมีกิจอ้างแต่เหตุขัดข้อง
๓. คนหัวประจบมีลักษณะ ๔ คือ ๓.๑ จะทำชั่วก็คล้อยตาม ๓.๒ จะทำดีก็คล้อยตาม ๓.๓ ต่อหน้าสรรเสริญ ๓.๔ ถหลังนินทา
๔. คนชวนฉิบหายมีลักษณะ ๔ ๔.๑ คอยเป็นเพื่อนดื่มน้ำเมา ๔.๒ คอยเป็นเพื่อนเที่ยวกลางคืน ๔.๓ คอยเป็นเพื่อนเที่ยวดูการเล่น ๔.๔ คอยเป็นเพื่อนไปเล่นการพนัน (พ.ศ. หน้า ๑๕๔-๑๕๕)

มิตรน้ำใจ ๑. เพื่อนมีทุกข์พลอยทุกข์ด้วย ๒. เพื่อนมีสุขพลอยดีใจ ๓. เขาเดือดร้อนเพื่อน ช่วยยับยั้ง แก้ไขให้ ๔. เขาสรรเสริญเพื่อน ช่วยพูดเสริมสนับสนุน (พ.ศ. หน้า ๒๓๔)

รูป ๑. สิ่งที่ต้องสลายไปเพราะปัจจัยต่าง ๆ อันขัดแย้ง สิ่งที่เป็นรูปร่างพร้อมทั้งลักษณะอาการของมัน ส่วนร่างกาย จำแนกเป็น ๒๘ คือ มหาภูตรูป หรือธาตุ ๔ และอุปาทายรูป ๒. อารมณ์ที่รู้ได้ด้วยจักขุ สิ่ง

ปรากฏแก่ตา ข้อ ๑ ในอรรถ ๖ หรืออายตนะภายนอก ๓. ลักษณะนามใช้เรียกพระภิกษุสามเณร เช่น ภิกษุรูปหนึ่ง (พ.ศ. หน้า ๒๕๓)

วิญญะ ๓ หรือไตรวิญญ์ การวนเวียน การเวียนเกิด เวียนตาย การเวียนว่ายตายเกิด ความเวียนเกิด หรือวนเวียนด้วยอำนาจกิเลส กรรม และวิบาก เช่น กิเลสเกิดขึ้นแล้วให้ทำกรรม เมื่อทำกรรมแล้วย่อมได้ผลของกรรม เมื่อได้รับผลของกรรมแล้ว กิเลสก็เกิดอีกแล้ว ทำกรรมแล้วเสวยผลกรรมหมุนเวียนต่อไป (พ.ศ. หน้า ๒๖๖)

วาสนา อาการกายวาจา ที่เป็นลักษณะพิเศษของบุคคล ซึ่งเกิดจากกิเลสบางอย่าง และได้สั่งสมอบรมมาเป็นเวลานานจนเคยชินติดเป็นพื้นประจำตัว แม้จะละกิเลสได้แล้ว แต่ก็อาจจะละอาการกายวาจาที่เคยชินไม่ได้ เช่น คำพูดติดปาก อาการเดินที่เร็วหรือเดินตัวมดเต็ม เป็นต้น ท่านขยายความว่า วาสนา ที่เป็นกุศลก็มี เป็นอกุศลก็มี เป็นอัพยาทุกต คือ เป็นกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่วก็มี ที่เป็นกุศลกับอัพยาทุกตนั้นไม่ต้องละ แต่ที่เป็นอกุศลซึ่งควรจะละนั้น แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนที่จะเป็นเหตุให้เข้าถึงอบายกับส่วนที่เป็นเหตุให้เกิดอาการแสดงออกทางกายวาจาแปลก ๆ ต่าง ๆ ส่วนแรก พระอรหันต์ทุกองค์ละได้ แต่ส่วนหลัง พระพุทธเจ้าเท่านั้นละได้ พระอรหันต์อื่นละไม่ได้ จึงมีคำกล่าวว่าพระพุทธเจ้าเท่านั้นละกิเลสทั้งหมดได้ พร้อมทั้งวาสนา; ในภาษาไทย คำว่าวาสนามีความหมายเพี้ยนไป กลายเป็นอำนาจบุญเก่า หรือกุศลที่ทำให้ได้รับลาภยศ (ไม่มีใน พ.ศ. ฉบับที่พิมพ์เป็นเล่ม แต่ค้นได้จากแผ่นซีดีรอม พ.ศ. ของสมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาฯ)

วิตก ความตรึก ตริ กายขกจิตขึ้นสู่อารมณ์ การคิด ความดำริ “ไทยใช้ว่าเป็นห่วงกังวล” แบ่งออกเป็นกุศลวิตก ๓ และอกุศลวิตก ๓ (พ.ศ. หน้า ๒๗๓)

วิบัติ ๔ ความบกพร่องแห่งองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งไม่อำนวยแก่การที่กรรมดีจะปรากฏผล แต่กลับเปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล พุทธสัน ๆ ว่าส่วนประกอบบกพร่อง เปิดช่องให้กรรมชั่ววิบัติมี ๔ คือ ๑. คติวิบัติ วิบัติแห่งคติ หรือคติเสีย คือเกิดอยู่ในภพ ภูมิ ถิ่น ประเทศ สภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะ ไม่เกื้อกูล ทางดำเนินชีวิต ถิ่นที่ไปไม่อำนวย ๒. อุประวิบัติ วิบัติแห่งร่างกาย หรือ รูปร่างเสีย เช่น ร่างกายพิการพิการ อ่อนแอ ไม่สวยงาม กิริยาท่าทางน่าเกลียด ไม่ชวนชมตลอดจนสุขภาพที่ไม่ดี เจ็บป่วย มีโรครุม ๓. กาลวิบัติ วิบัติแห่งกาลหรือหรือกาลเสีย คือเกิดอยู่ในยุคสมัยที่บ้านเมืองมีภัยพิบัติไม่สงบเรียบร้อย ผู้ปกครองไม่ดี สังคมเสื่อมจากศีลธรรม มากด้วยการเบียดเบียน ขกย่องคนชั่ว ปีบคั้นคนดี ตลอดจนทำอะไรไม่ถูกกาลเวลา ไม่ถูกจังหวะ ๔. ปโยควิบัติ วิบัติแห่งการประกอบ หรือกิจการเสีย เช่น ผักไฟในกิจการหรือเรื่องราวที่ผิด ทำการไม่ตรงตามความถนัด ความสามารถ ใช้ความเพียร ไม่ถูกต้อง ทำการครั้ง ๆ กลาง ๆ เป็นต้น (พ.ศ. หน้า ๑๖๐-๑๖๑)

วิปัสสนาญาณ ๕ ญาณในวิปัสสนา ญาณที่นับเข้าในวิปัสสนา เป็นความรู้ที่ทำให้เกิดความเห็นแจ้ง เข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง ได้แก่ ๑. อุทัพพยานูปัสสนาญาณ คือ ญาณอันตามเห็นความเกิดและดับของเบญจขันธ์ ๒. ภังคานุปัสสนาญาณ คือ ญาณอันตามเห็นความสลาย เมื่อเกิดดับก็คำนึงเด่นชัด ในส่วนดับของสังขารทั้งหลาย ต้องแตกสลายทั้งหมด ๓. ภยตูปัญฐานญาณ คือ ญาณอันมองเห็นสังขารปรากฏเป็นของน่ากลัว ๔. อาทีนวานุปัสสนาญาณ คือ ญาณอันคำนึงเห็นโทษของสังขารทั้งหลาย ว่าเป็นโทษบกพร่องเป็นทุกข์ ๕. นิพพิทานุปัสสนาญาณ คือ ญาณอันคำนึงเห็นความหน่ายของสังขาร ไม่

เพลินเพลิน คิดใจ ๖. มุญจิกัมยตาญาณ คือ ญาณอันคำนึงด้วย ใคร่พ้นไปเสีย คือ หน่ายสังขารทั้งหลาย บรรณานาที่จะพ้นไปเสีย ๗. ปฏิสังขานุปัสสนาญาณ คือ ญาณอันคำนึงพิจารณาหาทาง เมื่อต้องการจะพ้นไปเสีย เพื่อมองหาอุบายจะปลดปล่อยออกไป

๘. สังขารูปกขณญาณ คือ ญาณอันเป็นไปโดยความเป็นกลางต่อสังขาร คือ พิจารณาสังขารไม่ยินดียินร้ายในสังขารทั้งหลาย ๙. สัจจานุโลมิกญาณ หรือ อนุโลมญาณ คือ ญาณอันเป็นไปโดยอนุโลมแก่การหยั่งรู้หรือริสัจ แล้วแล้วมรรคญาณให้สำเร็จความเป็นอริยบุคคลต่อไป (พ.ศ. หน้า ๒๓๖ – ๒๓๗)

วิมุตติ ๕ ความหลุดพ้น ภาวะไร้กิเลส และไม่มีทุกข์ มี ๕ ประการ คือ ๑. วิกัมภณวิมุตติ ดับโดยข่มไว้ คือ ดับกิเลส ๒. ตทังควิมุตติ ดับกิเลสด้วยธรรมที่เป็นคู่ปรับธรรมที่ตรงกันข้าม ๓. สมุจเฉทวิมุตติ ดับด้วยตัดขาด ดับกิเลสเสร็จสิ้นเด็ดขาด ๔. ปฏิปัสสัทธิวิมุตติ ดับด้วยสงบระงับ โดยอาศัย โลกุตตรมรรคดับกิเลส ๕. นิสรณวิมุตติ ดับด้วยสงบระงับ คือ อาศัยโลกุตตรธรรมดับกิเลสเด็ดขาดเสร็จสิ้น (พ.ศ. หน้า ๑๔๔)

โลกบาลธรรม ธรรมคุ้มครองโลก ได้แก่ ปกครองควบคุมใจมนุษย์ไว้ให้อยู่ในความดี มิให้ละเมิดศีลธรรม และให้อยู่กันด้วยความเรียบร้อยสงบสุข ไม่เดือดร้อนสับสนวุ่นวาย มี ๒ อย่าง ได้แก่ ๑. หิริ ความอายบาป ละอายใจต่อการทำความชั่ว ๒. โอตตปปะ ความกลัวบาปเกรงกลัวต่อความชั่ว และผลของกรรมชั่ว (พ.ศ. หน้า ๒๖๐)

ฤาษี หมายถึง ผู้แสวงธรรม ได้แก่ นักบวชนอกพระศาสนาซึ่งอยู่ในป่า ชีไพร ผู้แต่งกัมภีร์พระเวท (พ.ศ. หน้า ๒๕๖)

สติปัฏฐาน ๔ ที่ตั้งของสติ การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริง คือ ตามสิ่งนั้น ๆ มัน เป็นของมันเอง มี ๔ ประการ คือ

๑. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การตั้งสติกำหนดพิจารณากายให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงกาย ไม่ใช่สัตว์บุคคล ตัวตนเราเขา) ท่านจำแนกวิธีปฏิบัติได้หลายอย่าง คือ อานาปานสติ กำหนดลมหายใจ ๑ อริยาบถ กำหนดรู้ทันอริยาบถ ๑) สัมปชัญญะ สร้างสัมปชัญญะในการกระทำความเคลื่อนไหวทุกอย่าง ๑) ปฏิกุลมณสิการ พิจารณาส่วนประกอบอันไม่สะอาดทั้งหลายที่ประชุมเข้าเป็นร่างกายนี้ ๑) ธาตุมนสิการ พิจารณาเห็นร่างกายของตน โดยสักว่าเป็นธาตุแต่ละอย่างๆ

๒. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนาให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา) คือ มีสติรู้ชัดเวทนาอันเป็นสุขก็ดี ทุกข์ก็ดี เฉย ๆ ก็ดี ทั้งที่เป็นสามิสและเป็นนิรามิสตามที่ไปอยู่ขณะนั้น ๆ

๓. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงจิต ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา) คือ มีสติรู้ชัดจิตของตนที่มีราคะ ไม่มีราคะ มีโทสะ ไม่มีโทสะ มีโมหะ ไม่มีโมหะ เศร้าหมองหรือผ่องแผ้ว ฟุ้งซ่านหรือเป็นสมาธิ ฯลฯ อย่างไร ๆ ตามที่เป็นไปอยู่ในขณะนั้น ๆ

๔. ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนของเรา) คือ มีสติรู้ชัดธรรมทั้งหลาย ได้แก่ นิเวธ ๕ ขันธ์ ๕ आयตนะ ๑๒

โพชฌงค์ ๗ อริยสัจ ๔ ว่าคืออะไร เป็นอย่างไร มีในตนหรือไม่ เกิดขึ้น เจริญบริบูรณ์และดับได้อย่างไร เป็นต้น ตามที่เป็นจริงของมันอย่างนั้น ๆ (พ.ธ. หน้า ๑๖๕)

สมณะ หมายถึง ผู้สงบ หมายถึงนักบวชทั่วไป แต่ในพระพุทธศาสนา ท่านให้ความหมายจำเพาะ หมายถึง ผู้ระดับบาป ได้แก่ พระอริยบุคคล และผู้ปฏิบัติเพื่อระงับบาป ได้แก่ ผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นพระอริยบุคคล (พ.ศ. หน้า ๒๕๕)

สมบัติ ๔ คือ ความเพียบพร้อมสมบูรณ์แห่งองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งช่วยเสริมส่งอำนวยโอกาสให้กรรมดีปรากฏผล และไม่เปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล มี ๔ อย่าง คือ ๑. คติสมบัติ สมบัติแห่งคติ ถึงพร้อมด้วยคติ หรือคติให้ คือ เกิดอยู่ในภพ ภูมิ ถิ่น ประเทศที่เจริญ เหมาะหรือเกื้อกูล ตลอดจนในระยะสั้นคือ ดำเนินชีวิตหรือไปในถิ่นที่อำนวย ๒. อุปธิสมบัติ สมบัติแห่งร่างกาย ถึงพร้อมด้วยร่างกาย คือมีรูปร่างสวย ร่ากายสง่างาม หน้าตาทำทางดี น่ารัก น่านิยมเลื่อมใส สุขภาพดี แข็งแรง ๓. กาลสมบัติ สมบัติแห่งกาล ถึงพร้อมด้วยกาลหรือกาลให้ คือ เกิดอยู่ในสมัยที่บ้านเมืองมีความสงบสุข ผู้ปกครองดี ผู้คนมีคุณธรรมยกย่องคนดี ไม่ส่งเสริมคนชั่ว ตลอดจนในระยะเวลานั้น คือ ทำอะไรถูกกาลเวลา ถูกจังหวะ ๔. ปโยคสมบัติ สมบัติแห่งการประกอบ ถึงพร้อมด้วยการประกอบกิจ หรือกิจการให้ เช่น ทำเรื่องตรงกับที่เขาต้องการ ทำกิจตรงกับความถนัด ความสามารถของตน ทำการถึงขนาดถูกหลักครบถ้วน ตามเกณฑ์หรือเต็มอัตรา ไม่ใช่ทำครึ่ง ๆ กลาง ๆ หรือเหวอะเหวเย หรือไม่ถูกเรื่องกัน รู้จักจัดทำ รู้จักดำเนินการ (พ.ธ. หน้า ๑๖๑ – ๑๖๒)

สมบัติ ภาวะสงบประณีตซึ่งพึงเข้าถึง; สมบัติมีหลายอย่าง เช่น ฌานสมบัติ ผลสมบัติ อนุปปพหิวาทสมบัติ (พ.ศ. หน้า ๓๐๓)

สติ ความระลึกได้ นึกได้ ความไม่เพลา การคุมใจได้กับกิจ หรือคุมจิตใจไว้กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง จำการที่ทำ และคำพูดแม่นยำได้ (พ.ศ. หน้า ๑๒๗)

สังฆคุณ ๕ คุณของพระสงฆ์ ๑. พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดี ๒. เป็นผู้ปฏิบัติตรง ๓. เป็นผู้ปฏิบัติถูกทาง ๔. เป็นผู้ปฏิบัติสมควร ๕. เป็นผู้ควรแก่การค้ำับ คือ ควรกับของที่เขานำมาถวาย ๖. เป็นผู้ควรแก่การต้อนรับ ๗. เป็นผู้ควรแก่ทักษิณา ควรแก่ของทำบุญ ๘. เป็นผู้ควรแก่การกระทำัญชลี ควรแก่การกราบไหว้ ๙. เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก เป็นแหล่งปลูกฝังและเผยแพรความดีที่ยอดเยี่ยมของโลก(พ.ธ. หน้า ๒๖๕-๒๖๖)

สังเวชนียสถาน สถานที่ตั้งแห่งความสังเวช ที่ทำให้เกิดความสังเวช มี ๔ คือ ๑. ที่พระพุทธเจ้าประสูติ คือ อุทยานลุมพินี ปัจจุบันเรียกลุมพินีหรือรุมมินเด (Lumbini หรือ Rummindei) ๒. ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ คือ ควางโพธิ์ ที่ตำบลพุทธคยา (Buddha Gaya หรือ Bodh – Gaya) ๓. ที่พระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนา คือป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ปัจจุบันเรียกสารนาถ ๔. ที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน คือที่สาละวันทยาน เมืองกุสินารา หรือกุสินคร บัดนี้เรียกกาเซีย (Kasia หรือ Kusinagara) (พ.ศ. หน้า ๓๑๓)

สันโดษ ความยินดี ความพอใจ ยินดีด้วยปัจจัย ๔ คือ ผ้านุ่งห่ม อาหารที่นอนที่นั่ง และยาตามมีตามได้ ยินดีของของตน การมีความสุข ความพอใจด้วยเครื่องเลี้ยงชีพที่หามาได้ด้วยเพียรพยายามอันชอบธรรมของตน ไม่โลภ ไม่ริษยาใคร (พ.ศ. หน้า ๑๒๔)

สันโดษ ๓ ๑. ขณาสันโดษ ยินดีตามที่ได้ คือ ได้สิ่งใดมาด้วยความเพียรของตน ก็พอใจด้วยสิ่งนั้น ไม่ได้เดือดร้อนเพราะของที่ไม่ได้ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของคนอื่นไม่ริษยาเขา ๒. ขณาสันโดษ คือ ยินดีตาม

กำลัง คือ พอใจเพียงแค่ว่าพอแก่กำลังร่างกาย สุขภาพ และขอบเขตการใช้สอยของตน ของที่เกินกำลังก็ไม่
 หวงแหนเสียดยามไม่เก็บไว้ให้เสียเปล่า หรือฝืนใช้ให้เป็นโทษแก่ตน ๓. ยถาสารูปสันโดษ ยินดีตาม
 สมควร คือ พอใจตามที่สมควร คือ พอใจตามที่สมควรแก่ภาวะฐานะแนวทางชีวิต และจุดหมายแห่งการ
 บำเพ็ญกิจของตน เช่น ภิกษุพอใจแต่งอันเหมาะสมกับสมณภาวะ หรือได้ของใช้ที่ไม่เหมาะสมกับตนแต่
 จะมีประโยชน์แก่ผู้อื่นก็นำไปมอบให้แก่เขา เป็นต้น (พ.ศ. หน้า ๓๒๔)

สัทธรรม ๓ ธรรมอันดี ธรรมที่แท้ ธรรมของสัตบุรุษ หลักหรือแก่นศาสนา มี ๓ ประการ ได้แก่

๑. ปรียัติสัทธรรม (สัทธรรมคือคำสั่งสอนอันจะต้องเล่าเรียน ได้แก่ พุทธพจน์)
๒. ปฏิบัติสัทธรรม (สัทธรรมคือสิ่งพึงปฏิบัติ ได้แก่ ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา)
๓. ปฏิเวธสัทธรรม (สัทธรรมคือผลอันจะพึงเข้าถึง หรือบรรลุด้วยการปฏิบัติ ได้แก่ มรรค ผล และ
 นิพพาน (พ.ศ. หน้า ๑๒๕)

สัปปริยธรรม ๗ ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของบุคคล ธรรมของผู้ดี ๑. รัชมัญญุต
 คือ ความรู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง ๒. อัถตัญญุต คือ ความรู้จักผล คือ รู้ความมุ่งหมาย ๓. อัถตัญญ
 ตา คือ ความรู้จักตน คือ รู้ว่าเรานั้นว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความสามารถ ความถนัด และ
 คุณธรรม เป็นต้น ๔. มัตตัญญุต คือ ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี ๕. กาลัญญุต คือ ความรู้
 จักกาล คือ รู้จักกาลเวลาอันเหมาะสม ๖. ปริสัจญุต คือ ความรู้จักบริพที่รู้จักชุมชนและรู้จักที่
 ประชุม ๗. ปุคคลัญญุต หรือ ปุคคลปโรปรัญญุต คือ ความรู้จักบุคคล คือความแตกต่างแห่งบุคคล
 (พ.ศ. หน้า ๒๔๔)

สัมปชัญญะ ความรู้ทั่วพร้อม ความรู้ตระหนัก ความรู้ชัดเข้าใจชัด ซึ่งสิ่งนี้ได้ มักมากอยู่กับสติ (พ.ศ. หน้า ๒๔๔)

สาราณียธรรม ๖ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไว้หระลึกถึง ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน หลักการอยู่ร่วมกัน เรียก
 อีกอย่างว่า “สาราณียธรรม” ๑. เมตตากายกรรม มีเมตตากายกรรมทั้งต่อหน้าและลับหลัง
 ๒. เมตตาวาจากรรม มีเมตตาวาจากรรมทั้งต่อหน้าและลับหลัง ๓. เมตตามโนกรรม มีเมตตามโนกรรมทั้ง
 ต่อหน้าและลับหลัง ๔. สาธารณโกติ แบ่งปันสิ่งของที่ได้มาไม่หวง แหวน ใช้ผู้เดียว ๕. สีสสามัญญุต
 มีความประพฤติร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นสิ้นทุกข์หรือจัดปัญหา
 ๖. ทิฏฐีสามัญญุต มีความเห็นชอบเคียง เช่นเดียวกับหมู่คณะ (พ.ศ. หน้า ๒๓๓-๒๓๕)

สุข ๒ ความสบาย ความสำราญ มี ๒ อย่าง ได้แก่ ๑. กายิกสุข สุขทางกาย ๒. เจตสิกสุข สุขทางใจ อีกหมวด
 หนึ่งมี ๒ คือ ๑. สามิสสุข สุขอิงามิส คือ อาศัยกามคุณ ๒. นิรามิสสุข สุขไม่อิงามิส คือ อิงเนกขัม
 มะ (พ.ศ. หน้า ๓๔๓)

ศรัทธา ความเชื่อ ความเชื่อถือ ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ดีงาม (พ.ศ. หน้า ๒๕๐)

ศรัทธา ๔ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ๔ ประการคือ ๑. กัมมศรัทธา (เชื่อกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อ
 ว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งที่รู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่ว ความดี มีขึ้น ในตน
 เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่วางเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการจะ
 สำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอำนาจอนหรืออนคยโชค เป็นต้น ๒. วิปากศรัทธา (เชื่อวิปาก เชื่อผล
 ของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่สำเร็จต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจาก

กรรมดี และผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว ๓. กัมมัฏสสกาตัสสา (ความเชื่อที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน ๔. ตถาคตโพธิสัทธา (เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๕ ประการ ครุสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้ (พ.ธ. หน้า ๑๖๔)

สงเคราะห์ การช่วยเหลือ การเอื้อเฟื้อเกื้อกูล (พ.ศ. หน้า ๒๒๘)

สังคหัตถ์ ๔ เรื่องสงเคราะห์กัน คุณธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้ หลักการสงเคราะห์ คือ ช่วยเหลือกันยึดเหนี่ยวใจกันไว้ และเป็นเครื่องเกาะกุมประสานโลก ได้แก่ สังคมแห่งหมู่สัตว์ไว้ จุลลัทธิเกาะยึดที่กำลงแล่นไปให้คงเป็นรถ และวิ่งแล่นไปได้มี ๔ อย่างคือ ๑. ทาน การแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ๒. ปิยวาจา พูดจาน่ารัก น่านิยมนับถือ ๓. อตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ ๔. สมานัตตนา ความมีตนเสมอ คือ ทำตัวให้เข้ากันได้ เช่น ไม่ถือตัว ร่วมสุข ร่วมทุกข์กัน เป็นต้น (พ.ศ. หน้า ๓๑๐)

สัมมัตตะ ความเป็นถูก ภาวะที่ถูก มี ๑๐ อย่าง ๘ ข้อต้น ตรงกับองค์มรรคทั้ง ๘ ข้อ เพิ่ม ๒ ข้อท้าย คือ ๙. สัมมาญาณ รู้ชอบได้แก่ผลญาณ และปัจเจกขณญาณ ๑๐. สัมมาวิมุตติ พ้นชอบได้แก่ อรหัตตผลวิมุตติ; เรียกอีกอย่าง อเสขธรรม ๑๐ (พ.ศ. หน้า ๓๒๕)

สุจริต ๓ ความประพฤดี ประพฤติชอบตามคลองธรรม มี ๓ คือ ๑. กายสุจริต ประพฤติชอบทางกาย ๒. วาสุจริต ประพฤติชอบทางวาจา ๓. มโนสุจริต ประพฤติชอบทางใจ (พ.ศ. หน้า ๓๔๕)

หิริ ความละอายต่อการทำชั่ว (พ.ศ. หน้า ๓๕๕)

อกุศลกรรมบถ ๑๐ ทางแห่งอกุศลกรรม ทางความชั่ว กรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ความเสื่อม ความทุกข์ หรือ ทุกติ ๑. ปาณาติบาต การทำชีวิตให้ตกลง ๒. อทินนาทาน การถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ โดยอาการขโมย ลักทรัพย์ ๓. กามเมสุมิจนจาร ความประพฤติดีศทางกาม ๔. มุสาวาท การพูดเท็จ ๕. ปิสุณวาจา วาจาส่อเสียด ๖. ผรุสวาจา วาจาหยาบ ๗. สัมผัสปลลาปะ พูดเพ้อเจ้อ ๘. อภิขณา พงเล้งอยากได้ของเขา ๙. พยาบาท คิดร้ายผู้อื่น ๑๐. มิจฉาทิฎฐิ เห็นผิดจากคลองธรรม (พ.ธ. หน้า ๒๗๕, ๓๐๕)

อกุศลมูล ๓ รากแห่งอกุศล ต้นตอของความชั่ว มี ๓ คือ ๑. โลภะ (ความอยากได้) ๒. โทสะ (ความคิดประทุษร้าย) ๓. โมหะ (ความหลง) ๘ (พ.ธ. หน้า ๘๕)

อคติ ๔ ฐานอันไม่พึงถึง ทางความประพฤติดีศ ความไม่เที่ยงธรรม ความลำเอียง มี ๔ อย่างคือ ๑. นันทาคติ (ลำเอียงเพราะชอบ) ๒. โทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง) ๓. โมหาคติ (ลำเอียงเพราะหลง พลาดผิดเพราะเขลา) ๔. ภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว) (พ.ธ. หน้า ๑๓๔)

อนัตตา ไม่ใช่อัตตา ไม่ใช่ตัวตน (พ.ศ. หน้า ๑๖๖)

อบายมุข ช่องทางของความเสื่อม เหตุเครื่องฉิบหาย เหตุย่อหยับแห่งโรคทรัพย์ ทางแห่งความพินาศ (พ.ศ. หน้า ๓๗๓)

อบายมุข ๔ ๑. อิตถิธุดตะ (เป็นนักเลงหญิง นักเที่ยวผู้หญิง) ๒. สุราธุดตะ (เป็นนักเลงสุรา นักดื่ม) ๓. อักขธุดตะ (เป็นนักการพนัน) ๔. ปาปมิตตะ (คบคนชั่ว) (พ.ศ. หน้า ๓๗๓)

อบายมุข ๖ ๑. ดิดสุราและของมีนเมา ๑.๑ ทรัพย์หมดไป ๆ เห็นชัด ๆ ๑.๒ ก่อการทะเลาะวิวาท ๑.๓ เป็นบ่อเกิดแห่งโรค ๑.๔ เสียเกียรติเสียชื่อเสียง ๑.๕ ทำให้ไม่รู้อาย ๑.๖ ทอนกำลังปัญญา ๒. ขอบเที่ยวกลางคืน มีโทษ ๖ อย่างคือ ๒.๑ ชื่อว่าไม่รักษาดน ๒.๒ ชื่อว่าไม่รักษาลูกเมีย ๒.๓ ชื่อว่าไม่รักษาทรัพย์สมบัติ ๒.๔ เป็นที่ระแวงสงสัย ๒.๕ เป็นป้าให้เขาใส่ความหรือข่าวลือ ๒.๖ เป็นที่มาของเรื่องเดือดร้อนเป็นอันมาก ๓. ขอบเที่ยวดูการละเล่น มีโทษ โดยการทำงานเสื่อมเสียเพราะมีใจกังวลคอยคิดจ้องกับเสียเวลาเมื่อไปดูสิ่งนั้น ๆ ทั้ง ๖ กรณี คือ ๓.๑ ราที่โหนไปที่นั่น ๓.๒ — ๓.๓ ขับร้อง คนตรี เสภา เพลงเถิดเทิงที่โหนไปที่นั่น ๔. ดิดการพนัน มีโทษ ๖ คือ ๔.๑ เมื่อชนะซ่อมก่อเวร ๔.๒ เมื่อแพ้ก็เสียขายทรัพย์ที่เสียไป ๔.๓ ทรัพย์หมดไป ๆ เห็นชัด ๆ ๔.๔ เข้าที่ประชุมเขาไม่เชื่อถ้อยคำ ๔.๕ เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อนฝูง ๔.๖ ไม่เป็นที่พึงประสงค์ของผู้ที่จะหาคู่ครองให้ลูกของเขา เพราะเห็นว่าจะเลี้ยงลูกเมียไม่ได้ ๕. คบคนชั่ว มีโทษโดยนำไปให้กลายเป็นคนชั่วอย่างที่ตนคบทั้ง ๖ ประเภท คือ ได้เพื่อนที่จะนำไปให้กลายเป็น ๕.๑ นักการพนัน ๕.๒ นักเลงหญิง ๕.๓ นักเลงเหล้า ๕.๔ นักลวงของปลอม ๕.๕ นักหลอกลวง ๕.๖ นักเลงหัวไม้ ๖. เกียจคร้านการงาน มีโทษโดยทำให้ยกเหตุต่าง ๆ เป็นข้ออ้างคิดเพี้ยน ไม่ทำการงานโกะใหม่ก็ไม่เกิด โกะที่มีอยู่ก็หมดสิ้นไป คือ ให้อ้างไปทั้ง ๖ กรณีว่า ๖.๑ — ๖.๖ หนาวนัก ร้อนนัก เย็นไปแล้ว ยังเข้านัก หิวนัก อิ่มนัก แล้วไม่ทำการงาน (พ.ศ. หน้า ๓๗๖ — ๓๗๘)

อุปหานิยธรรม ๗ ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวมี ๗ ประการ ได้แก่ ๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจกรรมที่พึงทำ ๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อหลักการเดิม) ๔. ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ควรเคารพนับถือท่านเหล่านั้น ๕. บรรดากุลสตรี กุลกุมารทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูก ข่มเหง หรือถูกร่ำ ร่ำ ร่ำ ร่ำ ๖. เคารพสักการบูชา เจดีย์หรืออนุสาวรีย์ประจำชาติ ๗. จัดให้ความอารักขา คุ้มครอง ป้องกันอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ทั้งหลาย (รวมถึงพระภิกษุ ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบด้วย) (พ.ศ. หน้า ๒๔๖ — ๒๔๗)

อธิปไตย ๓ ความเป็นใหญ่ มี ๓ อย่าง คือ ๑. อัตตอธิปไตย ความมีตนเป็นใหญ่ ถือตนเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนเป็นประมาณ ๒. โลกาธิปไตย ความมีโลกเป็นใหญ่ ถือโลกเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนนิยมนของโลกเป็นประมาณ ๓. ธรรมอธิปไตย ความมีธรรมเป็นใหญ่ ถือธรรมเป็นใหญ่, กระทำการด้วยปรารถนความถูกต้อง เป็นจริง สมควรตามธรรมเป็นประมาณ (พ.ศ. หน้า ๑๒๗-๑๒๘)

อริยสัจ ๔ ความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะมี ๔ คือ

๑. ทุกข์ (ความทุกข์ สภาพที่ทนได้ยาก สภาพที่บีบคั้น ขัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง ได้แก่ ชาติ ชรา มรณะ การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ความปรารถนาไม่สมหวัง โดยย่อว่า อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์

๒. ทุกขสมุทัย (เหตุเกิดแห่งทุกข์ สาเหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา ๓ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และ วิวาทตัณหา) กำจัดอวิชชา สำรอกตัณหา ล้วนแล้ว ไม่ถูกข้อม ไม่ติดขัด หลุดพ้น สงบ ปลอดภัย เป็น อิสระ คือ นิพพาน)

๓. ทุกขนิโรธ (ความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไป ภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชา สำรอก ตัณหาสิ้นแล้ว ไม่ถูกข้อม ไม่ติดขัด หลุดพ้น สงบ เป็นอิสระ คือ นิพพาน)

๔. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรค หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง มรรคมืองค์ ๘ นี้ สรุปลงในไตรสิกขา คือ สีล สมาธิ ปัญญา) (พ.ธ. หน้า ๑๘๑)

อริยอัฏฐังคิกมรรค ทางสายกลาง มรรคมืองค์ ๘ (ศีล สมาธิ ปัญญา) (พ.ธ. หน้า ๑๖๕)

อัญญาญเบกขา เป็นอุเบกขาฝ่ายวิบัติ หมายถึง ความไม่รู้เรื่อง เจยไม่รู้เรื่อง เจยโง่ เจยเมย (พ.ธ. หน้า ๑๒๖)

อตฺตา ตัวตน อาตมัน ปุณฺชนย้อมยิดมันมอเห็นขันธ ๕ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งหมดเป็นอตฺตา หรือยิดถึว่ามี อตฺตา เนื่องด้วยขันธ (พ.ศ. หน้า ๓๘๘)

อตฺถะ เรื่องราว ความหมาย ความมุ่งหมาย ประโยชน์ มี ๒ ระดับ คือ ๑. ทิฏฐิธัมมิกัตถะ ประโยชน์ในชีวิตนี้หรือ ประโยชน์ในปัจจุบัน เป็นที่มุ่งหมายกันในโลกนี้ ได้แก่ ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ รวมถึงการแสวงหาสิ่ง เหล่านี้มาโดยทางที่ชอบธรรม ๒. สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์เบื้องหน้า หรือประโยชน์ที่ล้าลึกกว่าที่จะ มองเห็นกันเฉพาะหน้า เป็นจุดหมายขั้นสูงขึ้นไป เป็นหลักประกันชีวิตเมื่อละจากโลกนี้ไป ๓. ปรมัตถะ ประโยชน์สูงสุด หรือประโยชน์ที่เป็นสาระแท้จริงของชีวิตเป็นจุดหมายสูงสุดหรือที่หมายขั้นสุดท้าย คือ พระนิพพาน อีกประการหนึ่ง หมายถึง ๑. อตฺตัตถะ ประโยชน์ตน ๒. ปรัตถะ ประโยชน์ผู้อื่น ๓. อุภยัตถะ ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย (พ.ธ. หน้า ๑๓๑ – ๑๓๒)

อายตนะ ที่ต่อ เครื่องติดต่อ แคนต่อความรู้ เครื่องรู้ และสิ่งที่ถูกรู้ เช่น ตาเป็นเครื่องรู้ รูปเป็น สิ่งที่รู้ หูเป็น เครื่องรู้ เสียงเป็นสิ่งที่รู้ เป็นต้น จัดเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๑. อายตนะภายใน ๖ อายตนะภายนอก ๖

๒. อายตนะภายนอก หมายถึง เครื่องต่อภายนอก สิ่งที่ถูกรู้ มี ๖ คือ ๒.๑ รูป คือ รูป ๒.๒ สัททวะ คือ เสียง ๒.๓ คันธะ คือ กลิ่น ๒.๔ รส คือ รส ๒.๕ โผฏฐัพพะ คือ สิ่งต้องกาย

๒.๖ ฐัมมะ หมายถึง ธรรมารมย์ คือ อารมณ์ที่เกิดกับใจ หรือสิ่งที่ใจรู้ อารมณ์ ๖ ก็เรียก (พ.ศ. หน้า ๔๑๑)

อายตนะภายใน เครื่องต่อภายใน เครื่องรับรู้ มี ๖ คือ ๑. จักขุ คือ ตา ๒. โสตะ คือ หู ๓. จมานะ คือ จมูก

๔. ชิวหา คือ ลิ้น ๕. กาย คือ กาย ๖. มโน คือ อินทรีย์ ๖ ก็เรียก (พ.ศ. หน้า ๔๑๑)

อริยวัฑฒิ ๕ ความเจริญอย่างประเสริฐ หลักความเจริญของอารยชน มี ๕ คือ ๑. ศรัทธา ความเชื่อ ความมั่นใจ ในพระรัตนตรัย ในหลักแห่งความจริง ความดีอันมีเหตุผล ๒. ศีล ความประพฤติดี มีวินัย เลี่ยงชั่วพสุจริต ๓. สุตะ การเล่าเรียน สดับฟัง ศึกษาหาความรู้ ๔. จาคะ การเผื่อแผ่เสียสละ เอื้อเฟื้อ มีน้ำใจช่วยเหลือ ใจกว้าง พร้อมที่จะรับฟังและร่วมมือ ไม่คับแคบ เอาแต่ตัว ๕. ปัญญา ความรอบรู้ รู้คิด รู้พิจารณา เข้าใจเหตุผล รู้จักโลกและชีวิตตามความเป็นจริง (พ.ธ. หน้า ๒๑๓)

อิทธิบาท ๔ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มี ๔ ประการ คือ

๑. นันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำใฝ่ใจจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอแล้วปรารถนาจะทำ ให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป
๒. วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง
๓. จิตตะ ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย
๔. วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือทบทวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณา ใคร่ครวญ ตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อบกพร่องในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผลคิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง ตัวอย่างเช่น ผู้ทำงานทั่ว ๆ ไปอาจจำสั้น ๆ ว่า รั้งงาน สู้งาน ใส่ใจงาน และทำงานด้วยปัญญา เป็นต้น (พ.ธ. หน้า ๑๘๖-๑๘๗)

อุบาสกธรรม ๗ ธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญของอุบาสก ๑. ไม่ขาดการเยี่ยมเยือนพบปะพระภิกษุ ๒. ไม่ละเลยการฟังธรรม ๓. ศึกษาในอริสัจ ๔. มีความเลื่อมใสอย่างมากในพระภิกษุทุกระดับ ๕. ไม่ฟังธรรมด้วยตั้งใจจะคอยฟังโทษติเตียน ๖. ไม่แสวงหาบุญนอกหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ๗. กระทำการสนับสนุน คือ ขวนขวายในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา (พ.ธ. หน้า ๒๑๕ – ๒๒๐)

อุบาสกธรรม ๕ สมบัติของอุบาสก ๕ คือ ๑. มีศรัทธา ๒. มีศีลบริสุทธิ์ ๓. ไม่ถือนมกลต้นข้าว เชื้อกรรม ไม่เชื่อนมกลต้อม่งหวังผลจากการกระทำ และการงานมิใช่จากโชคกลาง และสิ่งที่ตื่นกันว่าขลังศักดิ์สิทธิ์ ๔. ไม่แสวงหาเขตบุญนอกหลักพระพุทธศาสนา ๕. ขวนขวายในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา (พ.ศ. หน้า ๓๐๐)

อุบาสกธรรม ๗ ผู้ใกล้ชิดพระศาสนาอย่างแท้จริง ควรตั้งตนอยู่ในธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญของอุบาสก มี ๗ ประการ ได้แก่ ๑. ไม่ขาดการเยี่ยมเยือนพบปะพระภิกษุ ๒. ไม่ละเลยการฟังธรรม ๓. ศึกษาในอริสัจ คือ ฝึกรวมตนให้ก้าวหน้าในการปฏิบัติรักษาศีลขั้นสูงขึ้น ๔. พรั่งพร้อมด้วยความเลื่อมใส ในพระภิกษุทั้งหลายทั้งที่เป็นเถระ นวกะ และปุนกลาง ๕. ฟังธรรมด้วยความตั้งใจ มิใช่มาจับผิด ๖. ไม่แสวงหาทักษิณภายนอก หลักคำสอนนี้ คือ ไม่แสวงหาเขตบุญนอกหลักพระพุทธศาสนา ๗. กระทำ ความสนับสนุนในพระพุทธศาสนา คือ เอาใจใส่ทำนุบำรุงและช่วยกิจกรรม (ธรรมบุญชีวิต, หน้า ๗๐ – ๗๑)

อุเบกขา มี ๒ ความหมายคือ ๑. ความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงด้วยชอบหรือชัง ความวางใจเฉยได้ ไม่ยินดียินร้าย เมื่อใช้ปัญญาพิจารณาเห็นผลอันเกิดขึ้นโดยสมควรแก่เหตุและรู้ว่าพึงปฏิบัติต่อไปตามธรรม หรือตามควรแก่เหตุ นั้น ๒. ความรู้สึกเฉย ๆ ไม่สุข ไม่ทุกข์ เรียกเต็มว่าอุเบกขาเวทนา (อุทกขมสุข) (พ.ศ. หน้า ๔๒๖ – ๔๒๗)

อุปาทาน ๔ ความยึดมั่น ความถ้อยมั่นด้วยอำนาจกิเลส ความยึดติดอันเนื่องมาแต่ตัณหา ผูกพันเอาตัวตนเป็นที่ตั้ง ๑. กามอุปาทาน ความยึดมั่นในกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณวัตถุที่นำใคร่ น่าพอใจ ๒. ทิฏฐุปาทาน ความยึดมั่นในทิฏฐิหรือทฤษฎี คือ ความเห็น ลัทธิ หรือหลักคำสอนต่าง ๆ ๓. สิล্পพทุปปาทาน ความยึดมั่นในศิลปะและพรต คือ หลักความประพฤติ ข้อปฏิบัติ แบบแผน ระเบียบวิธี ขนบธรรมเนียมประเพณี ลัทธิพิธีต่าง ๆ กัน ไปอย่างมกมายหรือโดยนิยมน่าขลัง ว่าศักดิ์สิทธิ์ มิได้เป็นไปด้วยความรู้ ความเข้าใจ ตามหลักความสัมพันธ์แห่งเหตุและผล ๔. อัตตวาทุปปาทาน ความยึดมั่นในวาตะว่าตัวตน คือ

ความถือหรือสำคัญ หมายถึงในภายใต้นว่ามีตัวตน ที่จะได้ จะมี จะเป็น จะสูญสลาย ถูกบีบคั้น ทำลายหรือเป็นเจ้าของ เป็นนายบังคับบัญชาสิ่งต่าง ๆ ได้ไม่มองเห็นสภาวะของสิ่งทั้งปวง อันรวมทั้งตัวตนว่าเป็น แต่เพียงสิ่งที่ประชุมประกอบกันเข้า เป็นไปตามเหตุปัจจัยทั้งหลายที่มาสัมพันธ์กันล้วน ๆ (พ.ธ. หน้า ๑๘๗)

อุปนิสัย ๔ ธรรมที่พึงพิง หรือธรรมช่วยอุดหนุน ๑. สงฺขาเยกํ ปฏิเสวติ พิจารณาแล้วจึงใช้สอยปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานเภสัช เป็นต้น ที่จำเป็นจะต้องเกี่ยวข้องกับและมีประโยชน์ ๒. สงฺขาเยกํ อธิวาเสติ พิจารณาแล้วอดกลั้นได้แก่ อนุญฺฐารมณํ ต่าง ๆ มีหนาวร้อน และทุกขเวทนา เป็นต้น ๓. สงฺขาเยกํ ปริวฺชเชติ พิจารณาสິงที่เป็นโทษ ก่ออันตรายแก่ร่างกาย และจิตใจแล้ว หลีกเว้น ๔. สงฺขาเยกํ ปฏิวิโนเทติ พิจารณาสິงที่เป็นโทษ ก่ออันตรายเกิดขึ้นแล้ว เช่น อกุสลวิตก มีกามวิตก พยาบาทวิตก และวิหิงสาวิตก และความชั่วร้ายทั้งหลายแล้วพิจารณาแก้ไข บำบัดหรือจัดให้สิ้นไป (พ.ธ. หน้า ๑๘๙)

โศตคัปปะ ความเกรงกลัวต่อความชั่ว (พ.ศ. หน้า ๔๓๙)

โอวาท คำกล่าวสอน คำแนะนำ คำตักเตือน โอวาทของพระพุทธเจ้า ๓ คือ ๑. เว้นจากทุจริต คือ ประพฤติชั่วด้วยกาย วาจา ใจ (ไม่ทำชั่วทั้งปวง) ๒. ประกอบสุจริต คือ ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ (ทำแต่ความดี) ๓. ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมอง โลก โกรธ หลง เป็นต้น (ทำจิตของตนให้สะอาดบริสุทธิ์) (พ.ศ. หน้า ๔๔๐)

สังคมศาสตร์ การศึกษาความสัมพันธ์ของมนุษย์ โดยใช้กระบวนการวิทยาศาสตร์

สังคมศึกษา การเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนให้อยู่ร่วมในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ

คุณธรรม(virtue) และจริยธรรม(moral or morality or ethics) **คุณธรรม** หมายถึง สภาพคุณงามความดี

จริยธรรม มีความหมายเช่นเดียวกับ**ศีลธรรม** หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติกรรมปฏิบัติความประพฤติหรือหน้าที่ที่ชอบ ที่ควรปฏิบัติในการครองชีวิต ดังนั้นคุณธรรมจริยธรรม จึงหมายถึง สภาพคุณงามความดีที่ประพฤติปฏิบัติหรือหน้าที่ที่ควรปฏิบัติในการครองชีวิต หรือคุณธรรมตามกรอบจริยธรรม ส่วน**ศีลธรรมและจริยธรรม** มีความหมายใกล้เคียงกัน คุณธรรมจะมีความหมายที่เน้นสภาพลักษณะ หรือคุณสมบัติที่แสดงออกถึงความดีงาม ส่วนจริยธรรม มีความหมายเน้นที่ ความประพฤติ หรือการปฏิบัติที่ดีงาม เป็นที่ยอมรับของสังคม นักวิชาการมักใช้คำทั้งสองคำนี้ในความหมายนัยเดียวกัน และมักใช้คำสองคำดังกล่าวควบคู่กันไป เป็นคำว่า **คุณธรรมจริยธรรม** ซึ่งรวมความหมายของคุณธรรมและจริยธรรม นั่นคือมีความหมายเน้นทั้งสภาพ ลักษณะหรือคุณสมบัติ และความประพฤติอันดีงาม เป็นที่ยอมรับของสังคม

(โครงการเร่งสร้างคุณลักษณะที่ดีของเด็กและเยาวชนไทย ศูนย์คุณธรรม หน้า ๑๑ -๑๒)

การเมือง ความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจในการจัดระเบียบสังคมเพื่อประโยชน์และความสงบสุขของสังคม มีความสัมพันธ์ต่อกันโดยรวมทั้งหมดในส่วนหนึ่งของชีวิตในพื้นที่หนึ่งที่เกี่ยวข้องกับอำนาจอำนาจชอบธรรม หรืออิทธิพล และมีความสามารถในการดำเนินการได้

ข้อมูล สิ่งที่ได้รับรู้และยัง ไม่มีการจัดประมวลให้เป็นระบบ เมื่อจัดระบบแล้วเรียกว่า สารสนเทศ

ค่านิยม การกำหนดคุณค่าและพัฒนาจนเป็นบุคลิกภาพประจำตัว

คุณค่า ลักษณะที่พึงประสงค์ เช่น ความดี ความงาม ความดีเป็นคุณค่าของจริยธรรม ความงามเป็นคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ สิ่งตอบสนองความต้องการได้เป็นสิ่งที่มีความค่า คุณค่าเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ คุณค่าเปลี่ยนไปได้ตามเวลา และคุณค่ามักเปลี่ยนแปลงไปตามวิวัฒนาการของความเจริญ

บทบาท การกระทำที่สังคมคาดหวังตามสถานภาพที่บุคคลครองอยู่

หน้าที่ เป็นความรับผิดชอบทางศีลธรรมของปัจเจกชนซึ่งสังคมยอมรับ

สถานภาพ ตำแหน่งที่แต่ละคนครองอยู่ในสถานที่หนึ่ง ในช่วงเวลาหนึ่ง

บรรทัดฐาน ข้อตกลงของสังคมที่กำหนดให้สมาชิกประพฤติ ปฏิบัติ บางที่เรียกปทัสถาน สามารถใช้บรรทัดฐานของสังคม (social norms) เป็นมาตรฐานความประพฤติในทางจริยธรรมได้ ซึ่งแยกออกเป็น

ก. วิถีประชา (folkways) ได้แก่ แบบแผนพฤติกรรมในชีวิตประจำวันที่สังคมยอมรับ และได้ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา มักเกี่ยวข้องกับเรื่องการดำเนินชีวิต และในส่วนที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมจะไม่มีกฎเกณฑ์เคร่งครัดแน่นอนตายตัว

ข. กฎศีลธรรมหรือจารีต (mores) เป็นมาตรฐานความประพฤติของสังคมที่มีการกำหนดเกี่ยวกับจริยธรรมที่เข้มข้น ในกรณีมีผู้ฝ่าฝืนอาจมีการลงโทษ แม้ว่าในบางครั้งจะไม่มีเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษรก็ตาม เช่น การลวนลามสตรีในชนบท ต้องลงโทษด้วยการเสียผี

ค. กฎหมาย (law) เป็นมาตรฐานความประพฤติที่รัฐกำหนดให้สมาชิกของรัฐพึงปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติ และกำหนดวิธีการปฏิบัติการลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน

สิทธิ ข้อเรียกร้องของปัจเจกชนซึ่งสังคมยอมรับ

สิทธิทางศีลธรรม เป็นข้อเรียกร้องทางศีลธรรมของปัจเจกชนซึ่งสังคมยอมรับ

ประเพณี เป็นความประพฤติของคนหมู่หนึ่ง อยู่ในที่แห่งหนึ่ง ถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกันและสืบกันมานาน

ประเพณี คือ กิจกรรมที่มีรูปแบบของชุมชนหรือสังคมหนึ่งที่จัดขึ้นมาด้วยจุดประสงค์ใด จุดประสงค์หนึ่ง และกำหนดการจัดกิจกรรมในช่วงเวลาแน่นอนสม่ำเสมอ กิจกรรมที่เป็นประเพณีอาจมองได้อีกประการหนึ่งว่าเป็นแบบแผนการปฏิบัติของกลุ่มเฉพาะหรือทางศาสนา

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights sinv UDHR) คือการประกาศเจตนารมณ์ ในการร่วมมือระหว่างประเทศที่มีความสำคัญในการวางกรอบเบื้องต้นเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและเป็นเอกสารหลักด้านสิทธิมนุษยชนฉบับแรก ซึ่งที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติให้การรับรองตามข้อมติที่ ๒๑๓ A (III) เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๕๑ โดยประเทศไทยออกเสียงสนับสนุน

วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย เป็นการศึกษา วิเคราะห์เกี่ยวกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในเรื่องเกี่ยวกับความ

เป็นมา ปัจจัยพื้นฐานและผลกระทบจากภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย รวมทั้งวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของมนุษยชาติโลก ความสำคัญ และผลกระทบที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยและมนุษยชาติ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

สัมมาชีพ การประกอบอาชีพสุจริตและเหมาะสมในสังคม

ประสิทธิภาพ ความสามารถในการทำงานจนสำเร็จ หรือผลการกระทำที่ได้ผลออกมาดีกว่าเดิม รวมทั้ง

การใช้ทรัพยากรต่างๆ อย่างคุ้มค่า โดยไม่ให้เกิดความสูญเปล่าหรือความสูญเสีย ทรัพยากรต่างๆ
พิจารณาได้จากเวลา แรงงาน วัตถุดิบ เครื่องจักร ปริมาณและคุณภาพ ฯลฯ

ประสิทธิผล ระดับความสำเร็จของวัตถุประสงค์ หรือ ความสำเร็จของงาน

สินค้า หมายความว่า สิ่งของที่สามารถซื้อขาย แลกเปลี่ยน หรือ โอนกันได้ ไม่ว่าจะเกิดโดยธรรมชาติหรือเป็น
ผลิตผลทางการเกษตร รวมตลอดถึงผลิตภัณฑ์ทางหัตถกรรมและอุตสาหกรรม

ภูมิปัญญา ส่วนหนึ่งของประเพณี หรือเป็นกิจกรรมเฉพาะตัวก็ได้ เช่น พิธีถวายสังฆทาน พิธีบวชนาค พิธีบวช
ลูกแก้ว พิธีขอฝน พิธีไหว้ครู พิธีแต่งงาน

มนุษยชาติ การเกิดเป็นมนุษย์มาจาก มนุษย์ = ผู้มีจิตใจสูง กับชาติ = เกิด โดยปกติหมายถึง มนุษย์ทั่ว ๆ ไป

มรรยาท พฤติกรรมที่สังคมกำหนดว่าควรประพฤติเป็นวัฒนธรรม วัดจากความเหมาะสมและไม่

เหมาะสมระบบ การนำส่วนต่าง ๆ มาปรับเรียงต่อให้ทำงานประสานต่อเนื่องกันจนดูเป็นสิ่งเดียวกัน

กระบวนการ กรรมวิธีหรือลำดับการกระทำซึ่งดำเนินการต่อเนื่องกันไปจนสำเร็จลง ณ ระดับหนึ่ง

วิเคราะห์ การแยกแยะให้เห็นคุณลักษณะของแต่ละองค์ประกอบ

เศรษฐกิจ ความรู้เกี่ยวกับการกิน การอยู่ของมนุษย์ในสังคม ว่าด้วยทรัพยากรที่มีจำกัดการผลิต การกระจาย
ผลผลิต และการบริโภค

สหกรณ์ แปลว่าการทำงานร่วมกัน การทำงานร่วมกันนี้ลึกซึ้งมาก เพราะต้องร่วมมือกันในทุกด้าน ทั้งในด้าน
งานที่ทำด้วยร่างกาย ทั้งในด้านงานที่ทำด้วยสมอง และงานการที่ทำด้วยใจ ทุกอย่างนี้ขาดไม่ได้ต้อง
พร้อม (พระราชดำรัสพระราชทานแก่ผู้นำสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์นิคมและสหกรณ์ประมงทั่วประเทศ ณ ศาลา
ดุสิตดาลัย ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๖)

ทรัพย์สินทางปัญญา หมายถึง ผลงานอันเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้น หรือสร้างสรรค์ของมนุษย์ ซึ่งเน้นที่
ผลผลิตของสติปัญญาและความชำนาญ โดยไม่คำนึงถึงชนิด ของการสร้างสรรค์หรือวิธีในการ
แสดงออก ทรัพย์สินทางปัญญา อาจเป็นสิ่งที่จับต้องได้ เช่น สินค้า ต่าง ๆ หรือ เป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้
เช่น บริการ แนวความคิด กรรมวิธีและทฤษฎีต่าง ๆ เป็นต้น ทรัพย์สินทางปัญญามี ๒ ประเภท
ทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม (Industrial property) และลิขสิทธิ์ (Copyright)

๑. **ทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม** มีสิทธิบัตร แบบผังภูมิของวงจรรวม เครื่องหมายการค้า ความลับทางการ
ค้า ชื่อทางการค้า สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ หมายความว่า ชื่อ สัญลักษณ์ หรือสิ่งอื่นใดที่ใช้เรียกหรือใช้แทนแหล่ง
ภูมิศาสตร์ และที่สามารถบ่งบอกว่าสินค้าที่เกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์นั้นเป็น สินค้าที่มีคุณภาพ ชื่อเสียง
หรือคุณลักษณะเฉพาะของแหล่งภูมิศาสตร์ดังกล่าว

๒. **ลิขสิทธิ์** คือ งานหรือความคิดสร้างสรรค์ในสาขาวรรณกรรม ศิลปกรรม ดนตรีกรรม งานภาพยนตร์
หรืองานอื่นใดในแผนกวรรณคดี หรือแผนกศิลปะ แผนกวิทยาศาสตร์ ลิขสิทธิ์ยังรวมทั้งสิทธิข้างเคียง
(Neighbouring Right)

เหตุ ภาวะเงื่อนไขที่ทำให้สิ่งหนึ่งเกิดขึ้นตามมา เรียกว่า ผล

เหตุการณ์ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

อำนาจ ความสามารถในการบีบบังคับให้สิ่งหนึ่ง (คนหนึ่ง...) กระทำตามที่ปรารถนา

อิทธิพล อำนาจบังคับที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

เอกลักษณ์ ลักษณะที่มีความเป็นหนึ่งเดียว ไม่มีที่ใดเหมือน

ตำนาน เป็นเรื่องเล่าต่อกันมาและถูกบันทึกขึ้นภายหลัง

พงศาวดาร คือ การบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามลำดับเวลา ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และราชสำนัก

อดีต คือ เวลาที่ล่วงมาแล้ว ความสำคัญของอดีต คือ อดีตจะครอบงำความคิดและความรู้ของเราอย่างกว้างขวางลึกซึ้ง อดีตที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มคน/ความสำคัญที่มีต่อเหตุการณ์และกลุ่มคนจะถูกนำมาเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน

นักประวัติศาสตร์ เป็นผู้บันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ผู้สร้างประวัติศาสตร์ขึ้นจากหลักฐานประเภทต่าง ๆ ตามจุดมุ่งหมายและวิธีการคิด ซึ่งงานเขียนอาจนำไปสู่การเป็นวิชาประวัติศาสตร์ได้ในที่สุด

ความมุ่งหมายในการเขียนประวัติศาสตร์

- นักประวัติศาสตร์รุ่นเก่า มุ่งสู่การรวมชาติ/รับใช้การเมือง
- นักประวัติศาสตร์รุ่นใหม่ มุ่งที่จะหาความจริง (truth) จากอดีตและตีความโดยปราศจากอคติ (bias)

หลักฐานประเภท ต่าง ๆ จะให้ข้อเท็จจริงบางประการ ซึ่งจะนำไปสู่ความจริงในที่สุดโดยมีวิธีการแบ่งประเภทของหลักฐานหลายแบบ เช่น หลักฐานสมัยก่อนประวัติศาสตร์และหลักฐานสมัยประวัติศาสตร์แบบหนึ่ง หลักฐานประเภทลายลักษณ์อักษรและหลักฐานที่ไม่ใช่ลายลักษณ์อักษรแบบหนึ่ง หรือหลักฐานชั้นต้นและหลักฐานชั้นรอง (หรือหลักฐานชั้นที่หนึ่ง ชั้นที่สอง ชั้นที่สาม) อีกแบบหนึ่ง หลักฐานที่จะถูกประเมินว่าน่าเชื่อถือที่สุด คือ หลักฐานที่เกิดร่วมสมัยหรือเกิดโดยผู้รู้เห็นเหตุการณ์นั้น ๆ แต่กระนั้นนักประวัติศาสตร์ก็ต้องวิเคราะห์ทั้งภายในและภายนอกก่อนด้วยเช่นกัน เนื่องจากผู้ที่อยู่ร่วมสมัยก็ย่อมมีจุดมุ่งหมายส่วนตัวในการบันทึก ซึ่งอาจทำให้เลือกบันทึกเฉพาะเรื่องบางเรื่องเท่านั้น

อคติ คือ ความลำเอียง ไม่ตรงตามความเป็นจริง เป็นธรรมชาติของมนุษย์ทุกคน ซึ่งผู้ที่เป็นนักประวัติศาสตร์จะต้องตระหนักและควบคุมให้ได้

ความเป็นกลาง คือ การมองด้วยปราศจากความรู้สึกอคติจะเกิดขึ้นได้หากเข้าใจธรรมชาติของหลักฐานแต่ละประเภท เข้าใจปรัชญาและวิธีการทางประวัติศาสตร์ เข้าใจจุดมุ่งหมายของผู้เขียน ผู้บันทึกประวัติศาสตร์ (นั่นคือ เข้าใจว่าบันทึกเพื่ออะไร เพราะเหตุใด)

ความจริงแท้ (real truth) คือ ความจริงที่คงอยู่แน่นอนนิรันดร์ เป็นจุดหมายสูงสุดที่นักประวัติศาสตร์มุ่งแสวงหา ซึ่งจะต้องอาศัยความเข้าใจและความจริงที่อยู่เบื้องหลังการเกิดพฤติกรรมและเหตุการณ์ต่าง ๆ (ที่มนุษย์เป็นผู้สร้าง) ซึ่งการแสวงหาความจริงแท้ ต้องอาศัยความสมบูรณ์ของหลักฐานและกระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่ละเอียด ถี่ถ้วน กินเวลายาวนาน แต่นั่นคือ ภาระหน้าที่ของนักประวัติศาสตร์

ผู้สอนวิชาประวัติศาสตร์ คือ ผู้นำความรู้ทางประวัติศาสตร์มาพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความรู้ เจตคติและทักษะในการใช้กระบวนการวิทยาศาสตร์ในการแสวงหาความจริงและความจริงแท้จะต้องศึกษาผลงานของนัก

ประวัติศาสตร์และเลือกเนื้อหาประวัติศาสตร์ที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน โดยต้องเป็นไปตาม
จุดประสงค์ของหลักสูตรและสอดคล้องธรรมชาติของประวัติศาสตร์

เวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ เป็นการศึกษาเรื่องการนับเวลา และการแบ่งช่วงเวลาตามระบบต่าง ๆ ทั้ง
แบบไทยสากล ศักราชที่สำคัญ ๆ ในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก และการแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ ทั้งนี้
เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะพื้นฐานสำหรับการศึกษาลักษณะทางประวัติศาสตร์ สามารถเข้าเหตุการณ์ทาง
ประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ตระหนักถึงความสำคัญในความสัมพันธ์ของเวลา
อิทธิพลและความสำคัญของเวลาที่มีต่อวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์

วิธีการทางประวัติศาสตร์ หมายถึงกระบวนการในการแสวงหาข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเกิดจากวิธีวิจัย
เอกสารและหลักฐานประกอบอื่นๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ทางประวัติศาสตร์บนพื้นฐานของ
ความเป็นเหตุเป็นผล และการวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ประกอบด้วยขั้นตอนต่อไปนี้
หนึ่ง การกำหนดเป้าหมายหรือประเด็นคำถามที่ต้องการศึกษา แสวงหาคำตอบด้วยเหตุ และผล (ศึกษา
อะไร ช่วงเวลาไหน สมัยใด และเพราะเหตุใด)

สอง การค้นหาและรวบรวมหลักฐานประเภทต่าง ๆ ทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษร และไม่เป็นลายลักษณ์
อักษร ซึ่งได้แก่ วัตถุโบราณ ร่องรอยถิ่นที่อยู่อาศัยหรือการดำเนินชีวิต

สาม การวิเคราะห์หลักฐาน (การตรวจสอบ การประเมินความน่าเชื่อถือ การประเมินคุณค่าของ
หลักฐาน) การตีความหลักฐานอย่างเป็นเหตุเป็นผล มีความเป็นกลาง และปราศจากอคติ

สี่ การสรุปข้อเท็จจริงเพื่อตอบคำถาม ด้วยการเลือกสรรข้อเท็จจริงจากหลักฐานอย่างเคร่งครัดโดยไม่ใช้
ค่านิยมของตนเองไปตัดสินพฤติกรรมของคนในอดีต โดยพยายามเข้าใจความคิดของคนในยุคนั้นหรือ
อนาคตเข้าไปอยู่ในยุคสมัยที่ตนศึกษา

ห้า การนำเสนอเรื่องที่ศึกษาและอธิบายได้อย่างสมเหตุสมผล โดยใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย มีความต่อเนื่อง
น่าสนใจ ตลอดจนมีการอ้างอิงข้อเท็จจริง เพื่อให้ได้งานทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าและมีความหมาย

พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นการศึกษาเรื่องราวของสังคม มนุษย์ในบริบทของเวลาและ
สถานที่ โดยทั่วไปจะแยกเรื่องศึกษาออกเป็นด้านต่าง ๆ ได้แก่ การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม
วัฒนธรรม เทคโนโลยี และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยกำหนดขอบเขตการศึกษาในกลุ่มสังคม
มนุษย์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น ในท้องถิ่น/ประเทศ/ภูมิภาค/โลก โดยมุ่งศึกษาว่าสังคมนั้น ๆ ได้เปลี่ยนแปลง
หรือพัฒนาตามลำดับเวลาได้อย่างไร เพราะเหตุใด จึงเกิดความเปลี่ยนแปลงมีปัจจัยใดบ้าง ทั้งทางด้าน
ภูมิศาสตร์และปัจจัยแวดล้อมทางสังคม ที่มีผลต่อพัฒนาการหรือการสร้างสรรค์วัฒนธรรม และ
ผลกระทบของการสร้างสรรค์ของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างไร ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจอดีตของสังคม
มนุษย์ในมิติของเวลาและความต่อเนื่อง

ภูมิศาสตร์ เป็นคำที่มาจากภาษากรีก (Geography) หมายถึงการพรรณาลักษณะของโลกเป็นศาสตร์ทางพื้นที่
เป็นความรู้ที่ว่าด้วยปฏิสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ในขอบเขตหนึ่ง

ลักษณะทางกายภาพ ของภูมิศาสตร์ หมายถึง ลักษณะที่มองเห็นเป็นรูปร่าง รูปทรง โดยสามารถมองเห็นและ
วิเคราะห์ไปถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับลักษณะ

ของธรณีสัณฐานวิทยาภูมิอากาศวิทยา ภูมิศาสตร์ดิน ชีวภูมิศาสตร์พืช ภูมิศาสตร์สัตว์ ภูมิศาสตร์
สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เป็นต้น

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน หมายถึงวิธีการศึกษา หรือวิธีการวิเคราะห์ พิจารณาสำหรัศาสตร์ทางภูมิศาสตร์ได้ใช้
สำหรัการศึกษาพิจารณา คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ถึงสิ่งต่าง ๆ ที่มีผลต่อกันระหว่างสิ่งแวดล้อมกับ
มนุษย์ (Environment) ทางกายภาพ ด้วยวิธีการศึกษา พิจารณาถึงความแตกต่าง ความเหมือนระหว่าง
พื้นที่หนึ่งๆ กับอีกพื้นที่หนึ่ง หรือระหว่างภูมิภาคหนึ่งกับภูมิภาคหนึ่ง โดยพยายามอธิบายถึงความ
แตกต่าง ความเหมือน รูปแบบของภูมิภาค และพยายามขีดเส้นสมมุติ แบ่งภูมิภาคเพื่อพิจารณาวิเคราะห์
คุณสมบัติภาพของภูมิภาคเหล่านั้นว่าเป็นอย่างไร

ภูมิศาสตร์ คือ ภาพปฏิสัมพันธ์ของธรรมชาติ มนุษย์ และวัฒนธรรม รูปแบบต่าง ๆ

ถ้าพิจารณาเฉพาะปัจจัยทางธรรมชาติ จะเป็น**ภูมิศาสตร์กายภาพ** (Physical Geography)

ถ้าพิจารณาเฉพาะปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ เช่น ประชากร วิถีชีวิต ศาสนา ความเชื่อ การเดินทาง การ
อพยพจะเป็น**ภูมิศาสตร์มนุษย์** (Human Geography)

ถ้าพิจารณาเฉพาะปัจจัยที่เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น การตั้งถิ่นฐาน การคมนาคม การค้า การเมือง จะ
เป็น**ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม** (Cultural Geography)

ภูมิอากาศ คือ ภาพปฏิสัมพันธ์ขององค์ประกอบอุตุนิยมวิทยา รูปแบบต่าง ๆ เช่น ภูมิอากาศ แบบร้อนชื้น

ภูมิอากาศแบบอบอุ่นชื้น ภูมิอากาศแบบร้อนแห้งแล้ง ฯลฯ

ภูมิประเทศ คือ ภาพปฏิสัมพันธ์ขององค์ประกอบแผ่นดิน เช่น หิน ดิน ความต่างระดับ ทำให้เกิดภาพ

ลักษณะรูปแบบต่าง ๆ เช่น พื้นที่แบบภูเขา พื้นที่ราบลาดเชิงเขา พื้นที่ราบ พื้นที่ลุ่ม ฯลฯ

ภูมิพฤษภ คือ ภาพปฏิสัมพันธ์ของพืชพรรณ อากาศ ภูมิประเทศ ดิน สัตว์ป่า ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ป่าดิบ ป่า

เต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าทุ่งหญ้า ฯลฯ

ภูมิธรณี คือ ภาพปฏิสัมพันธ์ของแร่ หิน โครงสร้างทางธรณี ทำให้เกิดรูปแบบทางธรณีชนิดต่าง ๆ เช่น ภูเขา

แบบทบตัว ภูเขาแบบยกตัว ที่ราบน้ำท่วมถึง ชายฝั่งแบบยุบตัว ฯลฯ

ภูมิปลฐพี คือ ภาพปฏิสัมพันธ์ของแร่ หิน ภูมิประเทศลักษณะอากาศ พืชพรรณ ทำให้เกิดดินรูปแบบ

ต่าง ๆ เช่น แดนดินดำ มอดินแดง ดินทรายจัด ดินกรด ดินเค็ม ดินพรุ ฯลฯ

ภูมิอุทก คือ ภาพปฏิสัมพันธ์ของแผ่นดิน ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ภูมิธรณี พืชพรรณ ทำให้เกิดรูปแบบแหล่งน้ำ

ชนิดต่าง ๆ เช่น แม่น้ำ ลำคลอง ห้วย หนอง บึง ทะเล ทะเลสาบ มหาสมุทร น้ำใต้ดิน น้ำบาดาล ฯลฯ

ภูมิดาร คือ ภาพปฏิสัมพันธ์ของดวงดาว กลุ่มดาว เวลา การเคลื่อนการโคจรของ ดาวฤกษ์

ดาวเคราะห์ ทำให้เกิดรูปแบบปรากฏการณ์ต่าง ๆ เช่น การเกิดกลางวันกลางคืน ขั้วขึ้น-ขั้วแรม

สุริยุปราคา ตะวันอ้อมเหนือ ตะวันอ้อมใต้ ฯลฯ

ภัยพิบัติ เหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความเสียหายและสูญเสียชีวิตอย่างรุนแรง เกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติและกระทำของ

มนุษย์ จนชุมชนหรือสังคมที่เผชิญปัญหาไม่อาจรับมือ เช่นดินถล่ม สึนามิ ไฟป่า ฯลฯ

แหล่งภูมิศาสตร์ หมายความว่า พื้นที่ของประเทศ เขต ภูมิภาคและท้องถิ่น และให้หมายความรวมถึงทะเล

ทะเลสาบ แม่น้ำ ลำน้ำ เกาะ ภูเขา หรือพื้นที่อื่นทำนองเดียวกันด้วย

เทคนิคทางภูมิศาสตร์ หมายถึง แผนที่ แผนที่ภูมิ แผนที่ภาพ และกราฟ ภาพถ่ายทางอากาศ และภาพถ่ายจากดาวเทียม เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศ สื่อที่สามารถค้นข้อมูลทางภูมิศาสตร์ได้

มิติทางพื้นที่ หมายถึง การวิเคราะห์ พิจารณาในเรื่องขององค์ประกอบทางภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเวลา สถานที่ ปัจจัยแวดล้อม และการกระจายของพื้นที่ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งความกว้าง ยาว สูง ตามขอบเขตที่กำหนด หรือสมมติพื้นที่ที่ขึ้นมาพิจารณา

การศึกษารูปแบบทางพื้นที่ หมายถึง การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับพื้นที่หรือมิติทางพื้นที่ของ สังคมมนุษย์ ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ มีการใช้และกำหนดหน่วยเชิงพื้นที่ ที่ชัดเจน มีการอาศัยเส้นที่เราสมมุติขึ้น อาศัยหน่วยต่าง ๆ ขึ้นมากำหนดขอบเขต ซึ่งมีองค์ประกอบลักษณะทางกายภาพ ทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และลักษณะทางพัฒนาการของมนุษย์ที่เด่นชัด สอดคล้องกันเป็นพื้นฐานในการศึกษา แสวงหาข้อมูล

ภูมิศาสตร์กายภาพ หมายถึง ศาสตร์ที่ศึกษาเรื่องเกี่ยวกับระบบธรรมชาติ ถึงความเป็นมา ความเปลี่ยนแปลง และพัฒนาการไปตามยุคสมัย โดยมีขอบเขตที่กล่าวถึง ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ ภูมิปฐพี (ดิน) ภูมิอากาศ (ลมฟ้าอากาศ บรรยากาศ) และภูมิพฤกษ (พืชพรรณ ป่าไม้ ธรรมชาติ) รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์

สิ่งแวดล้อม สิ่งที่อยู่รอบ ๆ สิ่งใดสิ่งหนึ่งและมีอิทธิพลต่อสิ่งนั้น อาทิ อากาศ น้ำ ดิน ต้นไม้ สัตว์ ซึ่งสามารถถูกทำลายได้โดยการขาดความระมัดระวัง

สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่าง ยกเว้นตัวมนุษย์และผลงาน และมนุษย์ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ ภูมิอากาศ ดิน พืชพรรณ สัตว์ป่า ธรณีสัณฐาน (ภูเขาและที่ราบ) บรรยากาศ มหาสมุทร แร่ธาตุ และน้ำ

อนุรักษ์ การรักษา จัดการ ดูแลทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม หรือการรักษาป้องกันบางสิ่งไม่ให้เปลี่ยนแปลง สูญหายหรือถูกทำลาย

ภูมิศาสตร์มนุษย์ และสิ่งแวดล้อม หมายถึง ศาสตร์ที่ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับมนุษย์ วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ กิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม สิ่งแวดล้อมด้านสังคมทั้งในเมืองและท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อม สาเหตุและผลกระทบที่มีต่อมนุษย์ ปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาทางสังคม

กรอบทางพื้นที่ (Spatial Framework) หมายถึง การวางข้อกำหนดหรือขอบเขตของพื้นที่ในการศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือแบบรูปแบบกระจายของสิ่งต่าง ๆ บนผิวโลกส่วนใดส่วนหนึ่ง เพื่อให้เราเข้าใจลักษณะโลกของมนุษย์ดีขึ้น เช่น การกำหนดให้มนุษย์ และวัฒนธรรมของมนุษย์ดีขึ้น เช่น การกำหนดให้มนุษย์และวัฒนธรรมของมนุษย์กรอบพื้นที่

ของโลกที่มีลักษณะเป็นภูมิภาค ประเทศ จังหวัด เมือง ชุมชน ท้องถิ่น ฯลฯ สำหรับการวิเคราะห์ หรือศึกษาองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่ง เฉพาะเรื่อง

รูปแบบทางพื้นที่ (Spatial Form) หมายถึง ข้อเท็จจริง เครื่องมือ หรือวิธีการ โดยเฉพาะกลุ่มของข้อมูลที่ได้มา เป็นคั่นว่า ความสัมพันธ์ทางพื้นที่แบบรูปแบบของการกระจาย การกระทำระหว่างกัน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แผนที่ ภาพถ่าย ฯลฯ

พื้นที่หรืออระวางที่(Space) หมายถึง ขอบเขตทางพื้นที่ในการวิเคราะห์ทางภูมิศาสตร์ เป็นการศึกษาพื้นที่ในมิติต่าง ๆ ตามอระวางที่ (Spatiak study) ที่กำหนดขึ้นมีขอบเขตชัดเจน อาจจะมีการกำหนดเป็นเขตบริเวณสถานที่ นำมิติของความกว้าง ความลึก ความสูง ความยาว รวมทั้งมิติทางเวลา ในเขตพื้นที่ต่าง ๆ ตามที่เรากำหนด ขอบเขตระหว่างที่ ด้วยเครื่องมือ เส้นสมมติและเทคนิคทางภูมิศาสตร์ต่าง ๆ เช่น แผนที่ ภาพถ่าย ฯลฯ อาจจะทำเป็นเขต ภูมิภาค ประเทศ จังหวัด เมือง ชุมชน ท้องถิ่น ฯลฯ ที่เฉพาะเจาะจงไป มีการพิจารณา วิเคราะห์ถึงการกระจายและสัมพันธ์ภาพของมนุษย์บนผิวโลก และลักษณะทางพื้นที่ของการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ และการที่ใช้ประโยชน์จากพื้นโลก สัมพันธ์จากถิ่นฐานของมนุษย์ และการที่ใช้ประโยชน์จากพื้นโลก สัมพันธ์ภาพระหว่างสังคมมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งในการศึกษาความแตกต่างเชิงพื้นที่ (Area difference)

มิติสัมพันธ์เชิงทำเลที่ตั้ง หมายถึง การศึกษาความแตกต่างหรือความเหมือนกันของสังคมมนุษย์ในแต่ละสถานที่ ในฐานะที่ความแตกต่างและเหมือนกันนั้นอาจมีความเกี่ยวเนื่องกับความแตกต่างและความเหมือนกันในสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ทางเศรษฐกิจ ทางสังคม ทางวัฒนธรรม ทางการเมือง และการศึกษาภูมิทัศน์ที่แตกต่างกันในเรื่ององค์ประกอบ ปัจจัย ตลอดจนแบบรูปการกระจายของมนุษย์บนพื้นโลก และการที่มนุษย์ใช้ประโยชน์จากพื้นโลก เหตุไรมนุษย์จึงใช้ประโยชน์จากพื้นโลก แตกต่างกัน ในสถานที่ต่างกัน และในเวลาที่แตกต่างกัน มีผลกระทบอย่างไร

ภาวะประชากร รายละเอียดข้อเท็จจริงเกี่ยวกับประชากรในเรื่องสำคัญ 3 ด้าน คือขนาดประชากร การกระจายตัวเชิงพื้นที่ และองค์ประกอบของประชากร

ขนาดของประชากร จำนวนประชากรทั้งหมดของเขตพื้นที่หนึ่งพื้นที่ ณ เวลาที่กล่าวถึง

การกระจายตัวเชิงพื้นที่ การที่ประชากรกระจายตัวกันอยู่ในส่วนต่างๆ ของพื้นที่หนึ่งพื้นที่ ณ เวลาที่กล่าวถึง

องค์ประกอบของประชากร ลักษณะต่าง ๆ ที่มีส่วนผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขนาดหรือจำนวนประชากร

องค์ประกอบของประชากรเป็นดัชนีอย่างหนึ่งที่ชี้ให้เห็นถึงคุณภาพของประชากร องค์ประกอบประชากรที่สำคัญ ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ การสมรส

การเปลี่ยนแปลงประชากร องค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงประชากร คือ การเกิด การตาย และการย้ายถิ่น

คณะผู้จัดทำ

คณะที่ปรึกษา

นางวรุพรัตน์   ภัทรกุลบดินทร์   ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดเวตวันธรรมาวาส

คณะทำงาน

๑. นางสาวทิพวรรณ รุ่งเทียม	หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
๒. นางสาวพชรกัญญา ขวัญทอง	ครูกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
๓. นางสาวภาวิยา ขนบแก้ว	ครูกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม